

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

TÅSINGE ÅRBOG 1997

TÅSINGE MUSEUMSLAUG

TÅSINGE ÅRBOG 1997

Udgivet af
TÅSINGE MUSEUMSLAUGS FORLAG

Redaktion:
Tåsinge Museumslaugs Årbogsudvalg

ISBN 87-89921-06-2

Bogens tilrettelægning:
Erik Hansen, Tåsinge

Reproduktion, sats og tryk
Isager, Svendborg (6221 3160)
Skriften er 11 punkt Garamond

Omslag:
220 g Conqueror Antik, og papiret 115 g MultiArt Closs

Indbinding:
Bruuns Bogbinderi A/S, Odense

Ekspedition:
Tåsinge Museumslaug
Grønnegade 24 a, Tåsinge
5700 Svendborg
Tlf. 6222 5827

Omslagets forside:
Tegnet af Carl Nielsen, 1997.
”Lille Vejlegaard”,
Ny Gesinge, Søren Lolks Vej 18.
Opført 1915 af Søren Lolk.

Indholdsfortegnelse

Forord	
<i>Af Knud Helles</i>	5
Bregninge Sogn 1842-1934	
<i>Af Jacob Weber</i>	7
Min barndom på Tåsinge	
<i>Af Hanne Staff</i>	19
En Historiker paa Vævestolen	
<i>Af Thorvald Hansen</i>	21
Samkvem på Tåsinge	
<i>Af Albert Mohr Lolk</i>	30
Fra de gode gamle Dage	
<i>Af Martin Hansen</i>	32
Min Faders Heste	
<i>Af Søren Lolk</i>	44
Strammelse Brugs 1874-1995	
<i>Af Knud Helles</i>	49
Jens "Puggaard" i Tinghaven paa Tåsinge	
<i>Af Thorvald Hansen</i>	60
Fra arkivets gemmer	63
Nyt fra arkivet.....	75
Nyt fra museet	77
Hvordan får du kontakt til Tåsinge Museumslaug?	79
Praktiske oplysninger	80

– Vær med til at værne om vor ø-kultur...

FORORD

af Knud Helles

Den bog, du netop har taget i hånden for at fordybe dig i dette års beretninger og glimt fra Tåsinges fjerne eller nære fortid, eller fordi du er blevet fanget af en enkelt artikel heri, er den 11. årgang af Tåsinge Årbog. Som sine 10 forgængere kommer årets udgave vidt omkring i både tid og rum. Men som den uldne tråd, der løkke efter løkke vinder sig frem mod det færdige strikketøj, således knyttes denne årbogs artikler og billeder til de tidligere årbøgers indhold af deres gennemgående tema og overordnede formål: at være et medium for oplysning om Tåsinges kulturhistorie i bred forstand og et bindeled mellem Tåsinge Museumslaug og medlemmerne.

I år ligger den tidsmæssige hovedvægt på stof fra det 19. og 20. årh.

Albert Lolk går længere tilbage. På baggrund af sine myreflittige studier i øens kirkebøger fra slutningen af 1600-tallet til begyndelsen af 1800-tallet giver han en række eksempler på, hvad de kan fortælle om befolkningens kontakt- og samkvemsmønstre i datiden.

Troense-skipperen, Martin Hansen, gør i sine optegnelser rede for slægten tilbage til 1760. Om sin barndom i Troense i 1840'erne og 50'erne har han stort set kun maritime minder at fortælle. Som voksen sejlede han først som styrmand og senere som skibsfører på Nord- og Østersøen. Han deltog som matros på linjeskibet "Skjold" i krigen i 1864 og giver en levende skildring af søslaget ved Greifswalde. Men en stor del af hans optegnelser består i en redegørelse for de skibe og skibsanparter, han erhvervede og solgte samt betragtninger over konjunkturernes veksl

og de forandringer, der var sket fra han stævnedes til søs som ung i 1850'erne til han som gammel i 1920'erne ser tilbage på udviklingen og mindes forholdene i Troense dengang.

Jacob Weber fortæller om Bregninge sogn fra oprettelsen af det første sogneforstanderskab i 1842 frem til 1934. Han har samlet en mængde oplysninger om sognet og sognerådernes virksomhed. Vil man følge udviklingen i Bregninge i disse næsten hundrede år, er der masser af stof at hente her.

Blandt Søren Lolks optegnelser og papirer har vi fundet en levende og karakteristisk tekst, hvori han skriver om sin faders beundrede heste og den karl, der var årsagen til deres gode stand. Typisk for Søren Lolk sætter forholdet hans tanker i sving.

Strammelse Brugs, som blev nedlagt i 1995, er nu overtaget af Tåsinge Museumslaug og under forandring til aktivitetshus for øen. Brugsforeningen har siden starten i 1874 spillet en stor rolle for det lokale samfund, men dens udvikling er aldrig blevet beskrevet i en større sammenhæng. Det forsøger Knud Helles nu at råde bod på med en skitse over brugsens 121-årige historie.

Af Thorvald Hansen, som i 1920'erne og 1930'erne jævnligt opholdt sig på Tåsinge, bringer vi beretninger om to særprægede personer på øen. Den ene, Hans Lærke, i Gesinge gjorde et dybt indtryk på den unge Thorvald Hansen med sine mange levende fortællinger om tildragelser og personer på øen. I artiklen "En Historiker paa Vævestolen" gen giver Thorvald Hansen en perlerække af Lærkes anekdoter og filosofiske betragtninger. I "Jens "Puggaard" i Tinghaven paa Taasinge"

genfortæller Thorvald Hansen beretninger om den enfoldige, men godvillige købmand, Jens Clausen, i skovløberhuset ved Tinghaveskoven, som ustandselig vikledede sig ind i misforståelser til stor fornøjelse for alle andre end hans kone.

Den nærmeste fortid kommer til orde i Hanne Staffs digteriske tilbageblik på sin barndom og opvækst på Tåsinge i 1940'erne og 50'erne. Mange af hendes jævnaldrende tøsinger vil sikkert kunne spejle egne oplevelser i hendes.

Endelig bringer årbogen i "Fra arkivets gemmer" den traditionelle billedkavalkade fra det Tåsinge, der var. Og i "Nyt fra arkivet" og i "Nyt fra museet" findes beretninger om årets gang i de to institutioner, som Tåsinge Museumsudvalg tager sig af, og om foreningens øvrige aktiviteter.

God læselyst!

»Bregninge Sogn 1842 - 1934«

af Jacob Weber

*Som dybest brønd gi'r altid klarest vand,
og lifligst drik fra dunkle væld udrinder,
så styrkes slægtens marv hos barn og mand
ved folkets arv af dybe, stærke minder.
Din egen dag er kort, men slægtens lang;
læg øret ydmygt til dens rod forneden;
årtusind toner op i gråd og sang,
mens toppen suser imod evigheden!*

*Vi søger slægtens spor i stort og småt,
i flinteoksen efter harvens tænder,
i mosefundets smykke, plumpt og rått,
i kirkens kvadre, lagt af brede hænder.
Hvert skimlet skrift, hver skjoldet alterbog
har gemt et gran af slægtens vé og våde;
nu skal de røbe mig, hvad vej jeg drog,
og løfte mig en flig af livets gåde.*

Jeppé Aakjær.

Sogneforstandere

Den 13. August 1841 blev fra København forkyndt at Kongen, Christian den Ottende, af Guds Naade konge til Danmark, de Venders og Gothers, Hertug til Slesvig, Holsten, Ditmarsken, Lauenburg og Oldenburg, Gjorde vitterligt: "I den Overbevisning, at en fri og velordnet Communeforfatning ikke alene giver Borgerne en forøget Betyggelse for en paalidelig og hensigtsmæssig Bestyrelse af de Anliggender der vedkommer det Samfund, hvortil de nærmest høre, men at den og maa have en gavnlig Indflydelse på at nære Iver og rigtig Sands for det almindelige Vel, have Vi lige fra Vor Tronbestigelse ladet det være Os magtpaaliggende at fuldende den Ordning af Communeforholdene i Vort Rige Danmark, som af Vore forevigeede Forgjængere deels allerede var begyndt, deels forbedrede".

Den Kommuneforfatning, der her er tale

om ved Lov af 13-08-1841, blev til det såkaldte Sogneforstanderskab, der opstod i hvert Sogn. Selve Begrebet Sogn er meget gammelt, omtrent så gammelt som Kristendommen i vort Land. Et Sogn bestod af de Mennesker, som søgte den samme Kirke, derfor talte man om Sognepræster og Sognefogeder i mange År før Sognestyre.

De første Forstanderskaber opstod imidlertid ikke før Året efter Lovens Tilblivelse, altså 1842. De bestod af: Sognepræsten, den eller de Lødsjere, der af Sognedistriktets Hartkorn ejede mindst 32 Tønder, samt 4-9 andre Mænd.

Herredsfogeden og Birkedommeren var berettiget til at overvære Forstanderskabets Møder og deltage i alle Afstemninger. Stemmeret ved Valget af de 4-9 Sognemænd havde hver Mand, der var over 25 År og ejede eller havde i Livsfæste mindst 1 Tønde Hartkorn Ager eller Eng. De valgte Forstandere skulde sidde i 6 År, således at den ene Halvdel skiftede hvert tredje År.

De valgte her i Sognet blev: Færgemand Niels Löve, der valgtes til Formand. Møller Niels Rasmussen, Jacob Rasmussen, Ny Nyby, Niels Pedersen Væver, Bregninge, Julius Mogensen, Vindeby, Morten Jacobsen og Christen Madsen.

På Underskrifterne i Forhandlingsprotokollen kan man se, at Pennen ikke var det stykke Værktøj, de brave Forstandere var mest fortrolige med; men man kan læse deres Navne; moderne Menneskers Underskrift er undertiden meget lidt forskellig fra Analfabeters Bomærker; nogle Streger som betyder, men ikke er et Navn.

Stedet for vort Råds Forhandlinger blev Færgegården i Vindeby og undertiden Skolen i Bregninge. Birkedommer Parsbjerg var

meget ofte til Stede ved Møderne. Da alle Rådets Medlemmer var valgt samtidig, var man nødt til, da tre År var gået, at kaste lod om, hvem der skulde gå af, og hvem der skulde vedblive at varetage Sognets Interesser.

1845 bestod Forstanderskabet da af: Niels Löve, Skibsbygmestrene H. P. Hansen og Krarup, Gårdfæster Lars Mikkelsen, Bregninge, Rasmus Jørgensen, Morten Jacobsen, Niels Væver og Pastor J. L. Møller, der Året efter blev valgt til Formand. Mødestedet var nu Tinghuset i Vindeby. Samme År ophævedes Fællesskabet angående Skole- og Fattigvæsen med Øens øvrige Sogne, og alle gamle Papirer vedrørende disse Sager blev anbragt i Slottets Arkiv, hvortil Sogneforstanderne altid skulde have Adgang, når de manglede Oplysninger.

Da man så nåede 1848, havde Resten af de førstvalgte siddet deres 6 År, og man fik et nyt Valg i dette Års sidste Måned. De nyvalgte blev: Gårdfæster Hans Hansen, Nyby, Anders Hansen Lund, Jens Rasmussen og Skipper R. Christiansen og Niels Mortensen.

Så var man i Gang og holdt hver 3. År Valg i December Måned, og de nyvalgte blev:

1851. P. Jensen, Rasmus Larsen, Peder Chr. R. Troensegaard og Th. Pedersen, Troense og Niels Rasmussen.

1854. Pastor Olivarius, Hans Jensen, J. G. Stabel og Niels Eriksen.

1857. Forpagter H. Jensen, Bregninge, P. Larsen, M. Thurøe, R. Jacobsen, Vindeby og H. M. Hansen.

1860. Niels Drost, Jens Lund, Ny Nyby, Th. P. Pedersen.

1863. A. Andersen, L. H. Storm, Th. Nielsen, Peder Hansen og A. Rasmussen, Vindeby.

1866. Anders Danielsen, S. C. Christiansen og R. Lilholdt.

Året efter dette Valg kom en ny Forordning vedrørende Kommuneforfatningen. Den kendte Frihedsven og Venstremænd, Kr. Berg, havde en ikke ringe Andel i denne Lovs Tilblivelse, bl.a. skyldtes det ham, at Myndighedernes Navn forandrede fra Sogneforstanderskab til Sogneråd. Dette skulde nu føre Tilsyn med Skole- og Fattigvæsen, som tidligere havde sorteret under de såkaldte Skole- og Fattigforstandere.

Sogneråd

Fra 1871 bestod Sognerådet af følgende Medlemmer: Pastor H. L. Boick, Skipper Niels Larsen, H. Hansen, M. R. Gammelgaard, Gårdfæster Niels Hansen Væver, Gl. Nyby, E. A. Krarup, Gårdfæster H. Madsen, Bjernemark, C. R. Møller og Jens Sørensen, Vindeby.

Derefter holdes igen Valg hvert tredje År i den sidste Måned, og de nye blev:

1874. Peder Nielsen, Gl. Nyby, Jens Høj, Søren Møller, Chr. Fallentin og Anders Hansen, Gl. Nyby. - 1875 afgik Pastor H. Boick.

1877. Realskolelærer P. Troensegaard, Skipper F. W. Valentin og Rasmus Jacobsen, Nyby.

1880. Hans Mortensen, Bregninge Mølle, Niels Andersen Omand og Maler H. R. Pedersen.

1883. Skibsreder Anders Troensegaard, Husfæster Rasmus Høj og Gårdfæster Jens Henningsen, begge af Bjernemark og Lærer Jensen fra Frederik Juels Skole.

1886. Gårdfæster Simon Madsen, Møller Søren Rasmussen, Anders Nielsen Rasmussen, Vindeby, Chr. Storm og Rebslager L. P. Nielsen.

1889. Reder J. Nielsen, S. Andersen, Bjernemark, Henrik Larsen, Bregninge og M. Thurøe Larsen.

1892. Færgemand R. V. Møller, Gårdfæster Jørgen Hendriksen, Bjernemark, R. Stougaard, Knudsbølle, Gæstgiver Skov og Chr. Frandsen.

1895. Chr. Drost, Gl. Nyby, Gæstgiver P. W. Troensegaard og Jens Hansen, Knudsbølle.

1898. H. Sørensen, Jacobsen, Troense og H. P. Jensen.

1901. H. Thurøe, Rasmus Nørregaard, Hans Mortensen og L. P. Nielsen.

1904. R. C. Pedersen, S. P. Sørensen og J. Larsen.

1907. R. P. Lolk, P. Rohback, R. Frederiksen og Anders Nielsen Rasmussen.

Fra 1908 gælder en ny Bestemmelse om at Sognerådsvalget skal foregå i April Måned og kun hvert fjerde År, men således at man valgte hele Rådet ved hvert Valg, ikke som tidligere kun en halvdel ad Gangen.

Det første Råd der var valgt på 4 År var: Anders Nielsen Rasmussen, R. Frederiksen, H. P. Hansen, S. Sørensen, P. Rohback, N. P. Jensen, P. Pedersen, Chr. P. Jensen og Chr. Madsen.

Fra Året efter denne Lovs Ikrafttræden får man Selvangivelsesskema, tidligere lignede man efter Skøn.

Den 11. Marts 1913 var det næste Valg, hvorved Hans Kold, A. P. Skov, Chr. Møller, Alfred Henningsen og Herluf Lolk blev valgt. Sidstnævnte har nydt den enestående Tillid hos sine Sognefæller, at han i en Årrække på over 20 År uafbrudt har haft Plads i Sognerådet, medens de øvrige Medlemmer er kommet og gået.

Til Trods for at flere af vore Sognerådsformænd har beklædt denne Post i mange År, har vi alligevel haft mange. Grunden er den naturlige, at mange af dem har været her så kort.

Deres Navne og Funktionstid er følgende:

Færgemand Niels Löve	1842-43	1 År
Gårdfæster Jacob Rasmussen	1843-44	1 År
Pastor Krarup	1844-45	1 År
Pastor J. L. Møller	1845-49	4 År
Gårdfæster H. Hansen, Nyby	1849-50	1 År
Bygmester Krarup	1850-51	1 År
Pastor J. L. Møller	1851-53	2 År
Møller N. Rasmussen	1853-68	15 År
Pastor Boick	1868-74	6 År
Søren Møller	1874-80	6 År
F. W. Fallentin	1880-83	3 År
H. J. Lund	1883-86	3 År
Anders Troensegaard	1886-89	3 År
Chr. Storm	1889-92	3 År
R. V. Møller	1892-1908	16 År
Anders Nielsen Rasmussen	1908-13	5 År
J. Juhl	1913-21	8 År
H. Troensegaard	1921-31	10 År
Jens Andersen	1931-42	11 År
Carl Juel-Brockdorff	1942-43	1 År
Thomas Andersen	1943-58	15 År
Holger Larsen	1958-60	2 År
Thomas Andersen	1960-66	6 År
Henry Nielsen	1966-70	4 År

Bregninge Sogn er den nordligste Del af Tåsinge og består efter en Beregning i 1881 af 3624 Tdr. Land, der fordeltes således: Til Slottet hørte 960 Tdr., Troense 113 Tdr., Bregninge 362 Tdr., Vindeby 404 Tdr., Nyby (Ny og Gammel Nyby) 806 Tdr., Bjernemark 599 Trd., og Knudsbølle 421 Tdr. Land. Denne Jord hørte til 43 Gårde og 251 Huse, som beboedes af 1972 Mennesker.

Af Skov fandtes 740 Tdr. Land, hvoraf de 486 var bevokset med Bøgetræer, 176 med andre Løvtræer og 58 Tdr. Land med Nåletræer. Vandarealet optog 9 tdr. Land, medens Veje og Grusgrave tilsammen tog 65 Tdr. Land af Sognets Areal.

De væsentligste Ændringer i Sognets ydre Fysiognomi skyldes Privatmenneskers Anstrengelser for at bygge ny Huse, forbedre de gamle, nedlægge deres Markhegn, sælge og

købe Småmarker, så mange idylliske Markstier er forsvunden med deres vilde Blomster, Fuglesang og meget andet. Men en Del Forandringer er der dog også sket på Sogneforstanderskabets Initiativ. Ved et Møde 1847 bestemtes det således, at Vejen, Vindeby gade, fra Löves (Færgegaardens) Port og hele Byen igennem skulde udvides og de gamle Vejtræer opryddes. Derved kom det første Hul i den Allé, som havde været fra Slottet til Færgestedet, og hvis Rester står endnu som et af de smukkeste Vejstykker i hele Landet.

En Ting som Brandvæsen havde man tidligere sørget for byvis, men nu gik det efterhånden over til at blive et kommunalt Foretagende. Troense Sprøjte med Tilbehør blev solgt til Kommunen for 431 Rdl. I Året 1850 klagede Beboerne i Grønnegade over, at Skovrider Cloos havde gået op ad Gaden med en tændt Cigar i Munden, hvad man mente var for letsindigt mellem alle de stråttækte Huse. Forstanderskabet kunde imidlertid kun henvise til en gammel Vedtægt, der sagde, at man ikke måtte færdes på Bygaden med Piber uden at disse var forsynet med Låg. Lidt senere vedtog man, at Mølle dammen, der tidligere havde været benyttet til noget, som kaldtes Fabriksdrift, skulde anvendes som Branddam. Før den Tid havde man brugt det gravede Bassin, der kaldtes Parken, og som lå mellem Mølle dammen og Lisbeths Kilde. Man var ikke helt klar over "Parkens" Opståen, nogle mente, den var gravet omkring 1820, andre mente, det først var hen imod 1840, en Del påstod, Arbejdet med at udgrave de 25 Kvadratalen Jord i 2¹/₂ Alens Dybde var udført af alle Troenses Indvånere, mens andre var af den Mening, at kun Grønnegades Beboere havde deltaget i Arbejdet.

Ikke så langt herfra lå der i disse Tider en Pavillon, kaldet Salonen, efter hvilken Skoven har fået sit Navn. Denne "Salon", der tilhørte en Forening, og som var sammenbygget med en Baronens tilhørende Salon, brugtes til Dans af Ungdommen. Den bestod af: Den store Sa-

lon, den lille ditto, "Orkestret" og 15 Borde med Bænke.

1862 kom der en Bestemmelse om, hvor tit og hvor længe Ungdommen måtte danse af Hensyn til den følgende Arbejdsdag; det hed deri, at man fra 1. Søndag i November til Fastelavn må holde offentlige Ungdomsgilder hver anden Søndag, samt anden Jule- og Nytårsdag. I Sommertiden kun 2. Påske- og Pinsedag, samt Kongens Fødselsdag. Disse Fester skulde slutte Kl. 1. Tidligere hed det at: Dansen må ophøre inden Kl. 2., til hvilken Tid Huset må være lukket og Gæsterne fjernede. Den 20. Januar, 20 År tidligere havde man haft en Del Besvær med to Husfæstere i Knudsbølle, som holdt ulovlig Dans og Krohold. Ved denne Lejlighed bestemtes det, "Dans for Betaling vil overhovedet slet ikke blive tilladt, når dertil benyttes Loer, på Grund af den dermed forbundne Fare for Ildsvaade". Hver Sogneforstander skulde "i sit Nabolag flitigen våge over", at disse Bestemmelser overholdtes.

Byrden ved at sørge for dem, der selv var ude af Stand dertil, har ligesom Undervisningen hvilet på Kirken og dens Tjenere. Man oprettede St. Jørgensgårde og Hospitaler, byggede Kirkelader og dyrkede lægende Urter. Men i det attende Århundrede var det småt med den sociale Forsorg, idet det hele var blevet privat Hjælp; først 1803 kom en Fattiglov, det var i disse Fremskridtsår, da man også arbejdede med Skolevæsenets Ordning, der resulterede i Anordning af 1814. Den udkomne Fattiglov vilde vi nu snarere kalde en hel Sociallov, da den omfattede alle nødlidende. I dens § 5 omtales, hvem der er indbefattet i Loven:

"Som Trængende til Understøttelse ansees allene de Fattige, der ei ved egne Kræfter, på en lovlig Måde kunne erhverve sig nødtørftigt Underhold uden Andres Hiælp, enten ganske eller for en Deel måtte savne den Føde, Klæder, Varme, Pleie i Sygdoms Tilfælde, som er dem uundværlige til at vedligeholde Liv og Heelbred".

De, der trængte til Hjælp delte man i tre Klasser, nemlig:

1. "Alle så gamle, syge eller på Helbred, Førlighed, Sandser, Forstand således svækkede, at de aldeles intet eller såre lidet kunne fortjene til Livets første Nødvendigheder.

2. Børn, som ere Fader- og Moderløse, eller hvis Forældres Forstand, Helbred eller Sæder ere således beskafne, at Børnenes Opdragelse ei til dem tør betroes.

3. Sådanne Familier eller enkelte Personer, som formedelst Svagelighed, mange Børn, tiltagende Alder eller anden sådan Årsag intet er i Stand til at fortjene".

Til at forestå dette Forsørgelsesvæsen havde man Fattigforstandere og Sognefattigkommissioner, disse skulde bestemme, hvad og til hvem der skulde gives Hjælp. Midlerne fik man ved frivillige Bidrag, fra Kirkebøsserne, Kommissionens Påligning blandt Beboerne, Bøder for Banden i Tinghuse, Salg af optagne Kreaturer og fra Kirketavlerne.

1845 vedtoges det, efter Forslag fra Formanden, her i Sognet at Gårdmændene skulde erlægge et frivilligt Kvantum Rug og Byg, der om Vinteren kunde uddeles til værdige trængende. 29 af Sognets Gårdmænd tegnede sig for et større eller mindre Kvantum Korn. 1856 kom Loven om "De fattiges Kasse", der svarede til og også senere blev afløst af Hjælpekassen.

Allerede i Forstanderskabets første Tid omtales i vort Sogn et Fattighus, beliggende i Troense, Matr.nr. 92, og som kaldtes Hospitalet. Det bestod af to Bygninger, en større og en mindre. Oprindelig havde det været Baronens, og han mente derfor, 1850 at have Ret til at sætte nogle af sine Folk derind, men ved en Proces, som endog gik til Højesteret, erkendtes det, at Fattigvæsenet havde vundet Hævd på det. Foruden dette Hus havde Sognet endnu et, hvori det kunde indsætte sine subsistensløse Medlemmer, det var det såkaldte Lighus, der lå lige foran i Grønnegade. Det havde under Krigen 1807-14 været brugt som Stald

for Artilleriheste. Begge disse Huse var imidlertid små og gamle, og nogle af Sogneforstanderne mente tilmed, at de lå på et uheldigt Sted, lige midt i det tætbebyggede Troense, hvor de hjemmевærende Sømænd om Vinteren undertiden morede sig med at drikke Lemmerne fulde. Der blev også flere og flere fattige, for på dette Område, går det desværre ikke som på andre, at en "berømt" Mands Søn ikke gør sig lige så kendt som Faderen. Derfor opstod naturligt den Tanke, at man burde bygge en stor ny Forplejningsanstalt på et fredeligt Sted; og navnlig efter, at Regeringen havde opfordret samtlige Landets Kommuner til at bygge en sådan Fattiganstalt, kom der Interesse for Sagen.

Til den Ende skrev man til flere Kommuner, der allerede havde en sådan, om Oplysninger, og man fik Svar fra Vesterskerlinge, Snøde, Korsør og andre Steder. Det næste man foretog sig fra Forstanderskabets Side, var at forespørge Øens øvrige Sogne, om de vilde være med til en Fællesanstalt, og da de ikke vilde det, man havde der gode "Hospitalet", så vedtoges det med 5 mod 4 Stemmer, at Sognet for egen Regning skulde bygge en Arbejds- og Forplejningsanstalt.

Mens disse Forhandlinger stod på søgte Beboerne i Troense om at måtte blive fri for at grave Grav til de afdøde Fattiglemmer; men det bevilligedes ikke, de skulde for Fremtiden ganske som tidligere skiftes til at grave uden Vederlag, men Slottet sørgede for Kørsel.

En passende Lod til Opførelse af det påtænkte Hus, fandt man, var Husfæster Larsen Skovs Mark i Gammel Nyby ved det fælles Vandingssted, Sømosedam. På dette Sted havde Baronens allerede 15 År tidligere, under Striden om Hospitalet foreslået at opføre en Fattiggård. Foruden denne Mark fæstede man tvende Tønder Land af "Stæremarken", Matr.nr. 3, som også var bortfæstet til en af Troenses Beboere.

Efter at have sikret sig et Lån på 6000 Rigsdaler udarbejdede man en Tegning og Bygge-

plan, og Arbejdet blev overdraget til Murer-
mester Lange af Svendborg. Endnu før Taget
var lagt på, havde man udarbejdet Anstaltens
Regulativ i hvis § 1 Hensigten med det hele
omtales:

“Anstaltens Formål er at føre Tilsyn med
Fattiglemmernes Levned og hele Forhold og
med Børnenes Opdragelse, fremdeles at give
de arbejdsføre Fattige Lejlighed til at anvende
deres Tid og Kræfter til nyttigt Arbejde og
bringe de dovne til at sysselsætte sig ordentlig
og skaffe de gamle og syge en bedre Pleie”.

Videre omtales, at det er forbudt at nyde
stærke Drikke og Tobak, ligesom Lemmerne
ikke må gå uden for Anstaltens Grund uden
særlig Tilladelse. Arbejdstiden bestemmes, i
Sommerhalvåret varede den fra Kl. 5 til Kl. 9
med 1½ Times Middag, om Vinteren var den
lidt kortere. Hvad angik Føden, så var det nøje
udregnet hvor meget, der måtte bruges til
hver. Om Morgenen f. Eks. skulde Måltidet
bestå af ½ Pot Mælk, 12-16 Lod Rugbrød og
1½ Lod Smør; dem der var over 60 År kunde
desuden tilkomme lidt Kaffe. Åndelig Opbyg-
gelse var der også tale om i Reglementet, idet
Bestyreren skulde holde Morgenandagt og
opmuntre Lemmerne til Kirkegang, ligesom
der skulde være Adgang til Salmes- og Andagts-
bøger.

Imidlertid blev Bygningen færdig og den
22. Juni 1867 overtog Forstanderskabet den
ny Anstalt, der var en anseelig Bygning, med
en grundmuret Hovedbygning på 21 Fag og et
Baghus på 13 Fag. I Hovedhuset var der Sove-
sale med 20 fastnaglede Senge og derved Sove-
plads til 40 Personer, af Arbejdsstuer var der
også en til Mænd og en til Kvinder, hver med
et Gulvareal af ca. 300 Kvadratfod, og desuden
var der en Lejlighed til Bestyreren. Det hele
havde da kostet 6026 Rigsdaler 5 Mark og 7
Skilling. Lånet på de 6000 Rdl. skulde forren-
tes og afdrages i 28 År.

Anstalten kom da som ønsket til at ligge på
et fredeligt Sted, og så snart den blev beboet,
mærkedes dens Indflydelse forstyrrende på

Idyllen, der indløb Klager fra Ejerne af de til-
stødende Lodder over, at Hønsene ødelagde
deres nysåede Marker, og at Ænderne gjorde
Vandet i Søemosedammen så ureent, at Krea-
turerne ikke vilde drikke det.

I Sognet var på det Tidspunkt 49 Personer,
som fik Fattigunderstøttelse, men kun de 21 af
disse flyttede ind på Anstalten, nemlig dem,
der fik fast og stadig Hjælp. Som Bestyrer fik
man en Weichmeister fra Tikøb Forsørgelses-
anstalt, og Regnskabet balancerede første År
med 3000 Rigsdaler; nogen Indtægt havde
man af Landbruget og af Lemmernes Arbejde,
der bestod i at “pille Værk”.

I Årets Løb skulde det hele godkendes af
Indenrigsministeriet, hvad det også blev, kun
forlangtes det, at der skulde være en særlig
Opgang til Mandfolkens Sovestue. Endvide-
re blev der indrettet et Rum, hvor Sognerådet
for Fremtiden kunde holde deres Møder.

Så var da atter vort Sogn fuldt på Højde
med sin Tid, således at man ingen Steder kun-
de finde, hvor de tog sig bedre af dem, der ikke
kunde klare sig selv af en eller anden Grund.

Man rev så “Hospitalets” Hovedbygning
ned, mens man lod Udhuset stå og indrettede
i dette en Lejlighed for en Familie. Underligt
var det, at man bevarede det lille Fattighus,
skønt Amtmanden ved hvert Syn fandt nogle
Mangler ved det: at det regnede gennem
Taget, at der manglede en Kakkellovn og lig-
nende. Det forsvandt først så sent som 1891,
da dets sidste Beboer døde, Lighuset stod end-
nu en Snes År omtrent.

Denne Ordning var som sagt som en af de
bedste i Landet, men alligevel var der den
kedelige Mangel ved den, at man ikke skelne-
de mellem Årsagen til Trangen. Først den 9.
April 1891 kom Lov om Alderdomsunderstøt-
telse, således at alle trængende, der var over 60
År, kunde få Hjælp uden Fattighjælpens Virk-
ninger; denne Lov blev 1908 ændret til Lov
om Aldersrente, der krævede Mindstealderen
65 År for fuld Ydelse. Til Gengæld fik man så
mere efter den nye Lov; efter den gamle fik

nogle fra 2 - 7 Kr. månedlig, mens andre kunde opnå indtil 50 Øre dagligt. I Året 1899 blev det foreslået, at man skulde indrette 4 Værelser i Fattiggårdens Baghus til Bolig for alderdomsunderstøttede Personer. Ca. 30 År senere blev hele Hovedbygningen ændret i sin indre Form, så det blev Alderdomshjem. I 1905 kom den såkaldte Børnelov, der behandlede Børns og mindreåriges Forhold.

Foruden den allerede een Gang nævnte Lisbeths Kilde fandtes her i Sognet to, som også ansås for offentlige Vandingssteder, nemlig Kilden i Vindeby ved daværende Jens Sørensens Gård og Brønden i Bregninge. Angående denne sidste sluttedes der 1883 en Overenskomst mellem Sognerådet og Byens Beboere, disse gik ind på at betale Halvdelen af Udgifterne ved en Pumpes Anskaffelse, når Kommunen både da og i Fremtiden ved Reparationer vilde udrede den anden Halvdel af Omkostningerne. Omtrent der, hvor nu Troense Vandværk er opført, har tidligere ligget en Vandmølle, der kaldtes Røde Mølle eller Smits Mølle, der menes at være bygget 1760, men den har kun virket kort, idet det kan oplyses at den i "Tidsrummene 1-9-1878 til 31-12-1880 undertiden har været brugt af Møller Chr. Mogensen i Ventepose Mølle til Maling af Korn til Kreaturer. Senere er det ikke oplyst, at den har været i Brug". Bygningerne bestod af et 9 Fag Stuehus i Syd, en 6 Fags Staldbygning i Vest, medens Møllehuset, der bestod af 7 Fag havde sin Plads mod Øst.

På Vestsiden af vort Kirketårn står 1883. Det er lidt uheldigt, da det undertiden forlener nogle af de mange Turister til at antage, at Kirken blev opført nævnte År. Det er imidlertid ikke Tilfældet. Den gamle Klokke har i samme Tårn ladet sine Malmtoner lyde over Sognets mossede Huse og Gårde i omtrent 400 År. Den har kaldt på vore Fædre, både når de skulde samles til Gudstjeneste, om et ungt Brudepar eller en snæver Kiste, såvel som når de skulde møde til Ildebrand, Krig og andre Landsulykker. Ja en Overgang var vor Kirke

også Turinernes, derfra Navnet Turøvejen. Hint Årtal betegner Ombygning af Kirkens Ydre, hvor bl.a. "Kragereden" forsvandt til Fordel for Spiret. Denne Aktion foregik just i Stilhed, idet Sognerådet mente, at Gårdmændene skulde udføre Gangdagsarbejde, hvad disse imidlertid mente sig fritaget for. De hævdede, at man kunde bruge Lemmerne på Anstalten. Sagen gik til Ministeriets Afgørelse, og denne fastslog, at Arbejdet burde udføres af lejede Folk. Ved denne Lejlighed oplyste Gårdmændene, at de havde været fri for Pligtarbejde i 30 År ca. en Menneskealder. Dette viste sig at være overdrevet, da de ved Enkedronningens Død og Jordefærd havde været nødt til at ringe med Kirkeklokken, d.v.s., de havde lejet Rasmus Larsen Væver til det, han skulde have 15 Øre af hver.

Forresten er Pligtarbejde jo ikke helt forsvunden den Dag i Dag, idet f.eks. Læger og Jordemødre stadig har Ret til fri Befordring, Ægtkørsel. Og om Vinteren må endnu alle "våbenføre" Mænd i Brechen, når Vejene er tilsneede. Snekastningsarbejde er tvungent og ulønnet.

10 År efter endt Ombygning af Kirken opførtes det endnu stående Kapel, tidligere havde man i Troense under en Difteritisepidemi en Sommer brugt Lighuset som Kapel.

Præstegården i sin nuværende Skikkelse, med Undtagelse af sin hvide Farve, er fra 1876. Før den Tid lå den, hvor de nuværende Avlsbygninger er, og den bestod da (efter en gammel Assurancefortegnelse) af et Stuehus mod Vest og 3 Længer. Resterne af det gamle Stuehus findes endnu omend i ændret Skikkelse.

Sogneforstanderne havde ikke noget stort Budget at arbejde med i hine Tider. Fattig- og Skolevæsen passede som nævnt i hvert Fald i Begyndelsen sig selv. Grus og Sten til Vejene tog man, hvor man fandt det. Ejeren fik sin Betaling efter det antal Tønder Byg, der kunde avles på det eksproprierede Stykke Jord. Om en sådan Forretning berettes fra 1851, at Grusgraven i Peder Hansen Skovløbers Mark,

der var 39 x 33 Kvadratalen efter Skøn af Sognefogederne i Strammelse og Bjerreby vurderedes til at kunne yde 12 Fold, således at Ejeren i Erstatning årlig fik 1 Tønde 2 Skæpper 1 Fjerdingkar og $\frac{1}{2}$ Album Byg. Vejen til Grusgraven gik over Chr. Mikkelsen Larsens Mark, der mentes at være i Stand til at give 3 Fold. Da Vejen var 207 Alen lang, fik han årligt 1 Tdr. 4 Skp. 2 Fjerd. $\frac{2}{3}$ Alb. Byg beregnet efter hvert Års Kapitelstakst. Først 30 År efter omtales Betaling efter Mængde, idet Jørgen Madsen i Bregninge fik $5\frac{1}{2}$ Kr. pr. Favn Grus, dette måtte ikke hentes efter den almindelige Pløjetid om Foråret og ikke før Høsten var til Ende.

Lidt Skat opkrævede man dog, det pålignedes på Hartkorn og efter Skøn på de jordløse. Hartkorn betyder hårdt Korn d.v.s. Byg eller Rug, og Navnet stammer fra den Tid, da Bønderne svarede Landgilde in natura, så skulde det være hårdt Korn og ikke Havre eller Skalkorn. En Tønde Hartkorn er Betegnelse for det Areal, der krævedes for, at Ejeren skulde give en Tdr. i Skat, Landgilde. En anden gammel Skatteforms Ydre er endnu bevaret de fleste Steder, når man den Dag i Dag den meste Tid sætter Negene sammen med 10 i hver Samling, er det et Minde om den Tid, da Kirken skulde have Tiende in natura. Det var så meget nemt at få hvert tiende Neg, når man bare kunde tage ét af hver Stade.

I Årene 1850, 1864 og 1867-69 opkrævedes her en Ekstraskat, der de to første År kaldtes Krigsskat, de sidste År den overordentlige Skat. Den bestod i 3 Rigsbankdaler 24 Skilling af hver Td. Hartkorn, dog var Ejere eller Fæstere, hvis Lod var under 2 Skæpper Hartkorn fri for denne Byrde. Fra 1848 var Lærerne fri for at betale Skat af Skoleloden, da man ikke mente deres Løn var beregnet eller egnet til det.

Året efter klagedes der fra flere Sider over en af Lærerne over den hårde Medfart, der blev Børnene til Del i Skolen, en mente, hans Datter var slået således i Hovedet, at det havde

haft en skadelig Indflydelse på hendes Sundhed og Forstand, en anden ankede over, at hans Søn blev revet så skrækkeligt i Håret og Ørerne.

I Slutningen af 70'erne indsendtes til det ærede Råd en Skrivelse med Bøn om, at Skolen i Bregninge måtte få en Legeplads, da ingen af Byens Beboere kunde have deres Ejendele i Fred for Skoledrengene. Denne Henvendelse hjalp ikke, men da de i 1878 fandt på at benytte Kirkegården som Legeplads og der øvede et sandt Hærværk bl.a. ved at vælte Gravstenene, således at et Kors var gået i Stykker, så udlagde man en Jordlod umiddelbart ved Siden af Skolen, så Drengene kunde holde sig der i Frikvarteret.

Omtrent på samme Tid er det, at Skoleloden har skiftet Plads, tidligere lå den som et Hak ind i Godssets Mark i det nuværende Gyl-denmose. I ældre Tid har det sandsynligvis været "Degnekrogen", der hørte til Embedet.

Embedet i Bregninge Skole er nemlig et gammelt Degnekald, der imidlertid i Årene 1575-1738 var Aneks til Landet (iflg. Høgstrøm). At der tidligere har været Degn i Bregninge, har den Virkning, at det er Biskoppen, og ikke som andre Steder Provsten og Amtmanden, der den Dag i Dag har Kaldsret til Embedet. Lærerne i Bregninge har været: Andreas Thygesen fra 1783 - ca. 1790. Chr. Siegfried Lorentzen til 1835, Mads Madsen til 1871, hans Søn drev i mange År en Privatskole i sin Fødeby; derefter kom Hans Rasmussen til 1909 og til 1932 C. G. Høgstrøm, hvis Flid og Interesse for de henfarne Tider, disse Oplysninger skyldes. Hans Eftermand er den nuværende Lærer Hr. Kirkedal Mortensen. Skolen i sin nuværende Form er fra 1837, Resterne af den gamle findes i Udhuset. På den nuværende Legeplads lå engang en trelænget Gård, hvis sidste Ejer hed Lars Mikkelsen (resterne af Stuehuset findes endnu), den omtales sidste Gang 1857, eller samme År, som Ejendommen overfor blev opført.

Skolen i Eskjær er bygget i Årene 1826-27

af den daværende Stamhusbesidder. Fra 1887, da man vilde sætte Skolehuset i Kautions for et Lån af "Sømandsstandens Hjælpekasse" hedder det, den "antages af Stamhuseieren at være skienket til Kommunen, men noget Dokument derom kan ikke findes, heller ikke i Præsteembedets Arkiv eller hos Præsten". Denne mente imidlertid, at Kommunen måtte eje Skolen da "i sin Tid saa vel Bygningen er opført, som Jorden kjøbt på Skolevæsenets Regning". Skolen hed oprindeligt efter sin Ophavsmand "Frederik Juels Skole", men Beboerne i Distriktet kaldte den snart Eskjær Skole. Om Grunden til dette Navns Opståen har vor udmærkede Lokalhistoriker Høgstrøm en Gang berettet, at der i Vindeby en Gang har ligget en Skole ved Askekæret, den forsvandt imidlertid før 1827, men Navnet overførtes til den ny Skole. Bemeldte Kær lå på højre Side af den såkaldte Ørevej - Skolen har vist ligget på højre Side lige ovenfor. Dammen blev helt opfyldt 1890 af Anders Larsen, da den var blevet en hel Dynddam, der var sundhedsfarlig, den kunde fyldes af Ejeren, da den aldrig, såvidt det kunne opklares, havde været brugt eller beregnet til Branddam.

Kort Tid efter, at den ny Skole var færdig, blev den brandforsikret og vurderedes i den Anledning til 1450 Rigsbankdaler Sølv. Lønnen ved Embedet har været som andre Steder: 6 Tønder Rug og 10 Tønder Byg in natura og 25 Tdr. Byg efter Kapitelstaksten, Bolig, Græsning til 2 Køer og 6 Får og 4 Favne Brænde, desuden, i hvert Fald ett År, 128 Pund Hø og 192 Pund Halm. Skolen bestod i hine Tider af 3 Bygninger, den ene, der lå sydøst for Skolen, ud mod Vejen, forsvandt 1902; men til Gengæld var Hovedbygningen oprindeligt kortere, end den nu er, indtil der i 1884 blev bygget 5 Alen til i hver Ende. Samme År som Baghuset forsvandt, blev Skolelodden solgt til et Aktieselskab. Skolen har altså stået i over een Sekel, men ved at kikke i Embedsbogen forbaves man over de få Lærere, der har virket her. Den første hed Erik H. Rasmussen, der

var barnefødt i Bregninge By. Han var fra Skolens Åbning til han "entlediges 1. Januar 1863". Efterfølgeren hed H. H. Andersen, der var fra Stenstrup, han var i Eskjær til 1873. Derefter fulgte J. P. Jensen, der en Årgang var Sognerådsmedlem og sammen med sin gejstlige Foresatte i 1888 eller 89 bragte Orden i Sognets Arkiv. 1894 forflyttedes Jensen til Troense, og Læreren i Eskjær blev A. Pedersen, der 40 År sad ved Katederet og underviste to Slægtled.

I 1908 opførtes i Bregninge og Eskjær en Forskolebygning, angående Beliggenheden af den i Bregninge var der lidt Uenighed, idet en Del Beboere gennem en Adresse udtrykte Ønske om, at Skolen måtte blive opført på Skolejorden i Stedet for på Gymnastikpladsen, men da "Andragendet ikke var motiveret", toges det ikke til Følge.

I Troense havde man, ligesom i Bregninge, en Årrække en Privatskole, der hjalp til at mindske Skolens store Børneflokk. Der var imidlertid den Forskel på de to Betalingskoler, at Bregninge var en almindelig Børneskole, medens den i Troense var en Realskole med Eksamensret. Skolebestyreren hed Peder Troensegaard, han var også en Overgang Sognerådsmedlem. Da Realskolen indstillede sin Virksomhed, blev der for mange Børn i Troense Skole, og man indrettede da i et Værelse en Poge- eller Biskole, der senere gik over til at blive et Andenlærerembede. Den ældste Del af Troense Skolebygning opførtes 1846 for en Sum af 546 Rigsdaler. Da det var så få År efter Ophævelsen af Fællesskabet med Øens øvrige Sogne m.h.t. Skolekassen, opstod der en Del Forhandling frem og tilbage om, hvordan Pengene skulde udredes. Den sydlige Del af Huset er først øget til 45 År senere. Klokkeren i Tårnet på Lærerboligen blev før i Tiden brugt til at sammenkalde Folk i Ildebrandstilfælde. 1899 hed det "at Klokkeren i umindelige Tider havde været brugt som Alarmeringssapparat", men nu var Snoren gået i Strykker, således at de ved de to sidste Tilfælde af Ildløs ikke kunde bru-

gø den, og da man ikke til Troense kunde skelne mellem Klemten og Ringning, søgte man om at få et nyt Signalapparat i Byen.

Med Hensyn til Legemsøvelser syntes Troense Skole mærkeligt nok at have været foran de andre, idet Sogneforstanderskabet så tidlig som 1869 fra Skoledirektionen modtog en Skrivelse, der gik ud på, at man skulde "give Bregninge Forstanderskab alvorligt Pålæg om at anskaffe Gymnastikplads til Troense Skole, samt drage Omsorg for at Gymnastik herefter bliver indført i nævnte Skole".

Det var i hine bevægede Tider, da Skytteforeningerne opstod, i de Tider hed det i disse Foreningers Program, at "Målet er ikke Skydning, ikke Legemsøvelser, ikke Exercits, men Målet er: Ungdommens krigerske Opdragelse og Fædrelandskjærlighedens Vækkelse hos Folket, og Midlerne til dette Mål ere: Sang, Foredrag, Skydning, Legemsøvelser og Exercits". Videre hed det, at "Skolerne vilde i Fremtiden være de gode Planteskoler for vordende Skytter og Soldater, men dette er også absolut en af Skolens Opgaver, så vist som Skolen skal opdrage Barnet til at blive en god Statsborger.... Adskillige Skoler have begyndt at anskaffe Træhest..... Og vi tro, at de unge Skytter, når de fra Skolen vare vandte til Exercits og Legemsøvelser, lettere ville tilegne sig disse Færdigheder i vidre Udstrækning i Skyttekredsene".

Det var i Riffeforeningernes Barndom, man førte en sådan Tale, senere, i Provisorieårene, fik de en anden Hensigt, og at Regeringen forstod denne, var de blå Gendarmer et tydeligt Tegn på. Fra disse År stammer de fleste af vore Samlingshuse, også Tåsinge, hvis nu nedrevne Vægge var pyntet med Bergs, Hørrups og andre brave Venstremænds Billeder.

I den sidste Snes År af forrige Århundrede var Oldenborrene blevet en Landeplage. Oldenborrer har en firårig Udvikling fra Æg til forplantningsdygtigt Insekt, og et År har så været særlig gunstigt for dem, et År før Skudår, og så mærkedes det hvert efterfølgende fjerde År.

Længe havde man håbet, at dårligt Vejr, Sygdom eller andet skulde begrænse deres Tal, men de tog stadig til i Antal. Så fastsatte Regeringen Præmie for deres Udryddelse og Børnene fik fri fra Skole, for at de kunde være med til Indsamlingen i de første Sommermåneders tidlige Morgener, når Vejret var klart og godt, i Gråvejr var Insekterne ikke til at ryste ned af Træerne. Her i Sognet samlede man kun to Gange, 1887 og 1891. Til at føre Tilsyn med Indsamlingen og foretage Tilintetgørelsen af Dyrene udnævntes (1895):

R. R. Stougaard til Knudsbølle Bys og Bregninge Præstegårds Jorder.

Jørgen Hendriksen, Bjernemark og Kaldemose vesten for Bjernemarksvejen.

R. V. Møller med Vindebys Jorder, Vindeby-Øre og Bregningeskoven.

Chr. Drost med Gl. Nyby og Bregninge Jorder.

På samme Måde fik hver Sognerådsmedlem sit Distrikt, at føre Tilsyn med. Til at dræbe Insekterne valgtes Berider Kruse, Bådfører S. P. Sørensen, Kromand N. Rasmussen, Gårdfæster R. Jacobsen, Ny Nyby, L. R. Stougaard, Bjernemark, Jacob Larsen, Knudsbølle, Hans Nielsen, Bregninge, og Hans Mortensen, Gl. Nyby.

De to Gange man samlede her, opnåedes henholdsvis 458, heraf alene i Bregninge Distrikt 245 Pund, og 1026 Pund. I Præmier udbetaltes 46 Kr. 12 Øre og 131 Kr. 59 Øre. Vi var de flittigste på Øen i denne henseende, idet man i Landet og Bjerreby de tilsvarende År fik henholdsvis 20 og 113 Pund og 22 og 26 Pund. I sammenligning med visse andre, de fleste andre Sogne i Amtet, var vort imidlertid kun Småting; i Rise Kommune på Ærø opnåede man således 52287 og 68929 Pund de samme År og 34341 Pund 4 År efter. Prisen var af Amtet fastsat ens for alle Kommuner, nemlig: De første 14 Dage betaltes 10 Øre pr. Pund, i de næste 8 Dage 12 Øre og således stigende med 2 Øre hver 8'ende Dag. Den Mand, der skulde modtage og dræbe Insekterne fik også

et lille Honorar, så Samlerne fik ikke "fuld Pris".

Angående vort Vejvæsen er den væsentligste den allerede omtalte Udslettelse af Alléen gennem Vindeby. Desuden har man prøvet at få Vej Nr. 1, fra Færgen til "Svenderuphuset", eller i hvert fald et Stykke af den gjort til Amtsvej, men det lykkedes ikke. Endnu en Allé må have eksisteret tidligere idet et Vejstykke i Troense, fra Mølledammen til Vejen mod Slottet, bærer eller bar Navnet Præstealléen, ét af de sidste Huse i Grønnegade havde Navnet Præstehuset, hvad der har fået Navn efter hvad, er uvist, men sandsynligst er det at antage, at Huset har fået Navn efter Vejen. Et andet af Sognets Huse, der lå omtrent på Grænsen til Landet Sogn, bar også Navnet Præstehuset. En Mængde Markveje og -stier er forsvundne, men de, der har ligget som Kirke- og Skolestier, er endnu bevaret, 3 i Tallet. Den ene, der fører fra Landevejen til Frederik Juels Skole, har ændret sit Leje lidt, således at den nu ligger i Skellet, hvor Vindeby og Nybyjordene støder sammen, der hvor i Jordfællesskabets og Trevangsbrugets Tid Byernes Overdrev fandtes. Markerne bærer endnu det betegnede Navn de høje Vænger (eller Vængerne ved Højen, Ingers Høj), det er måske for meget et Greb i Luften, at dette skulle stå i Forbindelse med Højte- eller, som det stavedes tidligere Høidegården).

At man under tidligere Konger, eller måske mere Dronninger, har sværmet for det tyske, findes også her Vidnesbyrd om, idet der på de gamle "Skattelister" til Fattig- og Skolevæsen i Bjernemark så sent som omkring 1850 omtales en Gård bærende Navnet Schäffergaard eller Schäferigaard. Heldigvis har man nu fået oversat denne Germanisme til det gode danske: Faaregaarden, et Navn som dog findes endnu. Ellers er mange andre Navne forsvundne!

Hvor mange mon der nu kender Frederiksstad og Svenderuphuset? Dybkær, Eggerts Bro og Kollbakken er vist også til Dels glemte

Benævnelser, mens Huse som Fynbohuset, Lövekjærshusene, Kildehusene, Skomagerhuset og Löberhuset har fået andre Navne eller i hvert Fald mistet de gamle.

Hvem taler nu snart mere om Løbske (lovse eller lybsk?) Møllevej, Baggelade, Mølletofte, Tranevejen eller Skytteløkken?

Et Navn som Vievej og Viehus kunde antages at føre tilbage til den grå Oldtid med Gudehov og Offersteder, men det kan også have sin Oprindelse fra Vidie, således stavede man det i hvert Fald en Overgang, og der var da teoretisk heller intet i Vejen for, at Huset ved Siden af Kæret, der findes endnu kunde have været tækket med Vidier.

På selve Bregninge Bakke må der vist for en Sekel siden have ligget et Hus. I en Skudsmålsgang fra 1836 står der:

Hans Andersen en Søn af Husfæster Anders Hansen paa Bregninge Banke og hustru Kirsten Pedersdatter Jyde, født og hjemmedøbt den 26de November 1821 i Bregninge hvilken Daab blev -?- i Bregninge Kirke 23de December s. A. vaccineret 6te Juli 1822 og efter at være udskrevet af Bregninge Skole confirmeret 1ste Søndag efter Paaske 1836 i Bregninge Kirke med Karakter: For Kundskab - temmelig godt. For Opførsel: - meget godt.

Dette Vidnesbyrd er underskrevet den 17. April 1836 af Sognepræst Krarup og en Skoleforstander.

Mange Navne er glemte, og dog har hvers Oprindelse haft sin Historie, ikke ét eneste er tilfældigt opstået, men har betydet noget, for Slægterne som var. Når et Steds Historie glemmes, vil heller ikke dets Navn huskes længe. I vor Tid har man ikke længer Stunder til at huske på slige gamle Sager fra hine Tider, da et Beboelseshus altid skulde ligge solret, fra Bystævnets og Hovmarkens Tid. Da var der ringe brug for Skoler, Degnene underviste kun de Søndage Vejret tillod det, men alligevel lærte Børnene alt hvad de behøvede, i Hjemmene nemlig; man kendte jo ikke til Arbejdsde-

ling, det eneste Arbejde, man havde Fagmænd til, var Smedenes Håndværk. Resten blev udført af Hjemmets Medlemmer. Man hævder nu, at al Undervisning skal være praktisk og pege fremad, mod Nutid og Fremtid. Men et meget stort Spørgsmål er det, om de kommende Slægter nogen Sinde vilde tilgive det Slægtled, der glemte alle Minder fra Fortiden. Det er med et Menneske, som med en Plante, den må have Rod i Mulden, hvis det skal trives. Planterne kan skyde igen, fordi Kronen stynes eller helt borthugges, men fjerner man Roden eller blot afdækker den for meget, er det forbi med Plantens Liv og Vækst. Det er vist den Tanke, der besjæler de store Reformatorer rundt om i Verden, når de i stedet for Lejekaserner i Byerne vil indføre Udstykning på Landet, således, at hver Mand og hver By får sit eget, som kan gå i Arv til de kommende Slægter. Den i vor Tid så kraftigt voksende Nationalisme er Reaktionen mod det foregående Slægtleds Brud med Fortiden.

En norsk Digter har udtrykt det, omtrent som Jeppe Aakjær, således:

*Og holder et folk sine bautar (Minder) iagt
det står for sin egen fremtid på vagt.
Men lader det bautarne synke i gruset
det graver sin grundvold væk under huset.
Lad bautarne holdes rejste og rene
Thi bautar er folkenes mile-stene.
Og navnene byser og minderne maner
os længere frem på de mærkede baner.
Og viljerne ildnes og hjerterne banker
mod nutidens dåd for fortidens tanker.*

Jacob Weber, født d. 4. november 1912 i Eskær, Bregninge sogn. Efter afsluttet lærereksamen på Skårup Statsseminarium fik han arbejdet med at ordne Bregninge kommunes arkiv, hvorved ovenstående beretning blev til. Efter en tid som lærer ved Vivild Efterskole blev han ansat som lærer i Marstal indtil pensioneringen i 1977. Jacob Weber døde d. 2. maj 1997.

Kalejdoskopiske glimt fra
Min barndom på Taasinge

af Hanne Staff

Barndomstiden, lykkelandet
varme somre, hvide vintre
hø i stakke, sommerfugle
sne i dynger, kaneture
far og mor i mark og have
slid og strøb i søgn og helg
børn og voksne, tæt og trykt
bondekår i stort og småt
- og jeg var yngste barn

Storesøstre, storebror
lærte snart det lille nor
dér i krigens sidste år
ret at skelne ven og fjende
mørk maskine, tysk og tung
trues med en knyttet hånd
lys maskine, britisk fly
hilses med begejstret gny
- og jeg var fire år

Fjerde maj og freden vundet
år i nøjsomhed og mangel
rationeringskort og mærker
dagligvarer knapt forbrug
sukker, kaffe, mel og sæbe
Rich's og Danmark, hø og tørv
russergarn og celluldsstof
sko af siv og tøj i arv
- og jeg var mindste barn

Hårde vintre, is på havet
kælk og slæde flittigt brugt
hul i isen, ål på bunden
vækkes brat af vintersøvn
1. dag i 4. måned
sneen ligger højt i hegn
far med tvende børn til fods
allerførste skoledag
- og jeg var lige 6

Tavleskrift med griffelpen
Ole-Bole og "Den grønne"
biv'ls historie, bamsestrikk
fynske byer på remse
"Lille sorte Sambo" sød
"Bambi" i biografen
verden stor og underfuld
hjemmet dog den faste grund
- og jeg var sidste barn

Tur i båd med fisker Lars
9. juni 49
kongeskib og kongebørn
ved den langelandske kaj
hilser fynske folkeskarer
tre prinsesser ret på rad
majestæt og gemalinde
flag og faner, fest og farver
- og jeg var otte år

Skolegang og hverdagsdønt
gymnastik og danseskole
lyst til leg og hang til bog
klodsmajor i køkkenkrog
læsehest fra landsbyskolen
cykletur og færgefart
regneprøve og diktat
til gymnasiets 1. mellem
- og jeg blev "Svendborgbarn"

Sprog, fysik, kemi og stil
mange svære discipliner
"De" og "Dem" og hr. og fru
landbobarnet tog ved lære
hav og strand og bølgebrus
barndomshjemmets paradisi
spejderliv og håndboldspil
4. mellem, 1. g
- og jeg var 14 år

Præstegang og salmevers
konfirmation og fester
skolebal og "tante 2"
i Gustav Wiedes "Skærmydsler"
dansk og engelsk, tysk og "old"
terperi i junidage
sidste fag og huen på
17 år, student og fri
- og jeg var voksen nu

Hanne Staff

Hanne Staff er født 1941 på "Søgaard", Staboltvej 48, et lille landbrug på 20 tdr. land. Student 1958 fra Svendborg Statsgymnasium. Lærerruddannelse fra Odense Seminarium. 1963-1982, lærer i Lunde på Sydfoyn. 1974, cand. phil. i historie Odense Universitet (fritidsstudium). 1982, lærer i Stenstrup. 1974, medlem af kommunalbestyrelsen i Egebjerg, viceborgmester. 1985, medlem af Fyns Amtsråd.

En Historiker paa Vævestolen

af Thorvald Hansen

Saa længe man ikke kender en Egn eller dens Steders Historie, vil den aldrig blive levende for en. Dens Natur vil aldrig, hvor skøn og indsmigrende den end kan være, holde en fast. Dens Bakketoppe, dens bugtende Kystlinie med de skovklædte Skrænter bliver kun skønne Kulisser, som Øjet nok en Stund med Velbehag finder Hvile i, men hvis Konturer ikke fæstnes varigt i Bevidstheden. Gensynet med det hele kan godt skabe Glæde hos os, men efterlader ikke den sviende Længsel, som er den rigtige Oplevelses ubedragelige Tegn.

Jeg skulle bo paa Taasinge i næsten fire Aar, gaa talrige Gange langs dens Strandbred, cykle ad bugtende Skovstier i sandt Paradis for Turister, før jeg skulde møde Øen og dens forlængst hedengangne Befolkning paa en Maade, der som med et Trylleslag gjorde alt omkring mig levende.

Det var en gammel, nu forlængst afdød Væver i Gesinge, Hans Lerke, der skænkede mig disse "magiske Brillen", som jeg siden har været i Besiddelse af. Herlig Ting, som jeg ofte takker den gamle Hædersmand for i hans Grav paa Bjerreby Kirkegaard. Jeg behøver ikke en Gang at besøge Stederne. De kalder dem hid til min Stue under Tusmørke - og det: Stederne og Mennesker bliver ikke mindre levende af den Grund - og Hans Lerkes Stemme ledsager dem med Forklaringer, og den lyder nu - som dengang - for 35 Aar siden. Jeg ved ikke engang, om han hed "Lerke" - alle kaldte ham det i hvert Fald - og han lød Navnet. Skæbnen førte mig en Dag til hans Dør. Som sagt havde jeg boet paa Øen i længere Tid uden at kende ham. Nu opholdt jeg mig som Seminarieelev derovre en Sommerferie, som jeg fordrev med at samle Folkeminder, Stof til "Mellem sydfynske Sunde", som jeg sammen med Dr. phil. Henrik Ussing havde planlagt

(bogen udkom i 1934). Alle, hvem jeg spurgte ud om gamle Tiders Forhold, viste hen til Hans Lerke. En Dag "vovede" jeg mig ind til ham. Naa, ja, vovede, men alle beskrev ham som en Mand, der kunde være lidt afvisende overfor fremmede. Det mærkede jeg nu ikke noget til. Vi blev straks Venner, og jeg erindrer med Glæde Timerne i hans lille, lave Stue. Han var en Mand, hurtig i Tankegang og rap i Svar. "Sid ned!". Selv tog han Plads i den lavbenede Simestol for Bordenden, hvor fra han betragtede mig. Han var lille af Vækst, Hovedet rundt og indkranset af et vilt Haar og Skæg, der forlængst var gaaet over i det graalige Skær. Paa Hovedet havde han en Sixpence, hvis Skygge hængte saa langt ned over Panden, saa han maatte lægge Hovedet tilbage for at se paa en.

Jeg saa mig om i den pæne rene Stue...
Er du Enkemand? - Nej, har aldrig været gift -

Hans Jensen Lerke 1845 - 1931.

og har aldrig savnet ikke at være det; hvad skal jeg med en Kone? - Maaske til at gøre beskidt hver Gang jeg har gjort rent. En besynderlig klukkende Latter, der syntes at komme dybt nede fra, passerede i smaa Kvæk de tandløse Gummer. "Nej, det er rart at være ene - ogsaa for Fødens Skyld. Se nu, hvor tit sætter vi os ikke til Bordet, og der er akkurat nok til to, naar den ene ikke vil have - er det saa ikke rart at være ene?"

Jeg indrømmede det rigtige i hans Hverdagsfilosofi - og nærmede mig med Varsomhed mit Emne. I Løbet af et Par Timer passerede svundne Aarhundreder Revu for mig. Han fortalte - jeg skrev ned - glemmende Tid og Sted. - "Hvorfor skriver du?" spurgte han pludselig - "Kan du ikke huske saadan Smule". Jeg rystede opgivende paa Hovedet. - "Og du vil være Lærer uden Hukommelse - Ja, der ser vi, Folk er mærkelige nu om Stunder. Ingen tænker mere, har snart ikke Brug for Hovedet. Hukommelse er kun en Viljesag. Sætter vi os for at huske, kan vi huske. Men nej, Folk vil ikke - de giver op. Naar jeg lukker Øjnene, kan jeg se alt for mig som skrevet paa en Tavle. Jeg kan sige dig, hvad der staar skrevet paa alle Gravstenene - Aarstal og Datoer med - paa de tre Kirkegaarde her paa Øen". Jeg havde forlængst opgivet at konkurrere med ham - men med Glæde optog jeg paa ny Vandringen med ham gennem Historiens fagre Egne. Overtroisk var han slet ikke - men han iklædte med den geniale Fortællers Glød Sagnene et Skrud af Virkelighed, saa jeg var lige ved at tro paa Rigtigheden af, at Lunkebugten havde været Leje for den Lindorm, der "skød" sig op gennem Nørreskov og berøvede Kærstrups første Borgherre, Hr. Niels Stygge, Livet.

Jens Andersen Beldenak paa Taasinge

Jens Andersen Beldenaks lumske Færd paa Øen stod mig klart. Men lad os et Øjeblik lade Hans Lerke selv faa Ordet:

"Da red Jens Andersen en Aften med seks Svende over Øen til Stjoul, hvor der boede to Gaardmænd, den gejstlige Herre ikke kunde komme overens med. Da de nægtede at sælge ham Kreaturer til Underpris, bortførte han disse med Magt og sagde, at de to Mænd skyldte ham dem for resterende Landgilde.

De fattige Bønder var fortvivlede, men da fandt den ene ud af, at der kunde klages til Kong Kristian den Anden, som de vidste hadede Bispen, efter at denne aabenlyst paa Ørkild Slot havde dræbt Lensmand Rønnoev en Aften efter et Sold. De to Mænd fra Stjoul fik ogsaa foretræde for Kongen, der bandede stygt paa, at denne Gang skulde Bispen trække det korte Straa. Jens Andersen kom efter Kongens Befaling til København og fremstillede selvfølgelig Sagen paa sin Maade, men Kongen lod sig ikke bøje. - "Maa jeg gøre dig opmærksom paa", sagde Kongen opbragt, "at Taasinge lige til Dronning Margrethe skænkede den til Odense Bispestol, var Krongods - og at jeg nu agter at gøre Kronens Ret til den gældende igen, da du har misregeret den og dens Befolkning baade efter Landets og Guds Love!". Jens Andersen grinte lumsk, som hans Vane var. "Kongen maa erindre, at langt større Omraader, som tidligere var under Kronen, er tabt og borte - f. Eks. England. Majestæten bør sætte sine Kræfter ind paa at vinde det igen. Da skal jeg gerne skænke Taasinge godvilligt - for som gejstlig Mand ved jeg, det er saligere at give end at tage!". Kongen fnøs af Vrede og lod Bispen fængsle og føre til Hammershus hvor han sad, til Kongen fik Brug for hans "juridiske" Assistance under "Det stockholmske Blodbad".

Naar jeg senere som Lærer har beskæftiget mig med Historien om Kristian den Anden, har Hans Lerkes Fortælling sneget sig tyst ind og stillet sig op som en Baggrund med stærke Farver. Givet er det, at Jens Andersen mere end Henning Gad var Ophavsmanden til den Fortolkning, der gav Kongen Ret til at slaa en Streg over det Lejde, han havde givet Fru Gyl-

denstjerne, da hun overgav ham Stockholm - og at Belønningen for Jens Andersen ikke alene blev hans Tilbagevenden til Fyn, men at han fra den Dag betragtede Taasinge som sin retmæssige Ejendom. Kærstrup blev da ogsaa hans sidste Residens paa dansk Jord. Hans Forsøg paa et Dobbeltspil, der skulde føre ham frelst gennem Grevefejdens Malstrøm, mislykkedes. Lübeckerne fik Mistanke til ham - og Bøndernes Had til ham var ikke udslukt. En Morgen stormede de Borgen og tog den digre Prælat til Fange.

Naar Hans Lerke via sin Fantasi skildrede dette Optrin, maabede jeg og lo hjerteligt. Tydeligt saa man den fordums Storhed i den bare Skjorte blive slæbt ned ad Vejen gennem Nørreskov ud til "Lunke", hvor Skibet, der skulde føre ham til det tyske Eksil, ventede paa ham. To Bønder gik med Forke bag ved og stak Bispen i hans kødfulde Bag. Den gamle Væver hoppede i Stolen for at gengive Fornemmelser, Hr. Jens maa have haft - og saa lo han hjerteligt. Ligeledes fandt han Historien om, at Jens Andersen paa Skibet blev rullet i Honning, hvorpaa en Bisværme blev sluppet paa ham, yderst grinagtig. Det hjalp ikke, at jeg gjorde opmærksom paa, at Jens Andersen levede en rum Tid i Lübeck under mild Bevogtning af Jørgen Wullenvovers Svende, og at han døde en ganske almindelig Straadød dernede. Nej, det andet var "morsommere" - og det er det uhistoriske jo som Regel ogsaa.

At Almuen gennem Tiderne har kunnet se Jens Andersens Genfærd bevæge sig over Engene ved Nørreskov, forstod jeg. Selv har jeg - rigtignok forgæves - spejdet efter det i maanelyse Aftener, mens Græshopperne spillede en Melodi, der ellers var velegnet til at kalde Sagnet frem til Virkelighed.

Præster i Vaarø

Jeg havde aldrig set Vaarø gamle, firelængede Præstegaard. Ploven var forlængst draget over Tomten, men i hyggelige Stunder steg den

atter op for vore Blikke gennem de gamle Fortællinger, Romantik følte man, der havde været over den gamle Gaard, der gennem Aarhundreder havde huset Sognets Præster.

Men naar Hans Lerke tog Emnet fat, blev Gaarden til noget andet og mere. Den nu og da lidt dystre Mystik veg, og der laa den malet i skønne Farver klar til at glide ind i en skøn folkelig Roman. En Selma Lagerlöf kunde have brugt den i sin Gösta Berling. Den fire Skæpper Land store Gaardsplads var Vendestedet for Baronens flotte Firspand - dens gamle Have med de snoede Gange mellem de mossede Træstammer var Samlingssteder for adelige som gejstlige Herrer og Damer, der efter endt Maaltid i den rummelige Storstue nu gik og lod de nysgerrige i de smaa Nabohaver høre deres Skæmt og Latter.

Pastor Dressing

Saadan var det længe, gennem skiftende Tider. Engang, sagde Hans Lerke, kom Pastor Dressing til Sognet. Han havde ikke for intet gaaet i den "sorte Skole" - og vidt omkring vidste man, at han kunde nedmane Gengangere. Paa det Tidspunkt - og det var engang i 1700-Tallet, havde Præstegaarden faaet Vanry paa sig - en afdød Præstekone, Geske, gik igen og lod aldrig Gaardens Folk i Ro. Mange Præster, hvem det "fede Kald" nok kunde lokke, afholdt sig af den grund fra at søge til det. Men Dressing kom - stolende paa sin Magt over Uvæsenet. En Maaneskinsnat mødte han den flakkende Sjæl i Haven, og med Biblen i Haand manede han den ned i et Vandhul, hvor Gaardens Karl rammede en Pæl ned. Saa længe den stod, skulde den "døde" nok blive, hvor hun var. "Men fjern den aldrig", lød Pastor Dressings advarende Ord. De gamle erindrede nogen, der havde set Pælen i Haven - og naar de rokkede med den - lød der en skælvende Stemme, som sagde: "Ryk hardt, ryk hardt!".

Det blev ikke sidste Gang, der var brug for Pastor Dressings "Evner" i saa Henseende. En

dag blev han kaldt ned til Naadigherren paa Slottet, som lod Præsten skille sig af med en "Forgænger", hvis Aand huserede slem. Vedkommende skulde ligge begravet paa Bregninge Kirkegaard, hvorfra han altsaa gjorde sine natlige Udflugter. Dressing lovede at tage sig af Sagen, men hævdede, at Opgaven i dette Tilfælde var saa svær, at han maatte have Assistance af en Dame, der var i Besiddelse af et Par Bryster, som kunde bære Alterets to store Lystestager. En saadan fandtes ikke paa Øen - hun maatte importeres fra Svendborg!

Dressings Karl kørte for ham til Bregninge, hvor den kvindelige Medhjælper var mødt. "Hør Jens", sagde Præsten til Karlen, "nu tager du højre Baghjul af Vognen og lægger det bagi. Saa sætter du dig rolig op paa Sædefjællen og venter til jeg kommer. Først naar jeg siger: "Kør i Jesu Navn" maa du tale til Hestene". Saa gik Præsten og Ledsageren ind i Kirken - og Karlen gjorde, som han havde faaet Ordre paa. Næppe havde han sat sig til Rette paa Vognen, før en krøb op paa Bagsædet og sagde med Pastor Dressings Stemme: "Saa kan vi køre, Jens!"

Karlen saa ikke om, men svarede: "I hvis Navn?". Da sprang Vedkommende paany af Vognen og løb ind mod Kirkedøren.

Hvad der hændte inden for den, melder Historien intet om. Konen fra Svendborg fik en Daler for Ulejligheden og gik ad Vindeby til, og Dressing besteg Vognen: "I Jesu Navn! Saa kører vi til Slottet", sagde han.

"Skal vi ikke have Vognhjulet sat paa, vor Far?", spurgte Jens.

"Nej, for Himlens Skyld, rør ikke ved det, der er en, som skal lægge Ryg til - ellers er alt forgæves", lød Svaret.

Saa kørte de ad Slottet til. Vognen gik som i Bølgegang, og Karlen hørte, at en ligesom stønnede under Vognen. - "Jeg slipper, jeg slipper", lød det. "Du holder fast, du som før vilde stjæle min Karl og mit Køretøj. Jeg skal nok sige, naar du er fri!", svarede Præsten. Saa naaede de Slottet. - "Saa gaa - og kom i Guds

Navn aldrig mere hid", raabte Dressing med høj Røst. Da slap Uvættet Vognen, der krængede over, saa Jens paa Forsædet skreg højt. Ud over Dammens Vand lød der en Plasken, som vadede et Menneske over til den anden Bred. Mens Jens gjorde Vognen køreklar, gik Dressing ind for at faa sin Løn.

"Jeg vil have Ambrosiusegen", insisterede han. Den vilde Godsherren ikke af med. Det blev til 12 Favne Brænde og 50 Daler. Præsten rakte Naadigherren et Reb, hvorpaa der var bundet en Knude. "Saa længe den er bundet, bliver den døde, hvor han er - løses den - er alle onde Magter sluppet løs". Rebet opbevarede i mange Aar, og man hørte intet mere til Gengangeren.

Da Præsten naaede ind i sin Gaard, stak han Jens et Par Daler: "Det er godt at kunne mere end sit Fadervor, Jens," sagde han polisk og blinkede til Karlen. - "Det er en stor Kunst at kunne," svarede Karlen og strøg kærligt Pengene.

"Kunst, siger du. Nej, Kunsten er at faa Folk til at tro paa det," lo Præsten og hilste Godnat.

Pastor Flor

En senere Præst i Embedet, Hr. Flor, kom ud for et ubehageligt Job. Han skulde berette en ung Barnemorderske i Lundby, som dog haardnakket nægtede at tage mod gejstlig Hjælp. Hun gav sig ikke og besteg Rakkerkærren med Bespottelser paa sin Læbe. Pastor Flor gik med et Krucifiks bag Vognen og sagde: "Til Himlen - til Himlen gaar din Vej". Men den forhærdede Kvinde i Vognen skreg: "Nej, til Helvede gaar jeg!". Hendes Hoved faldt paa Bjesser Banke ude bag Skovballe-Monerne. Blodet farvede Blomsterne røde - de har været det siden og blev af Folk kaldt "Pigens Blodblomster".

Pastor Møller

Saa sad Hr. Møller i Embedet i mange Aar.

Folk havde stor Respekt for den lærde Præstemand, der havde Digterevne og var Ven med Tidens store Poeter. Oehlschläger skal have været Gæst hos ham, da han besøgte Øerne med et Besøg, og de to har nok i Præstegaardens lune Stuer faaet en Snak om den nye Tid, der paa Aandslivets og Kunstens Omraader havde holdt sit Indtog i Landet. Hans Lerke kendte Historien om, hvordan Oehlschläger i et Digt kom for Skade at fornærme den tidligere Strynø-Degn Jens Glad. Dennes Slægt stammede fra Troense, og han tilhørte den Familie, der senere blev det kendte Oledynasti L. C. Glad & Co. Jens Glad fødtes i Rudkøbing, holdtes til Bogen og var en Aarrække Degn paa Strynø, hvor han desuden gav sig af med at kurere syge Kreaturer. Døde en "Patient", fældede Jens en Taare - lykkedes Aktioneren hoppede han glad som et Barn, saa hans Fedtelæderstøvler knirkede, og veltilfreds sagde han: "Saa, nu er jeg drolen spilleme Jens Glad igen".

Man fortæller om ham, at han en Dag havde faaet en lille Slummer under Præstens Prædiken, og da han skulde sige Amen, vaagnede han forvirret op og raabte "Stop!". Den Historie gik viden om og kom ogsaa Apoteker Ørsted i Rudkøbing for Øre. Han var god Ven af Jens Glad. Hos ham havde den ærværdige Degn i sin grønne Ungdom slaaget sig ned som Have-Gaards og Altmuligmand. Da Oehlschläger kom paa Besøg i sine Ungdomsvenners - de to berømte brøders gamle Hjem - fortalte Ørsted ved et Glas Vin den unge Digter Historien om Jens Glads Fortalelse i Strynø Kirke. Oehlschläger glemte ikke Historien, men lod den som sagt gaa igen i et af sine Digte. Han lader Ørsted sige: "Humoristiske Mænd har vi og; naar vi mindst det formoder, kommer den strynøske Degn, saa vil man først faa sin Fryd. Det er rene Polyhistorier; først Sømand han var, saa Provisor her i mit Apotek, saa fik jeg gjort ham til Degn. Herligt han passer sin Dont, kun engang (hvad mægter ej Vanen?) sagde for Amen han Stop! kort paa sin Sømandsmaner".

Jens Glad var født 1770 og døde 1842. Han var saaledes endnu ved Magt, da H. C. Andersen gæstede Øerne dernede i August 1830.

I et Brev afsendt fra Svendborg til Edvard Collin skriver Andersen: "Min behageligste Udflugt var dog i Gaar til Thorseng, Heber inviterede mig med sig til Pastor Møller i Bjerreby... Hernede lever ellers en gammel Degn, Oehlschläger har omtalt i sin Langelands-Rejse, der engang skal have raabt "Stop" i Stedet for "Amen". Han er meget vred paa Oehlschläger og skal have truet med, at kom han engang til København, skulde han nok tale med ham, for han skulde ikke gøre Nar af Folk!".

Historien har nok været genfortalt i Vaarø Præstegaard, den Dag Eventyrdigteren var Gæst der. Pastor Møller fik en krank Skæbne. En dag meldte Sindssygen sig og formørkede hans sidste Aar. Han holdt Kapellan og forblev i sit Embede, men i en Aarrække viste han sig ikke i Kirken. Om "Baggrunden" for den Sag fortalte Hans Lerke efter Folkeoverleveringen:

Det var ved Foraarstid, Paasken stod for Døren. I Fattiggaarden i Bjerreby boede en Familie, der hængte slemt paa Sognet - og mange sagde, at deres Trang var selvforskyldt. Denne Opfattelse delte Pastor Møller, der gentagne Gange fik Besøg af Manden, som han afviste. Men saa var det en Skærtorsdag Morgen. Præsten stod klædt i Ornatet, klar til at køre til Kirken, da Plageaanderne igen lod høre fra sig. Denne gang kom Konen - som mange mente kunde "gøre ondt".

Hun bad om Hjælp, men Præsten afslog. Da sagde hun og lo haardt: "Fordi De ikke vil hjælpe de fattige, som Gud har sat Dem til at vogte, vil han i Dag tage den Forstand, De saa ilde bruger". - Præsten kørte til Kirken, men mange lagde Mærke til, at han saa daarlig ud og var rastløs og nervøs. Da han kom paa Prædikestolen sagde han - idet han lo en vild Latter: "Mine kære Venner - hændt er det engang, at Skærtorsdag faldt paa en Tirsdag!". Degnen fik ham ned af Prædikestolen - som han ikke siden besteg.

Pastor Lund i Landet

Ilde for ogsaa Skæbnen frem med Pastor Møllers samtidige Kollega i Landet Præstegaard, Consistorialraad Lund, Forfatteren til den udmærkede Skildring af Taasinge, blevet til paa Initiativ af Seminarieforsender Vedel, Skaarup. Pastor Lund blev til sidst helt blind, fortalte Hans Lerke, men Konen ledte ham omkring - ogsaa til Prædikestolen. Men da synet svandt, fik Lund andre "Evner", bl.a. skærpedes Hørelsen, saa han siddende i sin Have kunde kende Folk paa Stemmerne, om de talte almindeligt sammen paa Veje og i Haver. Pigerne kunde intet foretage sig i Huset, uden han kunde komme under Vejr dermed. Han fik ogsaa en Følsomhed i sine Fingre, der endogsaa satte ham i Stand til at konstatere Farver(!). Da han en Aften i Vaarø Præstegaard ledte efter sin Frakke, sagde han til sin Kollega: "Naa, det er nok din - jeg kan føle at Foret er grønt".

Vaarø Præstegaard er borte - Fortælleren er forlængst død - men for mig vælder Sagnene sig i Følge med Skyerne ude fra Monet i Sydvest ind over den lave Kyst og beretter videre om det, der af Menigmand snart er glemt.

Sagn og Overtro

Hvad er en Fortæller uden Lune? Hans Lerke havde det i rigt Maal. Snart opdagede jeg, at der var Ting, man skulde være forsigtig med at udspørge ham om. Han vilde nødigt ind paa Spørgsmaalet om Overtro i ældre Dage. Han besad, som mange andre af hans Generation, der jo var en Slags "Overgangssmerter" mellem gammel og ny Tid, en Skyhed for at tale om "det gamle Vrøvl" -; man kunde let blive mistænkt for at tro paa "Historierne". Men naar det lykkedes mig at overtude ham om, at jeg selvfølgelig ikke nærrede slige Tanker, kunde han jo gaa ind paa Emnet, og han var straalende. Saa kom de alle, disse gamle Taasingesagn: Om Bønderne, der bar Sct. Oles Billede omkring paa Markerne for at signe Agren til

en god Høst. Om den onde Husbond, der dræbte skøn Ganse paa Marken ved Troense - og en hellig Kilde, der havde Helse mod alt, sprang paa Stedet, hvor syge Stakler søgte hen Sct. Hans Nat for at faa Helbredelse. I Aarhundreder samledes Øens Ungdom ved Kilden til Dans og Spøg, mens Slotsfogden solgte det helsegivende Vand. Pengene gik til de fattige -. Ogsaa Historien om Jomfru Inger, der lod sig lokke ind i Højen til Troldtøjet, fik vi - og Hans Lerke lo hjerteligt, naar han berettede om de Mænd fra Bregninge Sogn, der med Fogden som Leder vilde udgrave Højen for at finde "Skatten". Ingen maatte sige et Ord, for saa forsvandt Skatten i Dybet. De var ved at naa det, da en af Mændene kom til at slaa Fogden over Tæerne med en Hakke. Han kvitterede omgaaende med et: "Av for ....", og Skatten gled dem af Hænde.

De gamle berettede, at det sidste Sted paa Øen, hvor der holdt "Højfolk" til, var under Staus Mølle. Sjældent mærkede Befolkningen dog noget til "Familien", men en Gang hen under Aften skete det, at en langskægget Gamling kom ind ad Bryggersdøren i den første Gaard ved Landevejen i Skovballe By og spurgte Konen, om hun ikke kunde følge med ham til Højen under Møllen - et Familiemedlem ventede sin Nedkomst og ønskede kvindelig Assistance. - Gaardmandskonen fulgte med og bistod bravt med Fødslen. "Nu skal du til Tak have dette for din Ulejlighed", sagde den gamle og fyldte hendes Forklæde med Spaaner. "Det er rart at have lidt at tænde op med", fniste han. Konen takkede og gik, men var langt fra tilfreds. Man sagde, at de i Højen var rige - var det saa noget at give hende. Med Foragt kastede hun Spaanerne ved Vejkanten og gik hjem, hvor hun skuffet fortalte sin Mand om, hvad hun havde faaet. Ved Forklædebaandet var en enkelt "Spaan" blevet siddende, den var nu det pure Guld! Rask løb de tilbage, hvor hun havde smidt det øvrige fra sig - men ak, de var blevet til Sten!

Et ret originalt Sagn berettede Hans Lerke

om: Taasinge blev skilt fra Fyn paa den Maa-
de, at en Konge ved Svendborg havde to Døt-
re, avlet med en Jættekvinde. Da Faderen
døde, delte de med Kiv "Riget" mellem sig.
Den yngste fik den sydlige Del - den, der blev
til Taasinge - desuden Ærø. Men hun beslutte-
de, at hun ikke vilde have sit "Rige" landfast
med Søsterens, og da hun samtidig ønskede at
forbinde Ærø med Taasinge, gravede hun en
Rende, der blev til Svendborgsund. Den
opgravede Jord tog hun i en Sæk og vilde bære
den over til sit Dæmningsanlæg. Sækken var
imidlertid skør. Der gik straks Hul paa den, saa
hun tabte de smaa Høje, der ligger til venstre
for Vejen fra Vindeby til Bregninge. Men saa
tabte hun det meste af Indholdet, og det blev
til Bregninge Bakke. Da hun kom ud til Syd-
kysten af Øen, var Sækken næsten tom. Har-
melig rystede hun Resten ud i Vandet - det
blev til Vaarø Knude.

Taasinge-Originaler

Men bedst var Hans Lerke, naar han slog helt
over i den morsomme Genre og karakterisere-
de den ældre Tids originale Mennesker. Han
kunde i Løbet af et Øjeblik kalde en Kavalka-
de frem af pudsige Personer. Her husker jeg
gamle Mads, der fik Ordre af sin Husbond til
med en Daler i Lommen og en tom Sæk paa
Trillebøren at gaa til Bjerreby Mølle efter
Maltbyg. Han saa sig ængstelig om mellem de
tætte levende Hegn og sagde højt til sig selv:
"Vær vaagen, Mads, vær paa Vagt! I Dag er du,
Drollen spilme, nok værd at slaa ihjel!"

"Kan du skaffe mig en fuld Karl til
Majdag?" spurgte en Bjerreby-mand en Dag
en fra Skovballe, da de mødtes ved Kirken.
"Ja", svarede han, "du kan faa min, - han er
næsten aldrig ædru".

Men bedst erindrer jeg Historien "Lille-
Poul". Her lader vi Hans Lerke selv føre Ordet:

"Jeg kom til at tjene sammen med ham i
den første Plads, jeg havde efter Konfirmation-
en. Han var en sær Fyr, der altid svarede Folk

saa tvært. Første Aften gik han i Byen og kom
først hjem ud paa Natten - vist ikke helt ædru.
Næste Morgen var det umuligt at faa ham op.
"Du maa hellere gaa i din Seng om Aftenen i
Stedet for at rende paa Vejen - det er lettere, og
du har bedst af det", sagde Manden.

Da jeg om Aftenen kom ned og skulde i
Seng, gik Poul paa Strømpesokker oppe i Sen-
gen og vadede i Dynerne. Han svarede ikke, da
jeg vilde have at vide, hvad den Komodie skul-
de betyde, - saa hentede jeg Manden.

- Er du forrykt, Poul?

Nej, men du sagde i Aftes, at det var lettere
at gaa i Sengen end ude paa Vejen. Det er nu
Løgn, for der er ikke til at faa Benene med sig.

Da vi næste Morgen stillede til Frokost, sag-
de Madmoder: "Du faar ingen Særkost her,
Poul, du maa nøjes med det, vi andre faar"

"Det kan jeg ikke saa godt, min Mor, saa
faar jeg da for lidt, men maaske kan jeg klare
mig med noget af samme slags".

Naa, det var da ogsaa hendes Mening.

"Og saa maa du ikke drikke for mange
Snapse", føjede hun til.

"Jeg drikker aldrig uden en ad Gangen",
svarede Poul. Imidlertid tog han baade en, to
og tre. Saa raabte Konen Holdt. "Er det en ad
Gangen?". "Absolut, har du set nogen, der kan
drikke to paa een Gang?". "Vrøvl - du sagde en
ad Gangen - og saa drikker du den ene efter
den anden". "Det maa være den anden efter
den ene - for da jeg gik i Skole, kom to efter
en", sagde Poul.

Manden hørte gnaven paa Pouls Ordkløve-
ri og sagde: "Nu kan du til Straf for det Vrøvl
gaa ned og gøre det Risgærde færdigt, mens vi
andre sover til Middag"

"Javel" - Poul var klar.

Manden laa inde paa Sengen og bladede i
Svendborg Avis, da Poul bankede paa Døren:
"Sover du, vor Far?"

"Nej - hvad var der?"

"Hvor langt vil du have mellem de Pæle?"

"Det ved du jo godt - du kan sætte en Træ-
sko mellem hver!"

Poul forsvandt - men kom igen - netop som Husbonden var slumret ind.

“Sover du, vor Far?”

“Ja - nu sov jeg. Hvad vil du?”

“Har du flere Træsko?”

Manden tumlede forvirret ud af Sengen og konstaterede, at Poul havde placeret hans, vor Mors, Karlens og Pigens Træsko mellem Pælene. Saa opgav han ethvert Haab om at forbedre Poul.

Denne havnede til sidst i “Familiehuset”, hvor han snød Sogneraadet for den Leje, han skulde give. “Du maa betale, Poul”, sagde de en Aften til ham - “ellers bliver du ”sav” ud”.

Poul kløede sig i Nakken: “Sav øv, - ja, jeg tænkte det nok, I er nødt til at save mig - for jeg er for “tvær” til, at jeg kan kløves”.

Da Poul laa paa det yderste, sagde en gammel Aftægtsmand, der besøgte ham: “Poul! Jeg tror bestemt at du dør!”

For sidste Gang kom Uglspil op i Poul - han satte sig over Ende med et Ryk, saa maabende paa den besøgende og sagde: “Det er da løgn, vel! Saa faar jeg jo aldrig mere noger nyt at høre”.

Jeg erindrer, den sidste Gang, jeg besøgte Hans Lærke, fulgte han mig ud til Havelaagen. Vemodigt talte han om Ufreden, som stadig var over Verden, og udtalte sig om det taabelige i, at Mennesker ikke kunde forliges - “den korte Tid, vi er hernede”. Pludselig slog han brat om, saa polisk op paa mig og sagde: “Alt det Vrøvl er ingen Nytte til - det saa vi med den gamle Skræder, der for halvandet Hundrede Aar siden boede herovre i Strammelse. Han og Konen levede som Hund og Kat, men da hun saa en Dag døde, kunde “Kræet” alligevel ikke undvære hende. Han hængte sig en Dag i Krogen inde under Bjælken i sit Værksted. En Nabokone, der i et Par Dage havde fundet det sært, at hun aldrig så Skræderen, gik hen og kiggede ind ad Vinduet - og blev selvfølgelig forskrækket. “Jens! Jens!”, raabte hun, og Manden kom. “Se, Jens, hvad siger du?”

Jens skyggede med Haanden og saa ind paa den hængte Skræder: “Ja, se, der hænger han jo”. “Ja, det gør han - hvad skal vi stille op, Jens?”

“Det ved jeg s’gutte”, svarede Jens, og saa lod de ham hænge. Imidlertid fandt Konen det forkasteligt og sendte Jens op efter Sognefogden.

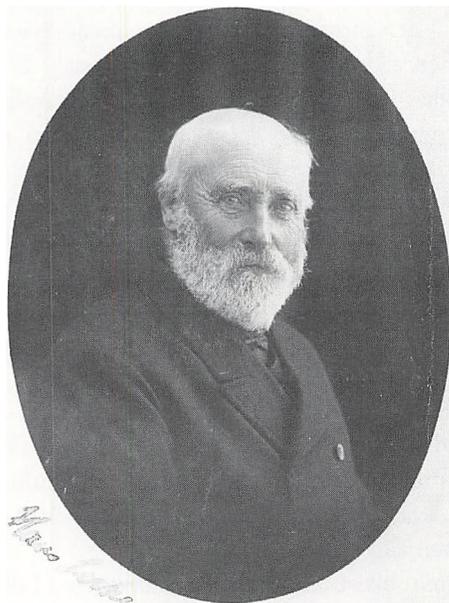
“Kom her”, sagde han, “saa skal du se en Redelighed”. “Ja, der hænger Skræderen”, fastslog Sognefogden. “Ja, men hvad skal vi gøre?” “Det ved jeg s’gutte”, sagde Sognefogden, og saa lod de Skræderen hænge.

Saa maatte Jens op til Præsten, der ogsaa kom. “Ja, sandelig - der hænger Skræderen”, sagde Præsten. “Ja, men hvad skal vi gøre, Hr. Pastor?” “Jeg véd det sandelig ikke”, sagde han - saa lod de Skræderen hænge.

Men endelig skred de til Handling. For næste Dag fik Skolebørnene Øje paa den hængte, krøb ind ad et Vindue - og en Dreng fandt paa at dreje med Skræderen, saa Rebet blev kort, for at give slip, saa han fik, det Drenge kaldte en “Snurretur”.

Da man opdagede det, blev Skræderen endelig skaaret ned.

Hans Lærke lo. “Er det ikke det, jeg siger, i

Den gamle væver i Gesinge, Hans Lærke, hvis fortrinlige hukommelse gjorde ham til sin ø's bedste fortæller om gamle dage.

de Tider var Folk ikke saa fintfølende, som de er nu om Stunder”.

Det var sidste Gang, jeg talte med Hans Lerke. Kort efter var han ikke mere.

“Nu faar I Tak for mit Besøg”, sagde han altid til sine Venner, naar han rejste sig efter en lille Visit. En Kone, i hvis Hus han ofte kom, fortalte mig, at han en Aften sagde det med en egen Klang i Stemmen. Det blev saa ogsaa den sidste Gang.

Med ham gik en Tidsalder i Graven. Han rummede den i sin særprægede Hukommelse, men ogsaa i sit Hjerte. Aldrig kom han paa Hat med den nyere Tid. En rigt begavet Mand med Almuens stærke Præg i Sind og Tanke var ikke mere.

Thorvald Hansen var født d. 16. november 1901 på Strynø. I sin ungdom var han landmand, fisker og sømand. Efter afsluttet læreruddannelse på Skårup Statsseminarium 1931 boede han et års tid med sin familie i “Lille Vejlegaard” her på Tåsinge, og hvor han fik megen kontakt med Søren Lolk.

I 1932 blev han ejer af og forstander for Nørre Søby Fri- og Efterskole og virkede der indtil 1956, hvor den blev solgt.

Thorvald Hansen døde d. 18. oktober 1960, kun 59 år gl.

Ovenstående artikel har været trykt i “Svendborg Avis” d. 10., 12. og 13. september 1955, og gengives her som en helhed med indsatte afsnit.

Samkvem på Tåsinge

af Albert Mohr Lolke

Man kan vel nok sige, at lokalsamfundet i for-tiden var af større betydning for tilværelsen end i dag.

I hvilket omfang man kom sammen ved fødselsdage og bryllupper, får vi ikke meget at vide om i kirkebøgerne, men vi kan dog udlede en del.

Hvor meget folk fra Tåsinges tre sogne er kommet sammen ses bedst af "Bregninge sogn, faddere og forlovere", side 248, hvor der er foretaget en fordeling af faddere og forlovere på sognene.

I Bjerreby sogn var der 1662-1813 ialt:

22965 faddere og forlovere
1046 heraf hidrørte fra de to andre af øens sogne og
445 fra Bjerreby sogn var faddere og forlovere i de to andre sogne, og når tallet ikke er større, ligger det i, at Bregninge sogn ikke har oplysninger om faddere og forlovere 1646-1773, og Landet sogn ikke fra 1646-1739.

I Bregninge sogn var der 1773-1813 ialt:

7600 faddere og forlovere
175 heraf fra de to andre sogne i samme tidsrum.
Til gengæld var:
221 fra Bregninge sogn faddere og forlovere i Bjerreby sogn 1733-1813.
447 fra Bregninge sogn faddere og forlovere i Landet sogn 1739-1811.

I Landet sogn var der 1739-1811 ialt:

9605 faddere og forlovere
827 heraf fra de to andre sogne.
Til gengæld var:
544 fra Landet sogn faddere og forlovere i de to andre sogne.

Det ser derefter ud til, at der har været en livlig trafik over sognegrænserne inden for øen.

Der har ikke været stor udenøs kontakt, når der ses bort fra præsterne og især Juel-erne, som havde fynsk adel til faddere.

I "Bjerreby sogn 1662-1813: faddere og forlovere", side 628-651, er der oversigt over, hvor mange gange den enkelte familie har været fadder og forlover i Bjerreby. Folk kom hinanden ved.

Høj grad af kontakt sognebørnene imellem åbenbares også.

For en gårdmandsfamilie: Niels Jacobsen Høite i Woore i tiden fra 1662 til 1713 gælder, at

han var forlover	25	gange
han stod fadder	79	-
hans 3 hustruer	73	-
hans døtre og andre på gården	12	-
		<u>ialt: 189 gange</u>

Når vi tager i betragtning, at der ved familiebegivenheder har været langt flere til stede end de implicerede - således udgør 2 forlovere kun en ganske ringe del af de indbudte til et bryllup - kan vi regne ud, at folk har været til gilde i langt større udstrækning, end disse tal for de direkte implicerede viser.

Om en husmand og daglejer: Jens Hansen i Bregninge fra 1778-1814 kan vi sige, at

han var forlover	61	gange
han stod fadder	43	-
hans hustru stod fadder	9	-
		<u>ialt 113 gange</u>

En præst var aldrig fadder i eget sogn; derimod kunne præstekonen godt være fadder.

Rekorden inden for præstefamilierne har nok Bjerreby-præsten Poul Andersen Schyttes 1.kone, som fra 1699 til 1716

bar barnet i 17 tilfælde
stod fadder i 51 -

(Se "Bjerreby sogn, faddere og forlovere som hovedpersoner", side 32-33).

Da havde hun som hustru til den tidligere præst (*Hans Hansen Fich*, samme bog side 105-107) mellem 1690 og 1699

båret i 1 tilfælde
stået fadder i 25 -

Hun havde altså ifølge kirkebøgerne været ude til barnedåb 24 gange inden for sognets grænser.

Den forrige præstekone - *Hans Hansen Fichs* 1. hustru

bar 2 gange
stod fadder 69 -

og samtidig optrådte døtrene til den forrige præst igen - *Anders Rasmussen Bolter* -, nemlig Anna, Else og Karen ved dåb mellem 1663 og 1710 henholdsvis 24, 58 og 28 gange.

Det har også interesse at se på anledningen til, at der skulle bruges forlovere og faddere.

På grundlag af "Bregninge sogns Hovedkirkebog 1813-1891" har jeg lavet en statistik over forhold - ægteskabelige som uægteskabelige -.

Denne statistik viser for *Bregninge sogn*:

320 uægteskabelige forhold med følger uden senere ægteskab, eller	18,0 %
170 uægteskabelige forhold med følger, efterfulgt af ægteskab for 1-gangs gift, eller	9,5 %
9 uægteskabelige forhold med følger, efterfulgt af ægteskab for 2-gangs gifte, eller	0,5 %
499 tilfælde, hvor uægteskabelige forhold indgår =	28,0 %
1149 par gift 1 gang, eller	64,5 %
126 - - 2 gange, -	7,1 %
6 - - 3 - -	0,3 %
1 - - 4 - -	0,1 %
1282 ægteskaber	72,0 %

Det er i hovedkirkebogen muligt yderligere at undersøge grupperne med de 179 uægteskabelige forhold, efterfulgt af ægteskab. Man kan nemlig finde ud af, i hvor mange tilfælde et uægteskabeligt forhold går over i et ægteskabeligt med samme kvinde (hovedparten), og i hvor mange tilfælde der er to eller flere kvinder involveret i en mands forhold.

En sammenligning med forholdene i dag lader sig ikke gøre.

Disse to undersøgelser er udført for at vise, hvad der bl.a. ligger gemt i vore gamle kirkebøger.

A. C. E. Mohr Lolk født 1913 i Troense. Lærer i København og Odense 1944-1983, skrevet godt 26000 sider om Tåsinge (kopi på Landsarkivet i Odense og i Tåsinge lokalhistoriske Arkiv). Artikler i *Fynske Årbøger* 1980, *Årbog for Svendborg & Omegns Museum* 1981 og *Tåsinge Årbog* 1987. Kronikker i *Fyens Stiftstidende* 1968, 1976 og 1997.

Fra de gode gamle dage

En gammel Troenseskippers beretninger

af Martin Hansen

Skibsfører Martin Hansen, Troense.

Min slægt

Min Bedstefader Lars Andersen Smidt var født i Troense den 20. Mai 1760. Hans Fader var Skibsbygmester Anders Larsen Smidt, som boede der, hvor nu Johannes Clausens Huus ligger (*Badstuen 12*) (i det gamle Huus som laa der tidligere). Ligesom hans Fader lærte min Bedstefader Skibsbyggeriet og begyndte selv at bygge, da han var 20 Aar gammel. I 55 Aar fortsatte han denne Virksomhed og byggede i den Tid 80 Skibe samt en deel mindre. Hans Byggeplads var der, hvor nu Christian Jensens Huus ligger (*Pilekrogen 28*). Hans Fader havde ligeledes bygget der. Rasmus Hansen Møller byggede ved Siden af.

1783 giftede min Bedstefader sig med Anne Marie, som var Datter af Søren Møller, der boede i Røde Mølle (*Pilekrogen 24*). Den 29. April 1796 fæstede min Bedstefader Røde Mølle, og 1800 byggede han Stuehuset, som det nu ligger, thi tidligere laa det ved Stranden ved Siden af Møllehuset. Anne Marie Sørens-datter døde 1812. I deres ægteskab havde de 5 Børn, men som næsten alle døde i en ung Alder. En Søn, Anders Larsen Smidt, født 17. August 1787 lærte Skibsbyggeriet. Han kom til Bogense, hvor han døde som ung. En Datter, Mette Marie Larsdatter Smidt, blev gift med Skibsfører Knud Storm, som boede der, hvor nu Christian Reistrup boer (*Strandgade 47*). Deres Børn var: Christian Knudsen Storm, Lars Knudsen Storm, Mickel Knudsen Storm samt en Datter, som hed Emilie. Hun fik Forældrenes Huus og blev gift med Snedkermester Jørgen Hendrik Christensen. Deres Børn var: Hans, Carl, Caroline, Marie, Christen og Knud. Deres Familienavn var vistnok Storm Jørgensen. Caroline fik hendes Forældres Huus og blev gift med Sømmand H. P. Reistrup, og det er deres Søn, Christian, som nu har Huset. Min Bedstefaders Datters Søn, Lars Knudsen Storm, blev Sømmand og gift med Mette Kristine Sørens-datter. De havde i deres Ægteskab følgende Børn: Søren, Knud, Jørgen, Birgitte, Line, Christian, Peter og Jacob. Christian fik hans Forældres Huus (hans andre Brødre var alle døde, de tre af dem druknede). Han var først Sømmand og blev senere Kjøbmand, og det er ham, som endnu boer der.

Christian Knudsen Storm blev ligeledes Sømmand og gift med 1) Ane Jensdatter og 2) Kirsten Christensdatter. Han boede der, hvor

nu Christen Bines Enke boer (*Badstuen 24*). Deres datter, Mette Marie, blev gift med Skibsbygmester Christen Møller. Mickel Knudsen Storm døde som ung.

1813 giftede min Bedstefader sig igen, denne gang med min Bedstemoder Anne Sophie, datter af Hans Nielsen, Færgemand i Vindeby. Min Bedstemoder havde 3 Brødre: Niels Hansen, Christoffer Hansen og Carl Frederik Hansen. Niels og Carl Frederik døde som unge. Christoffer blev Færgemand omkring Aaret 1806, og han lod tildeels Vindeby Færgegaard opbygge, som den nu er (*som før branden i 1928*). Han var saavidt mig bekendt gift med en Slægtning af Familien Troensegaard, men de havde ingen Børn. Han døde vistnok ca. 1835. Mine Bedsteforældre havde i deres Ægteskab 2 Børn, en Søn og en Datter. Sønnen, Hans Larsen Smidt, som blev Skibsbygmester og gift med Caroline Hansen fra Naks-kov. De havde 3 Børn: Sophie, Laurits og Hansine Georgine.

Den ældste Datter blev gift med Rebslagermester H. J. Dam. (*Strandgade 31*). Hun lever og boer hos hendes Datter, som er gift med Skibsfører Hans Møller (*Badstuen 9*). Laurits døde 1866, og Hansine Georgine døde 1874 efter at have været gift 2 gange.

Mine Bedstforældres yngste Barn var min Moder, Anne Marie Larsdatter Smidt, født 8. Juni 1816. I begyndelsen af Aaret 1838 blev hun gift med min Fader, Hans Martin Hansen. Han var født i Sønderborg den 29. October 1809, og der boede hans Forældre Skibsfører Martin Hansen og Hustru Sophie Dorothea Hansen, født Heimbügel. Min Fader var Sømand og fra 1837 Skibsfører. Han farede tilsøes til 1862. Han blev derefter Lloyds-Agent for Bureau Veritas samt Pakhusforvalter hos Grosserer H. J. Rasmussen i Svendborg, indtil denne gik Fallit i 1872. Lloyds-Agent vedblev han at være indtil 1878, da han afgik med Pension.

Mine forældre boede i Røde Mølle fra 1838 til 1841, da de lod det Huus bygge, som vi nu

bebo (*Strandgade 63*). Deres Børn var:

Sophie Dorothea Hansen f. 8. Oct. 1838, død 1863.

Catharine Hansen f. 11. April 1841, død 1906.

Martin Hansen f. 6. Oct. 1842.

Laurits Hansen f. 21. Juli 1842, død 1919.

Hansine Marie Hansen f. 20. Febr. 1846, død 1917.

Rasmus Frederik Hansen f. 28. Sept. 1848, død 1. September 1905.

Christian Hansen f. 15. Sept. 1852, død 1875.

Hans Thorvald Hansen f. 11. Febr. 1855, død 1865.

Laura Hansen f. 5. Nov. 1857.

Alfred Hansen f. 13. Juli 1859, død 1860.

Alfred Sophus Hansen f. 11. Oct. 1863.

Min Bedstefader havde 3 Halvsøskende. Den ene Søster boede her i Huset nogle Aar, til hun døde, den anden Søster, som hed Marie, blev gift med Snedkermester Berg. De boede der, hvor nu Storm Hansen boer (i det gamle Huus, som laa der tidligere) (*Gronnegade 11*). I deres Ægteskab havde de følgende Børn: Christian, Mariane, Johanne og Adolp. Den sidstnævnte Datter blev gift med Skibsfører Anders Hansen, og deres to Døtre, Jane og Marie er gift med Storm Hansen og Severin Nielsen.

Min Bedstefader havde endvidere en Halvbroder, som hed Niels Larsen, han var Tømmermand og fik Huset efter hans Forældre (*Badstuen 12*). Hans Hustru hed Inger Margrethe, og i deres Ægteskab havde de 4 Børn: Anders, Marie, Line og Christian. Marie blev gift med Skibsfører Carl Vallentin, de byggede huset, som det er nu, i 1864. Deres yngste Datter er gift med Skibsfører Johannes Clausen, og det er dem, som nu har Huset.

Min barndom

Nogle Erindringer fra mit Barndomshjem, som tillige giver et bevis paa, hvor besværlig det var at reise den Gang, end som det er nu omstunder.

Der blev stor Glæde i vores Hjem, da min Fader i Aaret 1850 skrev til Moder fra Sandersfoot (?) i England, at han skulde gaa til Nakskov med Kul, og at han vilde seile op paa Lunkebugten, for at vi skulde gjøre Touren med ned til Lossestedet.

Moder fik nu travlt med at ordne vore Sager. Foruden Moder og vi Søskende samt vores Tjenestepige (hun havde en Søster, som var gift med en Rebslager Clausen, og som boede i Nakskov) skulde min Morbroder og hans 3 Børn deltage i Touren. Da det nærmede sig den Tid, hvor vi mente, at min Fader skulle komme, gik vi jevnlig op paa Ingers Høj for at se, om der var noget i Sigte. Saa en Dag viste det sig, at der kom en Skonnert, som var vor Fader, og om Aftenen kom han tilankers paa Lunkebugten. Da Fader saa kom i Land, spurgte han Moder, om hun var klar til at seile, thi Reisen skulde jo igjen fortsætte næste Morgen, hvilket ogsaa skete.

Det blæste den Dag en frisk Kuling af SV., og om Morgenen efter at vi havde sagt Farvel til vor gamle Bedstemoder bleve vi satte ombord i Skibets og Lodsens Jolle. Jeg mindes endnu, at vi kravlede ud af Stenene, thi der var den Gang ingen Bro. Snart var vi ude ombord, hvorefter Jollen blev sat ind, Seilene satte, og Ankeret heven op, og saa gik det i strygende Fart ud forbi Thurørev og videre nord efter. Da vi var omtrent Halvveien imellem Thurørev og Slipshavn, maatte vi rebe Storseil og Topseil, men det var kun et Øieblik for saadanne Søfolk, som de dengang havde, thi foruden Styrmanden var der 2 fulbefarne Matroses, 1 Letmatros, 1 Ungmand og Kokken. Da nu Vinden var imod op af Langelandsbelter, bestemte min Fader sig til at ankre paa Slipshavns Red, og der laa vi tilankers Natten over til næste Morgen, da Vinden var bleven NV. Og da vi kom paa Dækket næste Morgen, vare vi allerede ved Indseilingen til Nakskov, og Lodsens var ikke langt borte. Da han saa kort efter kom ombord, var hans første Spørgsmaal, om Skibet skulde til Nakskov og hvor dybt det

laa. Da han hørte, at det laa godt 12 Fod, sagde han, at saa kan det ei lade sig gjøre, vi vil løbe paa Grund. Fader trøstede ham med, at han blot skulde gjøre sine Sager, saa godt han kunde, men han var meget urolig. Mine ældre Cousins og Søskende lignede ham ved en Danselærer, som kort før havde været i Troense, og hvor de havde gaaet i Danseskole. Da vi kom op ved Slotøen, blev han helt nervøs, der må vel have været et af de grundeste Steder. Han løb forud og raabte: "Der gaar en Ulykke i Haand Captain, vi løbe paa Grund!". Fader beroligede ham med, at der dog ingen Fare var paa Færde, og at han blot skulde holde Farvandet, saa godt han kunde. Og alt gik ogsaa godt, og vi naaede at komme helt op til Nakskov uden at løbe paa. Det maa vel med den NV. Vind have været godt Vande.

Da vi kom i Havn, var det første, der skulde skee, at vi skulde med Sofie op til hendes Søster og Svoger, og det morede os senere at tilbringe det meste af Dagen dér, samt at gaa ud paa Rebslagerbanen. Undertiden gik vi hen hos min Morbroders Svoger, og der opholdt min Morbroder og hans Børn sig mest. Et par Dage var vi ude paa Landet hos min Morbroders anden Svoger, han var Gaardmand, og saaledes gik Tiden.

Min faders Skib var imidlertid bleven udlosset, og det var bleven bestemt, at han skulde laste Korn i Nakskov til England. Men da der var udbrudt Kolera i Bandholm, kunde han ei tage os med op til Slipshavn, som ellers var Meningens, thi der var saa 5 Dages Karantæne. Derfor blev det bestemt, at vi skulde med en lille Jagt, som skulde til Flensborg, og paa Reisen dertil vilde han seile igjennem Svendborgsund. Da Fader havde indtaget det Quantum, han kunde ved Byen (thi naar Vinden var ud, var Vandstanden lav) skulde han ud paa Reden for at indtage Resten.

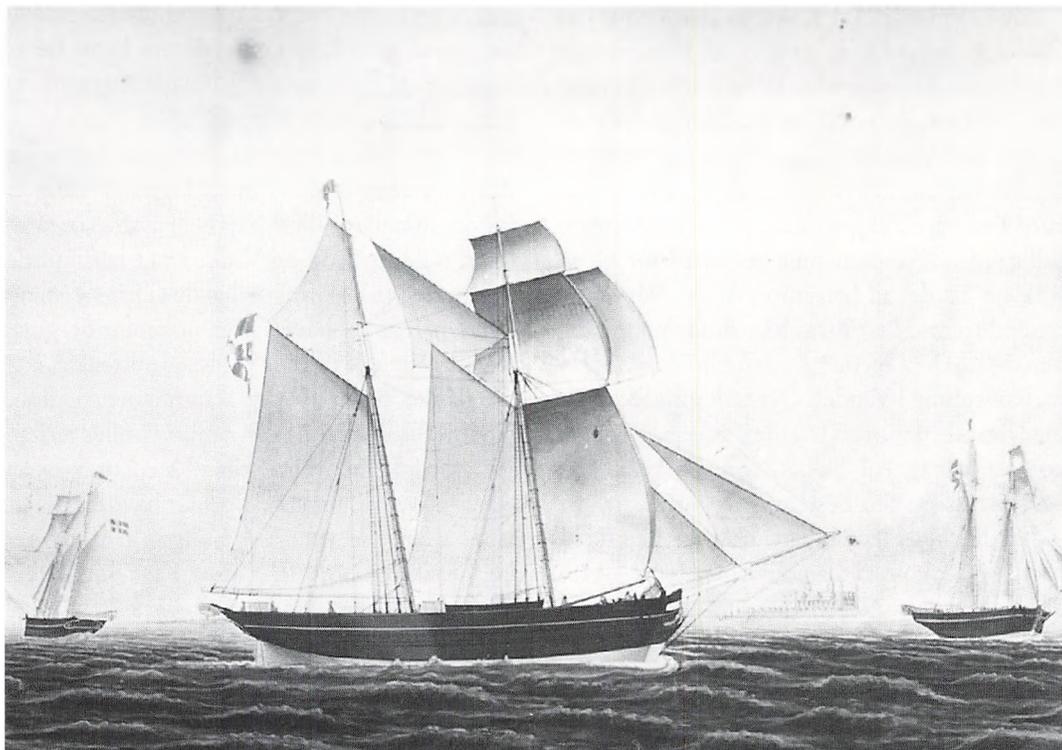
Vi var meget kjede den dag, han seilede, og vi stod nede paa Broen tilligemed Moder, saa længe vi kunde see ham. Et par dage laa de paa Reden, saa seilede de.

Saa kom Dagen, at vi skulde afseile med det lille Skib, jeg mindes endnu, at vi blev satte ned i Lasten, hvor der var udbredt noget Halm oven paa Ballasten. Vi var nu blevene 2 Passagerer mere, nemlig en Lærerinde og en Handelsbetjent samt et Mulæsel. Efter at have sagt Farvel til vore Bekjendte seilede vi en Morgen tidlig ud af Fjorden, men ret uden for fik vi stille og laa der til hen imod Aften. Vor Medreisende fik nu Lyst til, at han vilde i vandet, og han og Kokken roede ud i den lille Baad, hvorfra han sprang i Vandet. Det trak imidlertid op med en Tordenbyge, og de naaede netop at komme tilbage til Skibet, førend Bygen var over os. Skipperen bestemte sig nu til at løbe ind til den lille Havn (Taars) nord for Naksbov-fjord, og der kom vi tilankers om Aftenen og laa der Natten over. Næste Morgen fortsatte vi saa igjen Reisen, da Vinden var god. Det varede imidlertid ikke ret længe, førend vi fik stille, og Strømmen var imod, og der drev vi ude i Langelandsbæltet om Natten. Næste Morgen, da det blev Dag, hørte jeg min Moder sige til min Morbroder: "Du kommer til at gaa op paa Dækket, thi de kan slet ikke blive enige om, hvor vi er". Morbroder gik saa derop, og det viste sig, at det var Gulstav, de kunde see, og vi var drevne meget tilbage. I Løbet af Dagen kom der saa lidt Vind, og om Aftenen kom vi tilankers under Omø. Her saa jeg for første gang et Fyr tændt, nemlig Helleholm. Næste Morgen var Vinden omtrent NNV., og vi lettede saa Ankeret og tilsatte Seil, men da han fik en 5 á 6 Skibe at see komme ude i Farvandet, og som styrede for Omøsund, vilde han afvente og høre, hvilken Vei Strømmen var ude i Beltet. Saa dreiede vi til Vinden inde i Sundet, og da han havde praet dem alle, og af dem faaet det samme Svar, at Strømmen var nord efter, fortsatte vi Reisen, men det sinkede 1 á 2 Timer. Coursen blev nu sat norden om Langeland, men da vi kom over imod Hovsand, fik vi stille, og vi maatte ro Skibet frem med 2 store Aarer. Om Aftenen sent kom vi tilankers ved Lohals, og da det begyndte at blive smaat

med Provianten, de var nemlig ikke belavede paa saa lang en Reise, vilde de ro i Land for at faa noget af det nødvendigste. Men da vi førte Karantæneflag paa Toppen, vilde Strandvagnen ei lade dem komme i Land, men skød efter dem, saa de maatte ro ombord igjen. Heldigvis laa der et andet Skib i Nærheden af os, og der fik vi saa lidt Brød og Vand, hvad han kunde undvære. Næste Morgen havde vi fiint Veir, og Vinden maa jo have været nogenlunde gunstig, thi allerede lidt før Middag ankrede vi paa Øreflaket for at afvente Karantænens Udløb, og kort efter kom Lægen ombord, eller rettere han roede rundt om Skibet, medens vi stod opstillet ved Rælingen. Da han havde faaet at vide, at vi alle vare raske, sagde han, at saa kunde vi ro i Land fra Skibet Kl. 5 om Eftermiddagen. Skipperen medbragte 10 á 12 Ænder til Ølbrygger Møller i Svendborg, og dem maa han jo have tænkt, at de kunde volde ham Ubehageligheder, thi han huggede Hovedet af dem alle, bandt dem sammen og sænkede dem ned ved Skibets Boug. Men det er jo ikke sagt at Møller har været tilfreds med at faa alle sine Ænder slagtede!

Lidt over Middag kom min Morbroders Karl roende op til os med noget Mad fra min Tante, og vi glædede os allerede ved, at vi kunde faa noget rigtig Mad at spise, men min Morbroder vilde ikke tillade, at vi fik det ombord, end ikke at han satte det i Skibets Jolle, som laa agter. Han maatte ro hjem igjen med den gode Mad, men han fik besked om at komme Kl. 5, naar vi skulde ro i Land. Det var os en stor Glæde, da vi igjen kunde sætte Fødderne paa Landjorden, efter at vi i saa mange Dage havde været ombord paa det lille Skib. Men med Mulæselet havde det nær gaaget galt, thi da det blev firet ned i Vandet og skulde svømme i land, skabede det sig forfærdelig, det havde maaske aldrig været i Vandet før.

Da vi kom Hjem til vor Bedstemoder, blev der stor Glæde, og efter at vi havde faaet noget at spise, maatte vi fortælle hende om alt, hvad vi havde oplevet, og hun fortalte os, at hun

Skonnerten "Laurits" af Troense.

(Tåsinge Skipperhjem og Folkemindesamling).

havde været meget urolig for os. Men snart var alt i den gamle Gænge, og alle Besværligheder glemte.

Jeg har senere tænkt over, hvad der kunde have skeet, hvis vi havde faaet rigtig slemt Veir. Nu indskrænkede det sig til den Tordenbyge, da Veiret ellers var godt. Thi Skipperen ansaa jeg ikke for ret meget af en Sømand.

Efter at jeg havde gaaet i Frederik Juels Skole blev jeg confirmeret af Pastor Olivarius den 5. October 1856 i Bregninge Kirke. Jeg gik saa om Vinteren derefter i Aftenskole hos Skolelærer Schjær i Troense indtil April 1857, da jeg rejste til Nordborg for efter mine Forældres Ønske at faa nogen bedre Skolekundskaaber. Der var nemlig den Gang gode Skoler, og der kunde jeg tillige faa lidt Undervisning i tysk og engelsk, og vi havde Slægtninge, som boede der.

Efter omtrent 1 Aars Forløb kom jeg Hjem. Ligesom næsten alle andre Drengene den Gang gjorde, valgte jeg at gaa tilsøes, thi der var eiheller anden Vei at gaa, og i April Måned 1858 kom jeg med min Fader med Skonnerten "Laurits" og der seilede med, til jeg i 1860-1861 tog Styrmands Examen. Den 18/3-1861 blev jeg indkaldt til Orlogs. Der blev ikke noget af Krigen den Gang, og saa reiste jeg Hjem igjen og farede med min Fader til 1862, da han opgav Søen. I November 1863 blev jeg Styrmand, men da vi i Februar 1864 kom til Korsør, blev jeg stoppet til Orlogs. Krigen med Tyskland var nemlig ved at udbrude, og den 3/2-1864 fik jeg Ordre til at møde ved Søværnet. Krigen var da brudt ud.

Slaget ved Greifswalde den 17. Marts 1864

Efter at vi med Linieskibet "Skjold" (Kommandør Wulff) havde indøvet os i Eksercits og Sejlmanøvre, fik vi Ordre til at slutte os til Blokadeeskadren, som laa under Rügen, og 17. Marts om Formiddagen ankom vi dertil. Da var Fregatten "Sjælland" (Admiral von Dokum) allerede ankommen samt endvidere Fregatten "Tordenskjold" og Korvetterne "Thor" og "Heimdal", kun "Jylland", som løb 15 á 16 Mils Fart, manglede.

Vi befandt os mellem Jasmond og Greifswalde. Det var meget fint Solskinsvejr; kun en svag Brise af SSO. satte en lille Krusning paa Vandet.

Vi fik Ordre til at indtage Bunkers fra den engelske Transportdamper "Newsky", og vi var netop færdige dermed, da der blev signaliseret, at de tyske Skibe, som bestod af Fregatterne "Arkona" og "Nymfe", var under Opsejling. Disse 2 Skibe kom fra Danzig og skulde til Swinemünde, men havde Ordre til at gaa ned under Rügen og hilse paa de danske Blokadeskibe. Derefter skulde de forene sig med den tyske Hjuldamper "Loreley" og nogle Kanonbaade, som stod under Kommandør Jaikmanns Kommando.

Vi gjorde nu klart Skib - og det med Liv og Lyst; selv de syge meldte sig til Tjeneste!

Klokken var 12 om Eftermiddagen, da vi efter Ordre fra Admiralen styrede hen til de tyske Skibe. Fjenderne vendte Bredsiden til og sendte os det glatte Lag. Paa dette Tidspunkt var vi i en afstand af omtrent 3000 Alen fra hverandre. Nu begyndte vi ogsaa Skydningen baade fra "Sjælland" og "Skjold". De andre danske Skibe deltog ikke; de fulgte kun efter i Køl vandet.

Saa kom ogsaa den mindre tyske Flaade til (Jaikmanns), men efter nogle velrettede Skud stak han af den Vej, han var kommen, ind i Farvandet nord for Greifswalde, hvor der var lidt Vand, og hvor han som Følge deraf var

dækket. Hans bekendte Mænd var falden, og han havde i det hele taget lidt betydelig Skade. Chefchaluppen var bortskudt; den blev senere sendt med "Newsky" til København som Trofæ.

Vi forfulgte nu de to andre Skibe, de to Fregatter, men de havde faaet Grundskud, saaledes at de maatte læmpe deres Kanoner over til den modsatte Side, og derefter kunde de kun skyde med den agterste Kanon. "Sjælland" og "Skjold" løb begge 10 Mil, men de tyske Skibe løb betydelig mere, og de havde tillige den Fordel, at de løb i en ret Linie. Vi maatte derimod dreje og skyde først med den ene, saa med den anden Side. Vi havde nemlig de to tyske forude.

Saaledes blev vi ved, til det var mørkt. Vi var da inde i Synskredsen af Swinemünde Fyr.

Der blev sagt, at vi havde skudt 380 Skud, da vi holdt inde med Skydningen og stoppede. "Sjælland" havde 3 døde og 19 saarede. Paa "Skjold" var der ingen døde eller saarede. Skrog og Rigning havde kun lidt ganske ubetydelig Skade. Vi havde faaet et Skud 1 Fod under Vandlinien, men Kuglen kom saa skraat, at den kun satte et Mærke i Kobberpladen. Desuden fik vi nogle Forgrejere overskudt.

Min Broder, som var paa "Sjælland", og hørte til en af de midterste Kanoner paa Dækket, fortæller, at der kom en Kugle og ramte Mundingen af deres Kanon. Den sprængtes i 2 stykker; det ene faldt i Vandet, medens det andet gik ind imellem Besætningen ved Kanonen, hvorved de alle blev kastet bag over af Lufttrykket, men ingen af dem kom til Skade. Kuglen gik derefter igennem Dækket uden at gøre Skade og faldt død ned paa Batteriet.

Af de 3 Mand, som faldt paa "Sjælland", var de 2 Topgaster. De blev skudt i Storemers.

Efter Slaget blev vi fordelt til de forskellige Pladser, hvor der skulde blokeres. "Sjælland" og "Skjold" kom til at ligge, hvor vi nu var. "Jylland" gik til Farvandet ud for Danzig, og "Tordenskjold" gik til Tørnebusken.

Tyskerne saa vi ikke mere til. Kun "Grelle",

som havde Kronprins Friederich om Bord (den senere Kejser Friederich), kom ud en Dag, men den kom ikke indenfor Skudvidde. Og saa stode han paa sin Fart; den løb nemlig 16 Mil.

Da krigen var forbi, blev jeg permitteret 26/11-1864.

Paa Langfart igen

Sidst i Juni Maaned 1865 reiste min Broder og jeg til London for at søge Hyre, og efter at vi havde været nogen tid paa Sailors Home fik vi Hyre med Fuldskibet "Liberator" af Aberdeen (Captain Wollard). Skibet havde indtaget en Ladning Stykgods og var bestemt til Sydney i Australien. Den 24. Juli 1865 afseilede vi fra London, og efter en almindelig god Reise ankom vi til Sydney den 3. November.

Efter at have udlosset vor Ladning fra London og indtaget en Ladning, som bestod af Uld, Kobbererts og Huder, forlod vi igjen Sydney den 23. December bestemt for London. Der hændte intet mærkeligt paa Reisen, og vi ankom til London den 30. Marts 1866. Der blev saa Mandskabet afmønstret, og vi opholdt os derefter nogle Dage paa Sailors Home, saaledes at vi kunde reise over Hamborg og Hjem til Troense.

Da vi kom Hjem, var Skonnerten "Laurits" sat paa land og skulde have en Reparation, og jeg fik da den Bestilling at paase Skibets Interesse. Da Skibet om Efteraaret var færdig, blev jeg Styrmand med Skibet, thi det var ellers Mening, at jeg skulde have været Fører, men saa kunde jeg ei faa mine Papirer i Orden, og først efter at jeg havde gjort 2 Reiser som Styrmand, blev jeg den 13. Mai 1867 Fører af Skibet. Det laa den Gang i Egehaven med en Ladning Hvedemeel bestemt til Dublin. Jeg førte nu Skibet til 1883, da det maatte sælges, fordi det slet ikke egnede sig til at seile med Træ, som var det meste, vi var henvist til og naturligvis Kul.

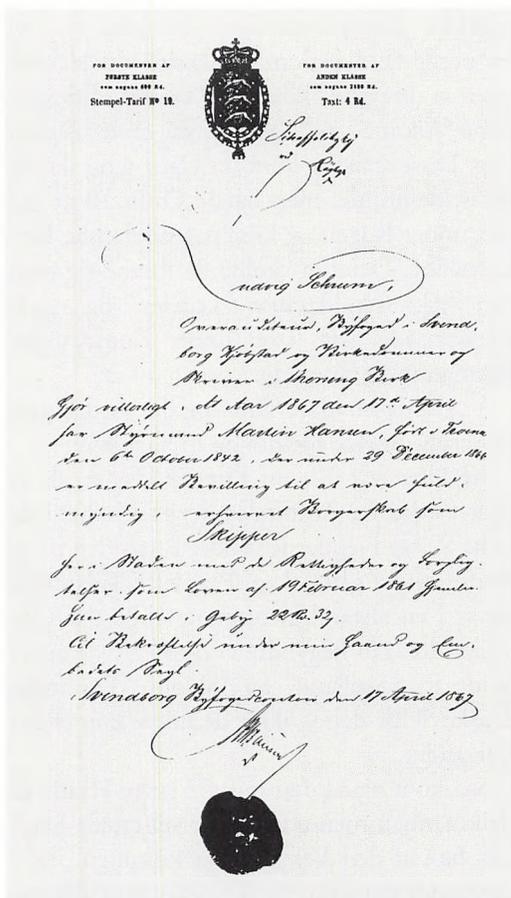
1884 købte vi Skonnerten "Juno", som var mere fordelagtig og tillige lidt større. Med dette Skib seilede jeg ligeledes paa Nord- og

Østersøen indtil 1899, da den blev solgt paa Grund af, at den var gammel.

1900 fik jeg en lille Galease, som var bygget i Stubbekøbing. Med dette Skib seilede jeg saa til 1905, da den gik saa lavt ned i Pris, at jeg ei turde beholde den længere.

I Aaret 1905 døde min Broder, Rasmus Frederik, i Dunkerque (*druknet da hans skib blev påsejlet*), og det blev da bestemt, at jeg skulde reise derover for at føre Skibet til dets Bestemmelsessted, Colberg. Ved min Ankomst dertil var min Broder allerede begravet, og med tungt Hjerter besøgte jeg hans sidste Hvilested. Jeg afseilede saa til Colberg, og efter at have losset dér seilede jeg Hjem med Skibet.

1906 købte min yngste Broder Alfred vore Forældres Hus, og jeg bor nu hos ham.

Martin Hansens borgerskabsbrev som skipper 1867.

Udbytter og Tab

Bedstefader efterlod sig ved sin død 15.587 Rdl. 15 sk. (31.174Kr. 28Øre), heraf beholdt Bedstemoder Halvdelen. Den anden Halvdel blev delt lige imellem de to Søskende. Bedstemoder kunde ellers godt have siddet i uskiftet Bo. Hun efterlod sig ved sin død i 1854 10.910 Rdl. (21.820 Kr.) I de nævnte Summer er indbefattet kontante Penge, Skibsparter og Indbo. Morbroders fallit 1844 var paa 5.912 Rdl. (11.824 Kr.). Jeg anfører det kun, fordi jeg ei veed, om vore Forældre har været mere engageret end de 1067 Rdl., som staar opført.

Seiladsen med Skibene gik nu nogenlunde til 1849, thi da ankom Skonnerten "Laurits" til Lynn fra Middelhavet. Skibsfører Christensen fra Rudkøbing havde spillet op med Fragten, som antagelig udgjorde 200 £, og der maatte trækkes 100 £ paa den danske Consul i Hamborg for at faa Gjælden klareret ud. Der foreligger ikke noget om, at denne Gjæld blev tilbagebetalt, men Skibet maatte, da det kom Hjem, grundig eftersees.

Derefter gik det igjen nogenlunde til 1858, da led Galeasen et stort Haveri i Penzance, men hvor meget det beløb sig til, veed jeg ikke. Atter lidt senere strandede Skibet paa Kegnæs, den blev saa bragt flot og kom ind til Sønderborg, hvor den fik ny Fortømring, som kostede 10.000 Kr.

Samme Aar kom "Laurits" ind til Laurvig under Havari, som var et stort Tab for Rederiet, thi Reisen blev omtrent paa et Aar. Dette har saa vidt jeg kan forstaa taget alle Faders Penge, og da "Laurits" i Aaret 1866 fik en Fortømring, som kostede 12.000 Kr., maatte Fader dertil laane.

I Aaret 1862 forliste Galeasen paa Anholt, og da den kun var lavt assureret, var det et stort Tab for Rederiet.

"Alfride" blev saa anskaffet istedet, men der blev aldrig noget tilovers, da den var meget ufordelagtig, og der skulde efterhaanden laves noget ved Skibet.

I Aaret 1872 gik Grosserer Rasmussen Fallit, og der led Fader et stort Tab. "Alfride" blev da solgt, og Fader maatte købe Grossererens Part i "Laurits" (efter 9.152 Kr. for hele Skibet), hvori jeg fik 1/8 Part. Dertil maatte Fader laane 6000 Kr. af Familien i Nordborg ialt med den tidligere Gjæld 12 á 14.000 Kr.

Seiladsen gik nu nogenlunde, til vi i Aaret 1878 kom til at seile med Træ, thi dertil eguede Skibet sig slet ikke.

1878 afgik Fader som Lloyds Agent, men fik saa en lille Pension paa 500 Kr. Aarlig. Efter Faders Død i 1882 havde Moder 288 Kr. Aarlig i Pension.

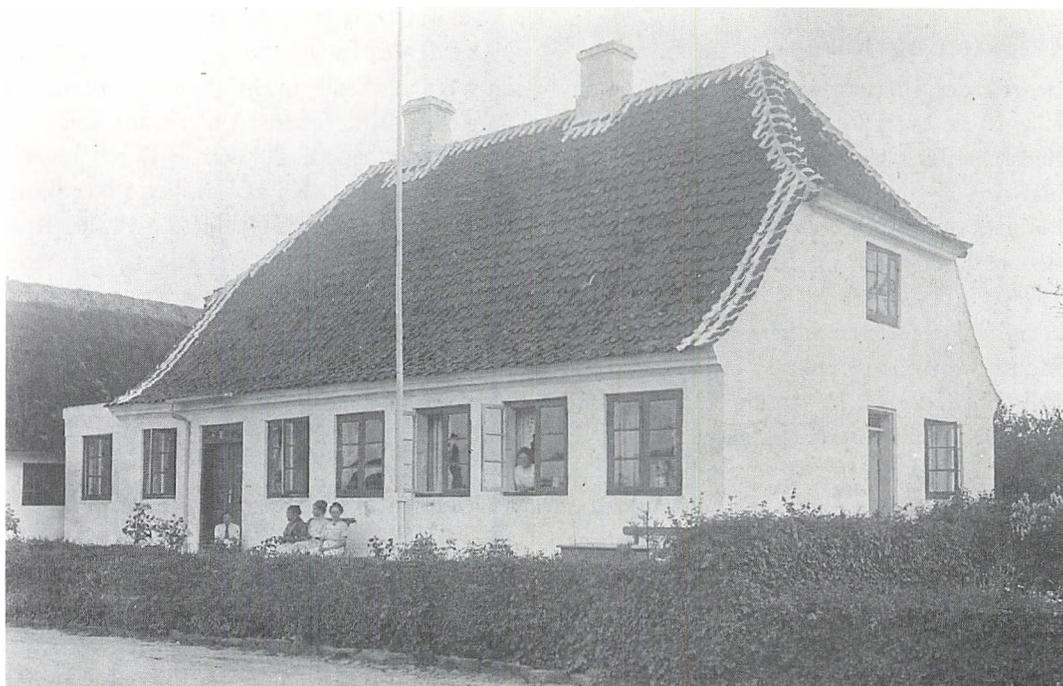
I Aaret 1883 blev "Laurits" solgt for 8.000 Kr., og "Juno" blev købt istedet for. Den kostede 12.000 Kr. Det var nogle daarlige Aar for Seiladsen, og der blev egentlig ikke noget tilovers, thi hvad der blev tjent i 1890 og 1891 blev udgivet til vedligeholdelse, og i Aaret 1899 blev Skibet solgt for 6000 Kr. "Freja" blev nu købt 1900 og kostede 13.250 Kr. I dette Skib havde jeg 10.500 kr., hvoraf de 8.500 Kr. var Laan i Svendborg Bank og Seilmager Halmø, Nykjøbing. Resten eiede H. O. Hansen og Chr. Hansen, Aarhus.

Jeg tjente aldrig noget, kun til Renten, og i 1905 blev Skibet solgt for 10.000 Kr.

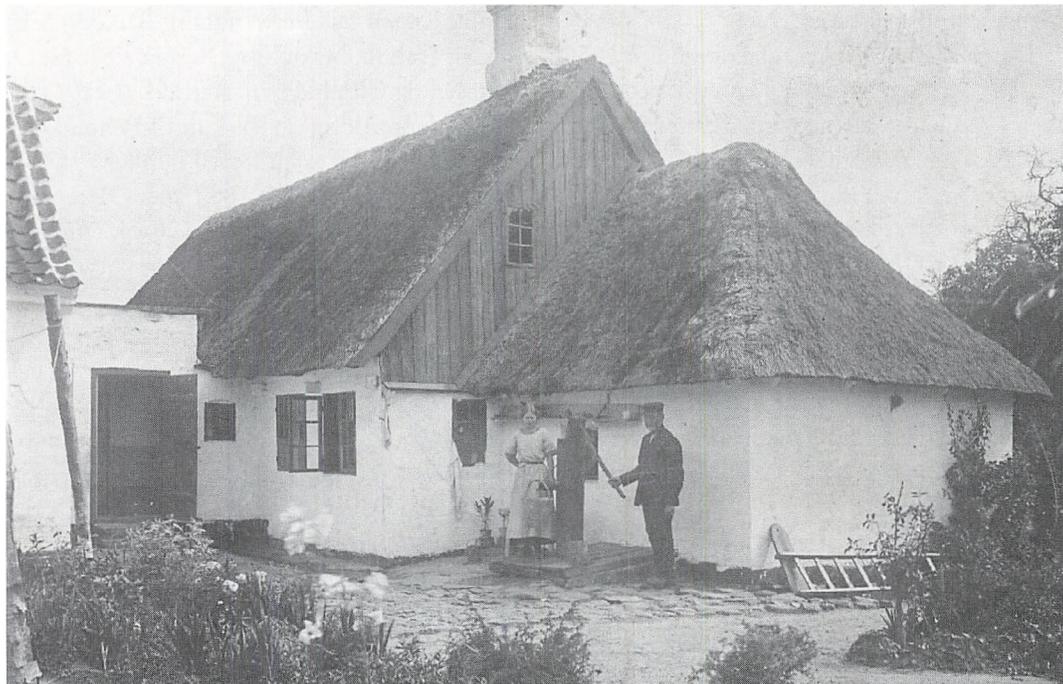
Efter Pengekrisen i 1857 blev Hyren for Skibsførere 50 Kr. samt 5% Caplak (*tilleg til fragten, som kaptajnen modtager*). Styrmand 50 kr. og Matroser 24 Kr. maanedlig.

For at nævne Prisen paa Skibe, skal jeg oplyse, at Skonnerten "Bille Brahe", som var paa 160 Register Tons, kostede da den var ny 32.000 Kr. R. Møller kunde have solgt den og have købt Bjørnemose i Stedet, men foretrak at beholde Skibet, da Fragterne paa dette Tidspunkt var gode.

Den almindelige Mening er, at der nu er betydelig flere Udgifter, som hviler paa Skibene, og det er ogsaa Tilfældet, hvad Hyre, Kost og Udgifterne paa Pladserne angaar. Men saa havde Skibene den Gang nogle Udgifter, som de ikke har nu. Jeg sigter her til Strømtolden,

Huset Strandgade 63 i Troense, hvor Martin Hansen boede.

Fra Strandgade 63. Ved pumpen ses skibsfører Martin Hansen sammen med svigerinden, Sofie, g. m. hans bror, skibsfører Alfred Sophus Hansen, hos hvem han boede. Foto ca. 1910.

som skulde betales af alle Skibe, ogsaa fremmede naar de passerede Helsingør, Nyborg eller Fredericia med Last. Den blev hævet 1856 eller 1857, og alle Nationer blev enige om at betale Danmark en Sum Penge een Gang for alle. Skibsafgiften troer jeg nok var paa 1 Kr. pr. Register Tons for hver af dem. Ligeledes var der Konsulatsafgiften.

Naar der nu er 30 til 35 flere Huse i Troense som tidligere, saa drager mange deraf den Slutning, at der maa være flere Indbyggere som den gang, men det modsatte er netop Tilfældet. Der var dengang 300 flere Indbyggere som nu, men Sagen var, at de den Gang levede mere indskrænket, der stilledes ei saa store Fordringer til Livet.

Den gamle Skippers Betragtninger

Når en gammel Troenser sidder en Sommeraften under de store Ege ved Stranden ud for Badehotellet i Troense, kan han ikke undlade at drage Sammenligning mellem Fortid og Nutid. Hulvejen er den samme, Skrænten er den samme, Egene er de samme - men Livet er et ganske andet end i vore Bedsteforældres unge Dage. Nu ligger der paa Reden et Par fornemme Lystfartøjer og nikker naadigt til de mange travle Dampbaade, der Døgnet igennem iler frem og tilbage over Sundets Vover; den Gang fortalte de mange solide Fortøjningspæle om Byens større og mindre Sejlere, der nu i Sommertiden var paa Langfart for at hente Velstand hjem til Slægt og Venner, og saa om Vinteren hvilede sig ud her til næste Aars Udfart.

Nu tuder og tøffer Bil efter Bil deroppe paa den af saa mange beundrede Strandgade; den Gang var det en ganske anden Lyd, der naaede til ens Øre, Øksehug og Hammerslag, eller Langsavens kendte Melodi fra de mange Byggepladser hele Kysten hen.

Ak, hvor forandret!

Saa godt som alle Troenses Beboere var den Gang henviste til at ernære sig paa Søen, og hvad dermed stod i Forbindelse, foruden det lil-

le Husmandsbrug, som skaffede Kone og Børn Mælk og Smør i Huset. Ja, det var ligefrem en Skam for en ung Mand i Troense at vælge sig en anden Livsstilling end Sømændens.

Skibsbyggeriet har været drevet i Troense mange Slægtled igennem, og Byggepladsen i Bregninge Skov er en af de ældste. Her byggede Lars Andersen Smidt (Bedstefaderen til disse Liniers Meddeler, fhv. Skibsfører Martin Hansen i Troense), 80 Skibe, større og mindre, og hans Fader, hos hvem denne Søn lærte Kunsten, har bygget mange Fartøjer paa samme Plads. Lars Andersen Smidt havde 2 Sønner, som begge gik i Faderens Fodspor; Anders i Bogense og Hans paa Faderens Plads i Bregninge Skov.

Men der var den Gang en Byggeplads til i Bregninge Skov, idet Rasmus Hansen Møller, ved siden af Lars Andersen Smidts Plads, her byggede et lignende Antal Skibe. Hans Broder, Jens Hansen Møller, var Skibsbygger i Falsled ved Faaborg, og dennes Søn byggede i Bandholm to Virksomheder, der altsaa begge havde deres Oprindelse i Troense.

Rasmus Hansen Møllers to Sønner, Hans og Christen, fortsatte Faderens Virksomhed i Bregninge Skov til 1853 (*1848 iflg. senere undersøgelser*), da de flyttede til deres nye Plads (*nuv. Jacobsens Plads*), den eneste, der endnu er tilbage i Troense, og hvorfra et Fartøj endnu af og til glider i Vandet.

I fordums Dage blev Fartøjerne rullede i Vandet, saa Festen ved slig en Lejlighed med Rette bar Navnet Rullegilde, og indtraf dette ved Vintertide, kunde det stundom være en kold Forretning, saa en Pot varmt Øl ovenpaa var ikke saa helt galt.

Endnu i vore Dage hører man de kendte Slag saavel fra Bregninge Skov (for ikke længe siden da) som fra den af Brødrene Møller anlagte Byggeplads, men for flere andre Byggepladsers Vedkommende er ethvert Spor af Fortidens travle Virken ganske som blæst bort, og man aner ikke, at mangelen stolt Sejler her saa Lyset for første Gang.

Briggen "Thorsengs Eg", der tilhørte Kammerherre Juel-Brockdorff, blev saaledes bygget paa Strandbredden ved Valdemar Slot, hovedsagelig af Træ fra Øens Egeskove.

Tremastet Skonnert "Familien", som tilhørte Familien Troensegaard, er bygget dér, hvor Frugtpakkeriet nu har sin Plads (*Troense Bådelaugs hus*). Og paa samme Sted byggedes Barkskibet "Ceres", der nu ejes af det grønlandske Handelskompagni.

"Juno", som førtes af Meddeleeren, byggedes paa Strandbredden under de store Ege, og Skonnert "Juellerne" byggedes paa Strandbredden ud for Morten Hansens Hus (*Strandgade 37*).

Som man ser, har der været travl Virksomhed hele Kysten om, og det er forstaaeligt, at mangen ældre Troenser med lidt tunge Tanker mindes disse Dage.

Paa Brødrene Møllers nye Plads byggedes f. Eks. Brig "Sokrates", Brig "Tjalfe", Barkskibet "Svendborg", Skonnerterne "Adelaide" og "Elias" o.m.fl.

I det hele taget var det en anselig Flaade, der laa paa Reden, naar Vinteren kaldte Søfolkene sammen om den hjemlige Arne. 1852 var saaledes ca. 50 Skibe hjemmehørende i Troense.

Nogle faa Tal viser Fragterne 1859 f. Eks. Fra Kulhavn til København 9 £ pr. Keel (en keel = 21 1/5 Tons), til Stettin 10 £ 10 sh, til Danzig 7-8 £, til Narva 13 £, til Petersborg 17 £ o.s.v. Og omvendt var Fragten til Kulhavn f. Eks. fra Narva 57 sh. pr. Standard, fra Archangelsk 4 sh. pr. Quarter Havre (320 Pund. engelsk) og 5 sh. pr. Td. Tjære.

Naar Skibene ikke kunde faa Fragt i Stand her paa Stedet, gik de til Kiel eller anden østersøisk Havn for at prøve Lykken der, og den var dem ikke altid lige gunstig

Naa, men naar Vinteren indfandt sig, og de ikke var i Langfart paa Varmen, saa fortøjede de som sagt ved deres Pæl paa de hjemlige Strande, og saa blev der Liv ved Strand og i Stue Byen rundt, og der gik et Pust fra den store Verden hen over det hele Leje.

Dog ogsaa paa andre Tider af Aaret kunde der være afveksling i Døgnets Timer.

St. Hans Aften vandrede saaledes unge og gamle til Ganse Kilde for at drikke et Glas af det lægende Væld; det kostede 2 Skilling; dog kunde man ogsaa faa Kage og Mjød, og mange, hvis Helbredstilstand ikke krævede Lægedom, holdt sig til den sidste Drik.

1852 forsøgte Mormonerne at gøre Propaganda i Troense, men deres Lære fandt ikke aabne Øren der.

Femten Aar før havde de allerede fra Fyn prøvet et Fremstød mod Taasinge. En af Øens Præster noterer, at de 1837 holdt gudelige Forsamlinger hos Kristen Mortensen Smed i Vornæs, en Mand, der ikke tidligere havde vist sin kristelige Vandel frem. Ligeledes holdtes en lignende Forsamling, mere til Forargelse end til Opbyggelse, hos Gaardmand Søren Skindballe i Gesinge. De syntes dog ikke heller her at vinde Bifald. I Vornæs var saaledes kun 3 Smede og 2 Smedekoner fra Øen til Stede; de øvrige 7-8 Tilhørere var alle Fynboer, mest fra Skaarup Sogn.

Disse blev af Birkedommeren advarede om ikke oftere at komme til Taasinge i det Ærinde, og Præsten formanede Kristen Mortensen til at opbygge sig i Stilhed og holde sig Forordningen af 1741 efterrettelig.

Aaret efter at Mormonerne havde forsøgt sig i Troense, havde Øen igen en Invasion, men i en ganske anden Retning, idet det var Hoffmanns Beriderselskab, som besøgte Byen. Hestene var opstaldede paa Slottet, og Forestillingen blev givet i Salonskoven.

Samme Sted forlystedes man det følgende Aar af Lindansere, og alt dette viser, at det ikke var nogen Udørken, man boede i, om det end regnedes for lidt mere afsides end i vore Dage.

Forestillingen gaves i Salonskoven blev der sagt.

Denne lille Skov, der laa tæt op til Troense, hed egentlig "Sophie Frederikke Lund"; men det andet Navn kom af, at der her i Begyndelsen af Halvtredserne var bleven indrettet en

saakaldt Salon, d.v.s. et Forlystelsessted med Dansestræde, Skydetelte, Karrusel o.s.v.

Det var i den gamle Kammerherres Tid, og han har sikkert haft en Finger med i Spillet her ved Oprettelsen af dette lille lokale Tivoli. Naar Pladsen her var pyntet med Guirlander og kulørte Lamper, og Kammerherrens Musikkorps' Toner gav Genklang under Bøgekronernes Hvælvning, var det efter Datidens Begreb ganske storartet.

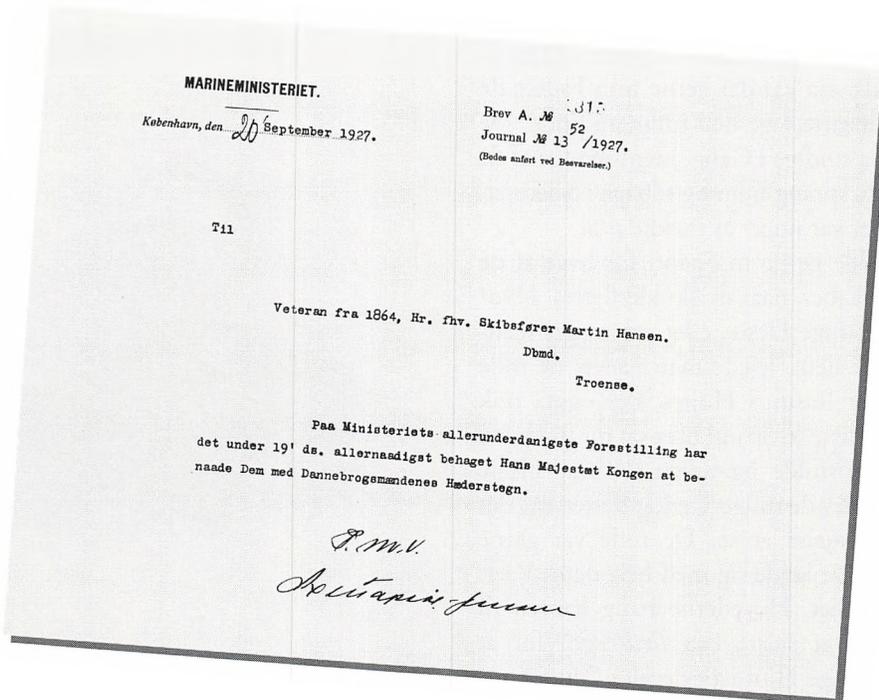
Dette Musikkorps var et af Kammerherrens Kælebørn, og selv om det glædede hans Familie at høre det dygtige Orkester paa Valdemar Slot, saa var han dog mest glad, naar Øens Beboere kom til Slottet for at faa Del i Glæden.

Han lod ogsaa opføre Skuespil af indkaldte Kunstnere for at fornøje sine Fæstere, og viste saaledes paa flere Maader, at han forstod Ordet: Adel forpligter.

Saa, nu gik Piben ud og Solen ned, og den gamle Skipper forlader Stranden under Egene og lister hjem ad, mens Tankerne dog stadig kredser om de gode gamle Dage.

Denne artikel er sammenkædet af indholdet i Martin Hansens egne håndskrevne papirer, som opbevares i Tåsinge lokalhistoriske Arkiv. Disse er nedskrevet i årene fra 1906-1925. Beretningen om "Slaget ved Greifswalde" og afsnittet med "Den gamle Skippers Betragtninger" har været trykt i "Svendborg Avis" henholdsvis 1924 og 1925. Enkelte skrivefejl og tegnsætning er korrigeret. Ved tilrettelæggelsen er forklarende oplysninger indsat i kursiv.

Martin Hansen var født i Troense d. 6. oktober 1842 og døde i Troense d. 4. oktober 1928. Han var ugift.

Martin Hansens udnævnelse til Dannebrogsmænd i 1927.

Min Faders Heste

af Søren Lolke

Den gamle Historie om en god Fader, der efterfølges af en slet Søn, denne gang til at passe Heste. Men Arven tages op af en ældre Karl, hvis Liv er viet til Heste.

Det er vist ikke for meget at sige, at min Fader havde god forstand paa Heste, og at han var en stor Ven af dem. I sine yngre Aar handlede han en Del med sine Heste, og det var sikkert nogle af hans lykkeligste Timer, naar Handelen stod paa, da udfoldede sig hele hans muntre og lykkelige Væsen, saa der kom en god Handel i Stand. Da han blev ældre, opelskede han sig en Samling Hopper af jydsk Afstamning, saa faa havde bedre Hestebesætning paa hele Øen.

Sørensens "de røde" kunde Folk godt lide, de var trivelige, stærke og sindige. Naar de store Damptærskværker skulde flyttes i Efteraarets Morads, saa var det gerne min Faders de røde, der maatte tage den tungeste Ende. De røde gik saa sindige i Gang, mens mange af de andre Heste sprang frem og tilbage i Seletøjet, saa snart der var noget at trække paa.

Der skulde gerne to Spand for hver af de tunge Redskaber, naar de skulde flyttes. Hvor man havde unge Heste, eller var meget nænsomme over dem, lejede man Faders de røde og et par af Rasmus Højtes, der ogsaa trak godt. Naar disse to Spand blev sat for med den lige saa tillidsfulde og rolige Rasmus Højte som Kusk, blev de tunge Værker flyttet, saa det var en Fornøjelse at se. De røde var gerne Stangheste. De lagde sig med hele deres Vægt frem i Seletøjet, Hovederne hang næsten til Jorden, som et sidste Laa (*lod/vægt?*) for at bringe de tunge Hjul i Bevægelse. Nu strammede det forreste Spand ogsaa Reb, og i stærke, næsten hurtige Skridt droges den tunge

Overbyrde af et Læs hen over den bløde Mark til den faste Vej. Her fik Hestene Lov til at puste ud; de blev klappet og strøget om Mulerne og rost i høje Toner, fordi de kunde trække saadan.

Af disse Faders gode Heste har vi endnu nogle Stykker, om hvis gode Skæbne jeg har lyst at berette lidt.

Forleden havde vi 4 Svin, der skulde paa Slagteriet. Jeg bestemte, at jeg som i gamle Dage selv vilde køre ud med dem, og det blev en meget vellykket Tur. Først slap vi godt fra at faa læsset de genstridige Fyre uden at blive hid-sige. Karlen kom og forhørte sig, om Grimerne skulde blive paa Hestene, eller jeg vilde have dem i Vognen. Han sørgede for, at der kom Hakkelse med, og ligeledes et Dækken til at slaa om Benene. Pисken var det ikke saa far-

Gmd. Niels Sørensen "Vejlegaarden", Ny Gesinge.

Fra Tronhovedet, Vejlen.

Foto: Søren Lolk.

I Det Kgl. Bibliotek, København, opbevares et lignende foto, på hvis bagside der står skrevet: "Morgengave til Jeppe Aakjær fra S. Lolk, d. 13. Juni 1915".

ligt med, det var kun et Ris i disse dyre Tider, men det behøvedes heller ikke, thi jeg havde næppe rørt Tømmen, før Hestene vilde sætte fart paa. Det var den første Tanke, jeg havde; er det mine forslæbte heste fra i Sommer, der nu i den lille Vinterferie er bleven saa ivrige? Der var ordentlig Klang i Fodslaget hen ad den haarde og renlige Frostvej, som det var den Dag. Hvor de røde dog er bleven trinde og blanke i Haarlaget, tænkte jeg; deres Manker er redt igennem som det mest velplejede Over-skæg, Halerne er bundet op i smukke Fletninger, som minder om den Frisure vort eget Slægtleds Kvinder bar, før de fornuftigvis lod Fletningerne falde for Saksen.

Jeg kunde ikke lade være at le lidt ved mig selv og spørge, lig Jeppe, der vaagner op i Bar-onens Seng: Drømmer jeg, eller er jeg Vaagen?

Er dette fyrige Spand mit, eller er det ikke? Det er jo nemlig ikke mig selv, der har forvandlet de forslæbte og forsømte Heste til det smukke Spand. Nej, det skyldes ene Karlen, som spændte dem for til mig. Han har den Interesse, der skal til, for at der kan være saadanne Heste i Gaarden.

Det har taget ham bare 14 Dage med Forvandlingen. Før han kom, fik de skaaren Havre, og han har ikke haft andet at fodre dem med; men han gennemfører et gammelt Fod-ringsprincip; Lidt Hakkelse, men tit, og jeg tror næsten, det er ham en stor Glæde, hver Gang han skal over Gaarden og give Bæsterne, hvad enten Mørket ruger over Gaardspladsen i den tidlige Morgen eller den sene Aftentime. Og hvad mon Hestene tænker om al den Stads og Omhu, der nu bliver vist dem? Før var det

altid Krybben fuld, og saa Farvel for længere Tid; nu tændes det elektriske hvert Øjeblik, og der drysser frisk Hakkelse ned i Krybben til dem lige i det Øjeblik, de var ved at tage de sidste Par Straa. Drak de ikke ved Aften, da de blev spændt fra, fordi de vilde ind og æde, saa bliver de senere løst ud til Vandtruget. Aldrig har Bæsterne oplevet at blive striglet og børstet som nu. Nogle af dem bliver klippet paa de laadne Hovskæg, saa de kan blive hjulpne for de pinefulde Muksaar. I Aarenes Løb har Hestene slaet store Huller i Cementen bag sig af ulidelig Kløe, de har i Mukbenene.

I disse Fordybninger i Cementen danner sig fæle smaa Urinsøer, som sprøjter til alle Sider, naar Hestene stamper for Mukken. Nu efterhaanden hører jeg ikke disse Spark i Stalden om Natten, thi de slemme Ben er bleven vasket med stærke Sager, og Saarene er paa Vej til at læges. Hestenes nye Ven kan ligge næsegrus bag dem og doktorere paa de syge Ben, uden at blive slaet af dem. De fæle Urinsøer faar han bort paa den maade, at han gør omhyggeligt rent bag Hestene hver Aften, ligesom om Morgen, og jeg kan ikke faa ham til at lade være med det ubehagelige Arbejde efter Fyraften. Han siger, at Mukbenene først og fremmest kommer, naar Hestene faar Lov at staa og stampe i Gødning og sur Urin.

Jeg indskyder, at Heste da ogsaa har Muk om Sommeren; men han affærdiger mig med, at saa har de faaet det i benene Vinteren forud. Saadanne Mukben skal i Stranden om Sommeren, siger han.

Det morede mig noget, da jeg kørte til Svendborg med Svinene, at Folk saa saa langt efter mig; jeg vidste jo, at det var, fordi de ikke kunde blive klar over, om jeg havde faaet ny Heste eller ikke. Jeg var lidt stolt af Turen, og tænkte saa smaat paa, at jeg vist godt kunde undvære Bilen, naar jeg havde saadanne Heste at køre med. Det, som er det morsomme ved at køre Bil, er at mærke dens Evne og Lyst til at skære fremad; men den samme Glædens Lyst har vi af et par Heste, der gaar paa Tøm-

merne, og som efterhaanden sætter Farten op, saa vi en Gang imellem maa sætte den ned, akkurat som med Bilen. Foran mig havde jeg de varme fremadstræbende Dyr med det levende over sig. Kunde den døde Bil maale sig i Skønhed og Hovro (*morskab*) med dem? Og det historiske Perspektiv er dette, at som Heste, saa Bonde. Da vor Farfader var den "usselige" Bonde, da kørte han med Helmisser (*gamle, magre, udslidte heste*). Det er mig fortalt, at vore Oldeforældre fra denne By red den lange Vej, de havde, naar de skulde paa Hovri. Er den Tid da kommen, da det er raadeligt for Bonden at sige sig fri for sin tro Følgesvend gennem Tiderne, Hesten, og erklære sig for Bilen?

Var jeg stolt af min Svendborgtur, saa følte jeg godt, at jeg kørte paa gyngende Grund; det var ikke mig selv, der havde fodret, striglet, pudset og spændt for, det var min Karl. Glansen skyldes ham, og han er maaske rejst, inden jeg næste Gang kører ud, og saa falder det hele jo hen i den gamle Skure. Skulle det ske, da vil Folk spotte mig og tro, at jeg er kommen af med de gode Heste og faaet mine gamle igen. Men hvem er den Troldmand til Karl, jeg har, og hvorfor bliver jeg ikke ved at holde ham? Jeg vil dertil til min Undskyldning svare: Hvorfor er der Fugle, som er Trækfugle, og som ikke lader sig standse. Og saadan er "Hestenes Ven", jeg har; han kom i gaar, og vi kan saa udmærket sammen, men baade han og jeg ved, at det varer kun et Stykke Tid, saa vil han vandre videre paa sin Vej, søge nye Forhold og hvert Sted være til Tjeneste af al sin Evne, og for hvert nyt Sted bliver han saa meget klogere paa Mennesker. Han søger kun til de Steder, hvor Maskineriet klaprer lidt.

Men hvert Sted han kommer, er det Hestens Ve og Vel, der ligger ham paa Sinde. Hør lidt om, hvorledes hans Liv har været viet til Heste.

Som 8-aarig Purk faar han forfærdelige Prygl af Stedfaderen, en Slagter, hvis han ikke kan faa striglet og spændt de halvgale Heste for, som

Fra Vejlen.

Foto: Søren Lolk.

Heste i Vejlen.

Foto: Søren Lolk.

Slagteren køber og har at køre med. Lidt blidere Kaar faar han, da han af sin Familie bliver sat i Pleje hos en Skovfoged, men denne er ogsaa streng med Pasning af sine Heste. Derefter er han Stalddreng et Par Aar paa en stor Herregaard. 18 Aar gammel er han 22 Maaneder Husar. Han har derefter tjent hos flere af Landets største Hestehandlere og Hingsteopdrættere. Han har sejlet med Russerheste til Hamborg. Mange af de smaa Heste kunde daarligt stive paa Benene efter Sørejsen, naar de blev hejst i Land fra de tre Dæk. I 3 døgn havde de holdt dem paa benene, at de ikke skulde træde Vommen i Strykker paa hverandre, hvis nogen laa ned og Skibet slingrede. Med Cirkus har han rejst i to Somre. Mere end med Pisen tvang de Dyrene til Narrestregerne ved Tørst, og især var Hestene bange for den elektriske Stok, naar de fik Stød af den. Han har tjent paa mange Herregaarde, hvor somme af Forpagterne ikke var saa gode mod deres Folk og nogle Bøller mod deres stakkels Heste. For Hestenes skyld mindes han dem med Vrede.

Han har overværet Tyrefægtninger i Spanien, og værst var det at se paa, naar de gamle, magre Heste, som Fægterne red paa, blev revet ihjel af de rasende Tyre. Om saadant taler han med lav Stemme; det er ham et Jammersminde. Men Begejstring lyser fra ham, naar han fortæller om de spolerede Heste, han ved Pleje og Omtanke har faaet til Heste igen. Havde vi Sovjet, vilde denne erfarne Mand blive udnævnt til Professor i Heste. Nu faar han nøjes med Titlen "Hestenes Ven". Jeg ved, at

mange foruden mig vil paaskønne at Faders "de gode røde" trives igen under hans erfarne Hænder.

Efterskrift:

- Endnu inden jeg fik ovenstaaende frem i Trykken, er Manden rejst. Han sagde, han kunde tjene mere andet Steds. Da han havde sagt Farvel til hver især af os, saa gik han ind i Hestestalden. Da han lidt efter kom tilbage, raabte han til mig: "Nu har jeg givet Hestene! Farvel!".

Det var en vemodig Stund for mig; det betød for mig Farvel til at have blanke Heste, til at faa rettidigt optærsket og tidligt tilsaaet igen, nu vilde jeg blive bag efter med Arbejdet. Drengen og jeg vilde køre fast i Halmen. Maaske det ikke var derfor, jeg fik Kvalme og gik til Sengs, men der laa jeg og tænkte paa, at Salmisten har Ret, at Udsigterne, Lykken kan omskifte fra Morgen til Kvæld. Men som jeg tænkte saadan, saa fik jeg i det samme Haabet tilbage, thi kan al Lykke mistes paa mindre end en Dag, saa maa den vel ogsaa kunne komme lige saa pludselig igen. Og var det saa ikke mærkeligt, at jeg næste Formiddag skulde blive ringet op af Svendborg Sygehus, der spurgte om jeg ikke havde brug for en Mand, der snart skulde udskrives. Det var vel ikke de stærke Skuldre at begynde med, men det var dog Skuldre. Jo, Lykken som Ulykken kan omskifte fra Aften til Gry.

S. S. L

Strammelse Brugs 1874-1995

af Knud Helles

I september 1995 ophørte Strammelse Brugs. Et betydningsfuldt kapitel i Tåsinges og ikke mindst Strammelses historie blev afsluttet. Herefter var Landet Brugs den eneste tilbageværende af de tre gamle brugser i henholdsvis Strammelse, Landet og Bjerreby. For Strammelse betød lukningen samtidigt, at beboerne måtte tage afsked med landsbyens sidste butik og samlingssted. I Bjerreby fortsatte forretningen som dagligvareforretning i nyt regi, efter at brugsforeningen ved midten af 1980'erne opgav kampen.

Denne udvikling kan dog ikke uden videre tages som et udtryk for, at brugsforeningernes tid er ved at være omme. For få år efter Svendborgsundbroens åbning i 1966 blev der etableret en ny brugs på Nordtåsinge, først som filial af Sørup Brugs og siden som den selvstændige Sundhøj Brugs. Den nye brugs har haft stor fremgang og er blevet kraftigt udvidet i flere omgange samtidigt med, at problemerne tårnede sig op for de tre gamle brugsforeninger og førte til nedlæggelse af de to. De væsentligste årsager til udviklingen på Tåsinge skal uden tvivl søges i de store ændringer, der især siden 1960'erne har fundet sted overalt i vort samfund. Privatbilismens voldsomme vækst har gjort os langt mindre afhængige af vort nære lokalområde. Storcentre i købstæderne trækker kunder fra store områder, og nye vejanlæg leder ofte trafikken uden om de gamle lokalsamfund, der ofte får svært ved opretholde et erhvervs- og butiksliv.

Svendborgsundbroen satte skub i et parcelhusbyggeri på Nordtåsinge, som blev Tåsinges befolkningsmæssige og trafikale tyngdepunkt. Her blev der skabt basis for en vækst i dagligvarehandelen. Ude på øen gik udviklingen i den modsatte retning. Især blev dette mærkbart for Strammelse Brugs, hvis placering på

en mark nogle hundrede meter vest for Strammelse på een gang var for isoleret og for tæt på det nye vækstområde. Endnu frem til 1995 gjorde bestyrelsen en stor indsats for at bevare brugsen som levedygtig nærbutik, selvom man så, at mange andre små brugser i samme situation måtte dreje nøglen. Der var år, da det så nogenlunde optimistisk ud. Men det blev snart klart, at man ikke kunne fastholde kundegrundlaget, efterhånden som de gamle og trofaste faldt fra. De nye beboere i området havde andre livs- og indkøbsmønstre. Dermed blev håbet om overlevelse på bare lidt længere sigt i stigende grad urealistisk. Bestyrelsen valgte derfor at foreslå brugsen nedlagt, før det gik rigtig galt.

Da Strammelse Brugs lukkede, havde den bestået i 121 år og hørte til blandt de ældste, endnu bestående brugser. Den første brugsforening blev efter engelsk forbillede åbnet i 1866 i Thisted. I 1900 var der over 600 i hele landet. Det var i de år, andelstanken slog igennem på landet og skabte grundlaget for bøndernes politiske indflydelse og Danmarks begyndende industrialisering. Ved at gå sammen om indkøb, salg eller produktion blev det muligt at slippe uden om byernes købmænd og selv få indflydelse på pris og kvalitet. Fortjeneste og stordriftfordele kom andelshaverne tilgode og kunne enten investeres i forbedringer eller udbetales i forhold til indskuddet. Brugsforeningerne, som indkøbsforeningerne blev kaldt, fik tidligt stor udbredelse også i byernes arbejderklasse.

Det tidligste vidnesbyrd om det, der senere skulle blive til Strammelse Brugsforening, er en annonce i Svendborg Avis mandag den 30/3 1874. Her meddeles, at "Udsalget for Thorseng Brugsforening aabnes paa Hovedudsalgsstedet hos Snedker Hans Smed i Nørre

Udsalget

for

Thorseng Brugsforening

aabnes paa Hovedudsalgsstedet hos Eneleder
Hans Smed i Vornæs for Foreningens Med-
lemmer Onsdagen den 1ste April; men for
Fremtiden lukket Onsdag, Torsdag og den be-
sørgede Tid om Søndagen.

Smør kjøbes samme Eted til Dagens
Pris.

*Bekendtgørelsen i Svendborg Avis mandag d.
30/03-1874 om åbningen af Thorseng Brugs-
forenings første udsalgssted, nu Vornæsvej 35.*

Vornæs for Foreningens Medlemmer Onsdagen den 1ste April...” Heraf fremgår, at der allerede nogen tid forinden var blevet dannet en forening med godkendte vedtægter, og at det var tanken at oprette filialer flere steder på øen.

Thorseng Brugsforenings første udsalgssted blev altså indrettet hos Hans Smed, der boede i det hus, som nu har adressen Vornæsvej 35. Hvornår foreningens navn blev ændret til Strammelse Brugsforening, ved vi ikke. Men allerede i 1876 flyttede udsalget til det, der nu er Strammelse Møllevej 11, så mon ikke det var ved denne lejlighed. Her lejede foreningen et udhus hos husfæster Peder Jacobsen Skov, som formodentlig har virket som foreningens uddeler. Det gjorde han i hvert fald fra 1889, da foreningen oprettede en kontrakt med ham. Den første, vi har.

Desværre ved vi ikke meget om foreningens første år. Den ældste beslutningsprotokol, vi har, er påbegyndt 1892. Rygtet vil vide, at den tidligere protokol er brændt. Men til gengæld har vi den første regnskabsbog, der blev anlagt i 1874. Heraf fremgår, hvilke varer, der blev indkøbt fra starten i april og de næste par måneder. Men derefter overgår bogen til brug for filialen i Bjerreby, som blev oprettet allerede i juli 1874. Hvor filialen havde til huse, og hvem der var den første filialbestyrer, ved vi

ikke. Men allerede i januar 1876 overtog husmand Lars Jacobsen hvervet som udsælger.

Filialen i Bjerreby fungerede til 1881, da der åbenbart opstod problemer mellem brugsforeningen og udsælgeren. Ved opgørelsen i maj 1881 gøres det nemlig op, at foreningen har et tilgodehavende hos udsælgeren for udleverede varer på ialt kr.198,84. Men foreningens daværende revisor, lærer S. Madsen, må imidlertid notere, at “...Udsælgeren erklærede, at han Intet vilde betale af denne Sum.” Derefter kørte filialen på meget lavt blus et par år for derefter at blive lukket. Den endelige opgørelse af den tilbageværende varebeholdning blev først afsluttet ved afslutningen af 1886. Medens filialen i 1880 solgte varer for kr.1828,07, blev der fra 1. januar til 26. maj 1881 kun solgt for kr. 186,32, medens varelageret blev opgjørt til kr. 178,51, hvortil kom varer solgt til udsælgeren for kr. 30. For året 1882 kom der kun kr. 23,62 i kassen, og i året 1882 blev der alene solgt varer for kr. 18,30. Fra 1881 var der således alene tale om frasalgt af varer fra en nedlagt butiks varelager, der i øvrigt i januar 1883 blev opgjørt til kun at have en værdi af kr. 31,93. Der var med andre næsten intet tilbage på dette tidspunkt. Alligevel blev den endelige opgørelse først afsluttet ved udgangen af 1886. Da var der kun værdier for kr. 6,36 tilbage i filialen. Regnskabsbogen anfører intet udover den nævnte bemærkning om udsælgerens uvillighed til at udbetale overskuddet af driften i 1881. Det kunne da tyde på, at det var uenighed mellem forening og udsælger, der førte til nedlæggelse af filialen i Bjerreby og dermed skrinlæggelse af planerne om en brugsforening for hele Tåsinge med hovedudsalgssted i Vornæs/Strammelse og en eller flere filialer ud over øen. I hvert fald blev der både i Landet og i Bjerreby oprettet selvstændige brugsforeninger i 1905.

Ved slutopgørelsen vedrørende Bjerreby-filialen optegnes også udsalgsstedets inventar. Det giver sikkert samtidig et billede af det udstyr, der fandtes i Strammelse Brugs. I filia-

len var der i alt udstyr for kr. 95. Det drejede sig om: 1 decimalvægt, 1 diskvægt, 4 jernlodder på henholdsvis 20, 10, 5, 2 og 1 pund. 1 kandemål, 1 pottemål, 1 halvpottemål, 1 pæglemål, 2 halvpæglemål, 1 skæppemål, 1 halvskæppemål, 1 fjerdingkarmål, 1 halvfjerdingkarmål, 1 sekstendedel skæppemål, 3 tragte, 1 sirupskande, 5 tinkander, 1 sæt lodder i kasse, 5 diskskeer, 1 saltske, 1 sukkerkniv, 1 brækjern og 1 hammer. Bord, skuffe- og hyldeplads har udsælgeren vel selv måttet sørge for.

Fra 1884 til 1887 blev regnskabsbogen anvendt af Strammelse Brugs. Der var jo stadig mange ubrugte sider i protokollen, og man rutede ikke med papiret dengang. Opgørelserne for de tre år 1884, 1885 og 1886 viser et fald i omsætningen fra et varesalg på kr. 4109,14 i 1884 til kr. 3839,44 i 1885 og kr. 3465,83 i 1886, medens foreningens overskud af driften blev henholdsvis kr. 136,28, 131,98 og 67,66. Indtægterne faldt lidt mere end udgifterne. Om det er foreningens prispolitik eller medlemmernes svigt, der er årsagen til nedgangen, kan der næppe siges noget sikkert. Men af opgørelserne over indkøbs- og udsalgspriser fremgår, at avancen er lav. Den svinger fra et par til omkring 15%. I enkelte tilfælde synes man endda at have solgt varerne videre for indkøbsprisen. Af årets totale varesalg fik udsælgeren 6 1/2%.

Den 22. april 1874 findes en fortegnelse over de varer, der var blevet indkøbt til Thorseng Brugsforening. Det drejer sig formodentlig om det første vareindkøb. Listen er lang, men den giver et interessant indblik i, hvad man dengang regnede for nødvendige forbrugsvarer. Vi befinder os endnu i det stort set selvforsynende landbosamfund. Tobak, snustobak, kaffe, kaffeerstatning, the, sukkervarer, øl, eddike, krydderi, rismel, tændstikker og søm udgør langt hovedparten af indkøbene. Men der indkøbes kun ret små partier. F.eks. blev der kun indkøbt 2 pund stødt peber, 2 pund sort peber, 20 pakker svovlstikker, 16 pund rismel, 6 koste og 3 skrubber. Til de

mange kakkelovne anskaffede man 64 stykker jernsværte, og der blev købt 800 smedjerns-søm og adskillige pakker stifter af forskellige slags. Men de store indkøb udgjorde sukkervarerne: 69 pund kandis, 274 pund sirup, 193 pund flormelis, ca. 150 pund sukker og 126 pund almindelig melis. Sæbe og soda til rengøring fylder også godt, nemlig henholdsvis 140 og 173 pund. I den følgende tid kom yderligere brændevin, klipfisk, tallerkener, reb, zinkspande, næsegrimer, vognsmørelse, petroleum, spillekort, ølkrus og et væld af krydderispecialiteter til at fylde i brugsforeningens vareudbud.

I Tåsinge Lokalhistoriske Arkiv har vi en udateret afskrift af foreningens formodentlig første vedtægter og en fortegnelse over medlemmerne fra 1888. Vedtægterne fastslår foreningens formål som "... at skaffe dens Medlemmer gode og billige Varer." Den skal indkøbe livsfornødenheder og andre brugsgenstande kontant og sælge til medlemmerne mod kontant betaling. Medlemmer skal være fyldt 18 år og betale et indskud, der afhænger af livsstilling. Således skal en gårdmand betale 75 øre for den første tønde hartkorn, hans jord er vurderet til. En husmand med jord skal betale 50 øre, en uden jord 35 øre. En lejer eller tyende skal betale 25 øre, medens en lærer skal indskyde 1 kr. Endnu ved lovrevisionen i 1922 fastholdtes de samme socialgrupper og indskudssatser. Der blev altså taget sociale hensyn, når det gjaldt medlemsindskud, men som medlemmer var alle lige i rettigheder. Det minder om den bekendte grundsætning for andelsmejerierne om, at stemme efter hoveder, ikke efter hoveder.

Vi ved ikke hvem, der tog initiativ til oprettelsen af Thorseng Brugsforening eller hvem og hvormange, der var medlemmer fra starten. Men mon ikke snedker Hans Smed, hos hvem det første udsalgssted åbnedes, spillede en vigtig rolle. I 1888 havde foreningen 85 medlemmer fra netop de sociale grupper, som nævnes i de tidligste vedtægter.

Hans Smeds hus, hvor brugsen åbnede sit første udsalgssted (nuv. Vornæsvej 35.)

Foreningens første formand var formodentlig tidligere omtalte snedker Hans Smed i Vornæs, som også lagde lokaler til det første udsalgssted. Vi kender ikke navnene på de øvrige medlemmer af de første bestyrelser. Men møller Rasmus .A. Svop i Strammelse var i hvert fald bestyrelsesmedlem fra 1880 til 1889. Lærer S. Madsen i Vornæs var bestyrelsens revisor fra 1881 til 1887.

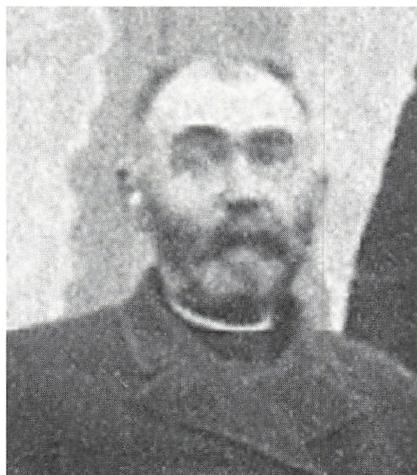
Først i maj 1889 ser vi alle de da 5 bestyrelsesmedlemmer i funktion som underskrivere af uddelerkontrakten med Peder Jakobsen Skov. På dette tidspunkt bestod bestyrelsen af gårdmand P. Nørreballe (Strammelse), der var formand frem til 1895, snedker Peder Nielsen (Vornæs), møller Rasmus A. Svop (Strammelse), musiker Niels Poulsen (Vornæs) og gårdmand Jens Lund (Knudsbølle). Ved en revision af vedtægterne i 1922 blev bestyrelsen udvidet til 7 medlemmer. Grunden hertil var nok, at brugsforeningen havde vokset sig flere gange større både i medlemstal og i omsætning siden starten. Derfor følte det sikkert mere betryggende med en bredere bestyrelse. Omsætningen var steget fra kr. 4.109,14 i 1885 til kr. 37.926,42 i 1914, og medlemstallet var steget fra de 85 i 1888 til 201 i 1914.

Den daglige drift af foreningens udsalg blev overdraget til en uddeler eller udsælger, som han benævnes i starten. Han var naturligvis en helt central person for forretningens virksom-

hed. Der var både foreningspenge, varelager, indkøb og salg, næringslovgivningen, samt en foreningsbestyrelse og medlemmerne at tage hensyn til. Det krævede faste retningslinjer. Den ældste bevarede uddelerkontrakt fra 1889 fastslår således, uddeleren "...har punktligt at rette sig efter Foreningens Love, samt i øvrigt følge Bestyrelsens Bestemmelse." Han må ikke handle med andre end foreningens medlemmer eller sælge spiritus til fortæring på stedet. Ved overtrædelser af næringsloven må han selv betale bøden. Han må ikke handle for egen regning. Dog gøres en undtagelse for rugbrød, hvedebrød, æg og natursmør. Formodentlig ville foreningen ikke påtage sig handel med korttidsholdbare varer. Det var jo længe før kølediske og vacuumpak. Dog blev uddelerens egenhandel fra 1915 indskrænket til alene at omfatte brød. Bestyrelsen fastsætter varenes pris, som uddeleren nøje skal overholde. I 1909 vedtog bestyrelsen, at uddeleren ugentlig skal køre en varetur til medlemmerne. Det fik han 1% af omsætningen for. Desuden blev det ham nu pålagt at ekspedere telefonbud til medlemmerne mod en betaling af 15 øre. Mindst een gang om ugen skal han aflevere de indkomne pengebeløb til bestyrelsen, der i øvrigt når som helst i hans nærværelse kan foretage vareoptælling og kontrol af varebog og pengeforhold. Uddeleren er ansvarlig med alt, hvad han ejer, for egne og evt. ansattes forseelser. Som vederlag får uddeleren 6,5% af omsætningen, men så skal han også selv svare for evt. svind og rengøring m.v. Varme og lys betales af foreningen. Hvis de halvårslige opgørelser viser underskud, fyres uddeleren på stedet. Det samme står i kontrakterne fra 1906, 1915 og 1920. I senere uddelerkontrakter fra 1934 og 1966 er dette punkt dog blevet mildnet noget, idet øjeblikkelig fratrædelse kun kræves i tilfælde af væsentlige kontraktbrud, dog skal han af egen lomme holde foreningen skadesløs i tilfælde af underskud. Fra og med 1906 kræves det, at uddeleren stiller en garantium, der dog forrentes, som sikkerhed

for eventuelle krav mod ham. I 1906 var beløbet kr. 1.200 eller halvanden gang det maksimale årlige vederlag, han forventedes at kunne opnå. Men fra 1920 ligger det på mellem en tredjedel og lidt over halvdelen af det maksimale vederlag. Måske kan dette bl. a. ses som udtryk for en forbedring i uddelerens aflønning samt for bedre forsikrings- og organisationsforhold for uddelere og funktionærer i det hele taget.

Det var fra starten et klart princip kun at sælge mod kontant betaling. Men spørgsmålet om kreditgivning blev rejst ved flere lejligheder. I februar 1903 blev et forslag herom nedstemt på generalforsamlingen. På bagsiden af uddelerkontrakten fra 1920 står et håndskrevet forslag om ret til at sælge på kredit, som ikke kom med i den endelige kontrakt. Men i 1934-kontrakten står der: "Uddeling af Varer skal saavidt muligt ske mod kontant Betaling. Al udlevering af Varer paa Kredit sker for Uddelerens Regning og Risiko,..." Men bestyrelsen forbeholder sig kontrol med kreditgivningens størrelse. Når der nu blev åbnet for salg på kredit er det nærliggende at se dette i

Uddeler Peder Jacobsen Skov 2 år efter, at han var blevet afløst af sin søn, Rasmus P. Skov. Udsnit fra foto af Taasinge Socialdemokratiske Forening 1908.

sammenhæng med den voldsomme krise, der netop i disse år ramte landet med arbejdsløshedstal omkring de 30%, prisfald og afsætningsvanskeligheder for ikke mindst landbrugsvarer med stribevis af tvangsauktioner på landet til følge. I denne situation har der givetvis været et stort pres fra mange medlemmer for at kunne få varer på kredit for at holde nøden fra døren. De stramme tider kan måske også være baggrunden for 3 forslag på generalforsamlingen i december 1931 om nedsættelse af bestyrelseshonorarerne, om optagelse af et lån på kr. 15.000 til fordeling mellem medlemmerne og endelig om nedsættelse af varepriserne. De to sidste forslag blev forkastet, men bestyrelsens aflønning blev nedsat med ca. 25%.

Fravigelsen fra det oprindelige kontantprincip ophørte i 1969. Da stigningen i kreditgivningen fra 1968 til begyndelsen af året havde taget et foruroligende omfang, og da man samtidig gik med planer om at indrette brugsen til selvbetjeningsforretning, vedtog bestyrelsen at afskaffe kreditmuligheden.

Et andet grundlæggende princip for brugsforeningerne var, at overskuddet af driften blev udbetalt til medlemmerne i forhold til deres indskud. I 1890'erne udbetaltes regelmæssigt 5% i udbytte til medlemmerne. Derefter gav en større omsætning grundlag for at forøge både aflønninger og udbyttet, der derefter svingede mellem 7 og 8% frem til 1920'erne. Af bestyrelsesprotokollen fremgår det, at dividenden til medlemmerne fra 1959 og frem til den blev afskaffet i 1980 svingede mellem 2 og 4%.

Om forholdene i brugsforeningens udsalgssted på Strammelse Møllevej før århundredskiftet beretter Niels Svop i Strammelse i et tillæg til Landet Brugsforenings regnskab for 1930: "...her var Lokalerne kun smaa, men Medlemmerne købte kun en ringe Del af Varerne der, Hovedparten købte de for Størstedelen hos Høkerne. Lokalerne kunde derfor sagtens gaa til den lille Omsætning. Da

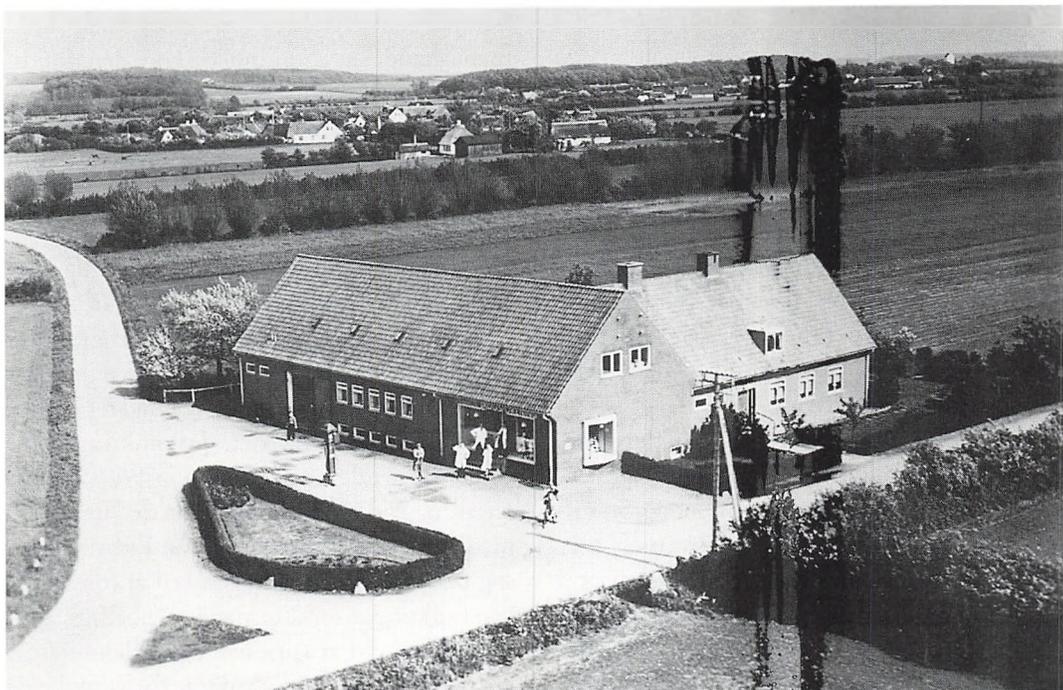

Strammelse Møllevvej 11, hvor Strammelse Brugs havde udsalg fra 1876. På vejen foran huset ses den første varebil. Personerne er fra venstre: Uddelerparret Petra og Rasmus P. Skov med sønnen Peter Laurits imellem sig, Dagny Nielsen (Petras søsterdatter), Valdemar Vedmar (senere brugsens chauffør) og hans kone, Anna (datter af Petra og Rasmus P. Skov). Foto ca. 1925.

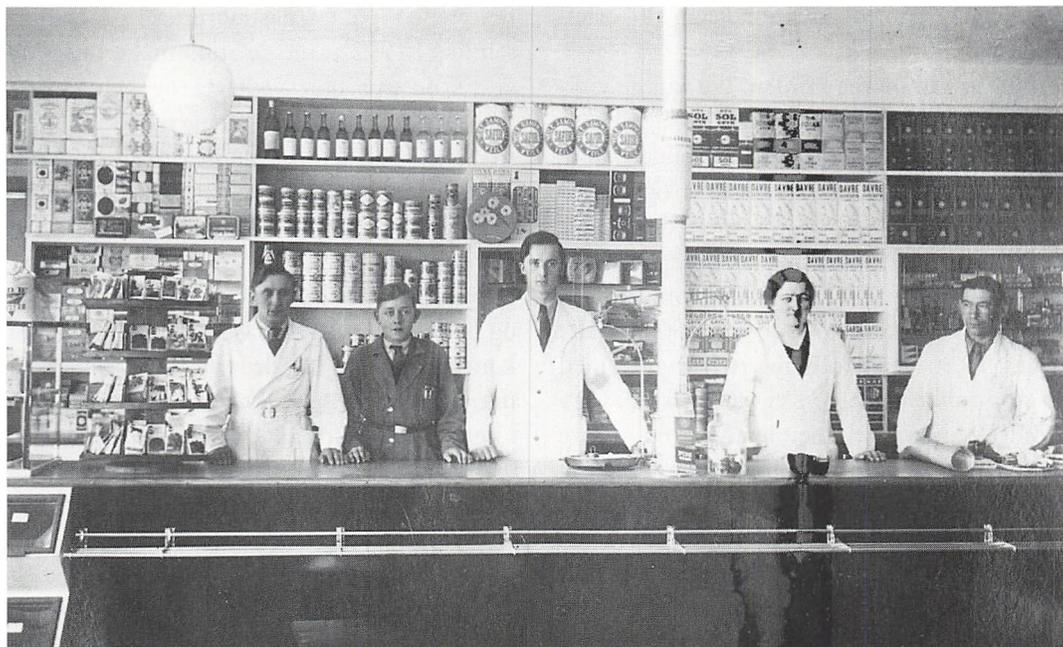
Omsætningen imidlertid steg, blev Pladsen meget for lille....” Det sidste fremgår med al tydelighed af en anden beretning om, at op til højtidene hændte det undertiden, at medlemmerne måtte stå i kø ude på gaden.

Det var da indlysende, at der tidligt var planer fremme om at skaffe større og bedre lokaler. Da et forslag om at bygge et nyt lokale i nærheden af det gamle blev nedstemt på generalforsamlingen i 1903, tog forslagsstilleren initiativ til oprettelse af en ny brugsforening. Adskillige medlemmer af Strammelse Brugsforening fulgte med over i den nye forening, som åbnede sit udsalgssted i Landet i 1905.

Derefter dukker pladsproblemerne atter op på en ekstraordinær generalforsamling i januar 1915. Her vedtoges det med 47 stemmer mod 14, at foreningen skulle bygge en ny brugs. Et udvalg skulle: ”...skaffe Oplysning om hvor og til hvad Pris Byggeplads kan faaes og skaffe Tegninger og Overslag til Bygningen.” Men byggeplanen blev forkastet på den efterfølgende ordinære generalforsamling 2 måneder senere. Derefter er der stille om sagen indtil 1937. På en ekstraordinær generalforsamling i maj stillede bestyrelsen forslag om køb af uddelerens ejendom og opførelse af en tilbygning til den gamle butik. Alle sejl var sat til for

Luftfoto fra ca. 1953 af Strammelse Brugsforening. En indrammet og håndkoloreret forstørrelse på 80 x 110 cm. hænger stadig i brugsen.

Personalet ved disken i den nye forretning sidst i 1930'erne. Fra venstre ses 2. kommis Skjerning, lærling Elimar Nielsen, 1. kommis Kaj Jensen, ekspeditrice Esther Madsen (?) og chauffør Valdemar Vedmar.

at sikre en vedtagelse. En arkitekt fra FDB's arkitektkontor viste med en film, hvordan den nye bygning ville komme til at se ud. Der var vel tale om et typehus til forretningsbrug. Prisen ville blive kr. 23.500. Det blev en sejr. Forslaget blev vedtaget med 23 stemmer for og 7 imod. Men dermed var sagen ikke afklaret. På en ny generalforsamling i juni efter stemte 46 medlemmer for et forslag om at købe en byggegrund og opføre en helt ny bygning, mens kun 28 medlemmer stemte for udvidelsen ved det bestående brugsudsalg.

Nu gik det hurtigt. En uges tid efter generalforsamlingen købte bestyrelsen det grundstykke på hjørnet af Madsegymden og Strammelse Møllevej, hvor den nye bygning blev opført fra slutningen af 1937 og indviet i 1938. Nu fik brugsforeningen plads til at indrette et stort butikslokale og rigeligt med lagerplads til at opfylde kravene til en landbrugs, der både kunne forhandle kolonialvarer, korn og foderstoffer og andre grovvarer. En moderne uddelerbolig blev opført vinkelret på brugsbygningen og med direkte adgang til forretningen.

Nu var rammerne i orden. Nu kunne virksomheden øges og styrkes uden at være hæmmet af lokalfaciliteternes snærende bånd. Besættelsestidens vanskeligheder og derpå efterkrigstidens rationeringsperiode lagde imidlertid en dæmper på udviklingen. Men årene fra o. 1950 og til begyndelsen af 1980'erne var stort set gode år for Strammelse Brugs. I 1961 blev der opført et baghus med en stor dobbeltgarage og et par smårum. Og i 1969-70 blev der gennemført en større ombygning, der udvidede forretningsarealet til omkring det dobbelte for at der kunne indrettes selvbetjeningsbutik med betalingsluse ved udgangen. Strammelse Brugs magtede at holde trit med udviklingen i samfundet, selvom bestyrelsen var fuldt på det rene med, at der måtte ekstraordinære initiativer til for at sikre grundlaget for brugsen på længere sigt. Allerede i slutningen af 1970'erne var der tanker

fremme i bestyrelsen om at overtage købmandshandelen i Sundhøj og gøre den til udsalgssted for Strammelse Brugs for at placere sig centralt, hvor den nye tids byudvikling fandt sted. Det blev som nævnt i indledningen først Sørup Brugs og derefter den selvstændige Sundhøj Brugs, der etablerede sig her.

Fra midt i 1980'erne blev det stadig vanskeligere for Strammelse Brugs at holde stillingen, ligesom adskillige andre småbrugser over det ganske land måtte snappe efter vejret eller simpelthen gav op. Vareomsætningen begyndte at falde. Medlemstallet, der omkring første verdenskrig udgjorde 201, var i 1949-50 vokset til o. 250. Men i 1992 var der under 60 medlemmer. Bestyrelsen gjorde ihærdige forsøg på at vende udviklingen ved at foreslå tillægsfunktioner som tipstjeneste, posthus, apoteksudsalg, ved at appellere til medlemmerne, ved at undersøge mulighederne for samarbejde med øens andre brugser og ved at spare på udgifter til reparationer og vedligeholdelse. Men intet af dette lykkedes. Derimod foreslog bestyrelsen på en ekstraordinær generalforsamling i 1992 at melde Strammelse Brugs ud af FDB. Det blev vedtaget og gennemført samme år. Baggrunden var længere tids utilfredshed med FDB's samhandelsbetingelser. Man var næsten 100% låst fast til at købe FDB's varer, selvom der ofte kunne spares ved at købe andetsteds. Der var en udbredt opfattelse af, at FDB slog hånden af de små brugser og i modstrid med andelstanken arbejdede for koncentration og stordrift på rene forretningsmæssige betingelser. Desuden følte bestyrelsen i lighed med mange andre brugsbestyrelser, at de små brugser kom til at betale forholdsvis alt for meget for vareleveringen. Det dræned dem for den kapital, der var så hårdt brug for til den hårde overlevelseskamp. Med udmeldelsen midt i 1992 afsluttedes næsten 90 års medlemskab af FDB. Indmeldelsen skete i 1903. En tidligere opfordring fra 1894 om at slutte sig til den da eksisterende Fællesforeningen for jydsk Brugsforeninger, førte til føl-

*Uddeler Rasmus P. Skov og hans hustru, Petra.
Foto ca. 1920.*

gende afgørelse: ”Det vedtages ikke foreløbig at indlade sig med Foreningen.”

Da Strammelse Brugs forlod FDB, blev den tilsluttet De frie selvstændige brugsforeninger, som havde et samarbejde med en storleverandør i Nordjylland. Denne ændring i brugsens tilhørs- og leverandørforhold syntes at stabilisere udviklingen. Regnskabet for 1992 viste et mindre overskud. Men helårsregnskabet for 1993 og 1994 viste atter underskud, og der var ikke udsigt til bedringer i overskuelig fremtid. Brugsforeningen var endnu velkonsolideret, men det skræmmende perspektiv var, at et fortsat dræn på egenkapitalen uden udsigt til fornyet fremgang ville ende i en konkurs.

Da uddeleren siden 1966, Rasmus Skov, og hans medhjælpende hustru, Birthe Skov, i begyndelsen af 1995 sagde op til den 1. oktober, foreslog bestyrelsen derfor på generalforsamlingen i april, at brugsforeningen skulle opløses og ejendommen søges afhændet til en

købmand, der ville fortsætte driften af en nærbutik for dagligvarer herfra. Bestyrelsens forslag blev enstemmigt vedtaget, og på en ekstraordinær generalforsamling den 9. maj blev den endelige beslutning om likvidationen besluttet, og bestyrelsens formand Else Hansen blev sammen med Erling Andersen og Rasmus Bønløkke valgt som likvidatorer. Da de seneste vedtægter fra 1990 fastslog, at ved en opløsning af foreningen skulle et eventuelt overskud ”..anvendes til almenyttige formål i lokalområdet efter generalforsamlingens beslutning...”, blev der foreslået en række foreninger på øen, som i givet fald skulle støttes. Men det blev overladt til likvidatorerne at tage endelig stilling.

Det lykkedes ikke at tiltrække en købmand, der ville drive forretningen videre. Da Tåsinge Museumslaug viste interesse i at overtage bygningerne for at anvende dem til museumslager og aktivitetshus for foreninger og beboere på Tåsinge, valgte bestyrelsen at sælge til denne forening. Derved blev Strammelse Brugs sikret

*Uddeler Peter Laurits Skov og hans hustru, Inger,
ved disken 1956.*

en fremtid til gavn for lokalsamfundet og hele Tåsinge. Historien om Strammelse Brugs kunne således afsluttes i samme ånd, som den var blevet oprettet i, nemlig fællesskabets ånd.

En brugs er et foreningsforetagende, et fællesprojekt og ikke blot en forretning. Som nærbutik blev brugsen et mødested for lokalbefolkningen i lighed med andre detailforretninger på stedet. Men det fælles ejerskab gav forholdet en egen tone og særlig nærhed. I Strammelses Brugs tilfælde blev der næsten tale om et familieforetagende, idet far og søn afløste hinanden som uddelere i hvert fald fra slutningen af 1880'erne til den bitre ende i 1995. Hertil kom, at uddelerernes hustruer for det meste fungerede som medhjælp i butiksdriften.

Fra 1889 til 1906 var Peder Jacobsen Skov uddeler. Fra 1906 til 1934 var det hans søn, Rasmus P. Skov, og efter ham overtog sønnen,

Uddelerparret Birthe og Rasmus Skov foran brugsen den sidste åbningsdag lørdag d. 26/08-1995.

Peter L. Skov (i folkemunde: Peter Elskov), der var uddeler til 1966, da hans søn, Rasmus Skov, tog over. Rasmus Skovs kone, Birthe Skov, var endda datter af bestyrelsens formand gennem mange år, bagermester Jens Knudsen, Strammelse. Han valgte imidlertid at træde ud af bestyrelsen ved generalforsamlingen i december 1965, vel ikke mindst for at undgå at havne i den interessekonflikt, han allerede da må have kunnet forudse, var under udvikling. Det er derfor ikke underligt, at der opstod et særdeles nært og godt forhold mellem medlemmerne og uddelerparret.

Foreningens generalforsamlinger var, indtil de seneste år, godt besøgte og afsluttedes ved et hyggeligt kaffebord, hvor der langt op i 1950'erne blev udleveret cigarer til herrerne. Undertiden afholdt foreningen fester. Således blev der i 1943 afholdt fest på Skovballe Kro for medlemmerne, der dog selv skulle betale alle udgifterne. I anledning af 100-årsjubilæet i 1974 blev der afholdt en meget velbesøgt og minderig jubilæumsfest i Landet Forsamlingshus, hvor over 300 medlemmer mødte op til spisning og bal bagefter. En højtplaceret repræsentant fra FDB overbragte en hilsen til den jubilerende forening.

Som et særligt foreningsgode besluttede bestyrelsen allerede i 1922 at indkøbe et spisestel - formodentlig på 12 kuverter -, som skulle kunne lånes af medlemmerne mod en mindre betaling. I 1940 blev der indkøbt yderligere 10 dusin knive, gaffer, spiseskeer m.v. Fra midten af 1980'erne blev det endda gratis at benytte "lånetøjet", der da omfattede over 100 kuverter og bl. a. også blev lånt ud til baronen på Valdemars Slot, som tidligt blev medlem af brugsforeningen, når han afholdt større fester for sine folk.

Bestyrelsesarbejdet blev naturligvis i særlig grad præget af den fælles opgave. Men ud over de lovbestemte funktioner som kontrol med priser og omsætning m.v. udviklede der sig efterhånden også en tradition for, at bestyrelsesmedlemmerne tog et nap ved omrokerin-

ger, maling af vægge, opstregning af p-pladser m.v. I de senere år serverede bestyrelsesmedlemmerne gløgg ved juletid eller kaffe og en dram ved andre særlige lejligheder som jubilæer for forening eller uddeler for de medlemmer, der mødte op i butikken.

Historien om Strammelse Brugs har således udspundet sig i tæt forbindelse med udviklingen i det nære samfund, som den var et produkt af. Den har nøje fulgt lokalsamfundets udvikling fra opgangstiden i 1800-tallets sidste årtier til marginaliseringen og udhulingen af landsbyområderne i sidste del af det 20. århundrede.

Strammelse Brugs vil imidlertid blive stående, ikke blot i erindringen hos dem, der handlede der, men også som rammen om og navnet på det aktivitetshus, der nu er blevet indrettet i den gamle brugsforenings lokaler.

Bestyrelsesformænd gennem 121 år:

1874- ?:

Snedker Hans Smed, Vornæs (?)

? -1895:

Gårdmand P. Nørreballe, Strammelse

1895-1922:

Skomager H. Andersen, Knudsbølle

1922-1932:

Skovfoged Gerhard Rasmussen, Vornæs

1932-1951:

Gårdejer Jakob Jakobsen, Bregninge

1951-1955:

Gårdejer Niels Jørgen Nielsen, Knudsbølle

1955-1965:

Bagermester Jens Knudsen, Strammelse

1966-1979:

Gårdejer Albert Sørensen, Bregninge

1979-1995:

Husmor Else Hansen, Vornæs

Knud Helles er lektor ved Svendborg Gymnasium, født i København 1942 og siden 1972 bosiddende i Troense, hvor han gennem en årrække har været formand for beboerforeningen.

Siden 1991 har han tillige været formand for Tåsinge Museumslaug. Han har til undervisningsbrug skrevet en bog om Romerriget og været medforfatter til en verdenshistorie.

Jens »Puggaard« i Tinghaven paa Taasinge

Ungdomsminde, fortalt af Thorvald Hansen

Der er noget besynderligt fortidsagtigt ved Tinghavens lille Skov. I dens hæderlige Kamp mod "Tiden" havde den faaet noget ufriseret og stærkt over sit Ydre. Tappert havde den kæmpet Striden, var veget Fod for Fod; det var tydeligt at se, hvor nødigt den havde overladt Marken, der havde flosset dens Kanter slem, noget af det, der engang hørte den til.

Nu kunde den ikke godt blive mindre, om Prædikater: Skov skal bevares.

Første Gang jeg gik og betragtede dens sære forvredne Vækster, slog det mig, at den vist var et Levn af den oprindelige Skov, der engang dækkede hele Taasinge, ja, maaske Resten af den Offerlund for Thor, der var Kernen i "Lander" (Øen).

Engang sagde jeg det til min Ven, Skytte Caspersen i Vaarø, der paa sin pudsige Maade gik ind derpaa, og med sit groteske Lune fremtryllede han øjeblikkelig et "Billede", der langt fra svarede til mine Tanker, men som unægtelig var meget morsommere.

Jo, vist var der noget antikt over Skoven, og det prægede i ældre Dage flere af dens Indvaanere. Især var det tilfældet med Jens Puggaard. - Egentlig hed han ret og slet Jens Clausen og var oprindelig Skovløber paa Godset, men en dag aabnede han, vist animeret dertil af sin ikke særlig kønne, men meget geskæftige Kone, en Købmandshandel i det lille Skovløberhus. Straks døbte Folkeviddet ham Puggaard, efter en af sidste Aarhundredes største Handelsfyrster i København. Jens morede det, han havde slet ikke noget mod Sammenligningen, hvorimod det langtfra stod den noget klogere Stine an. Hun mærkede Ironien og væbnede sig imod den. Ikke sjældent nægtede hun at ekspedere de Kunder, som hun vidste kaldte Manden med det famøse Navn.

Jens var en daarlig Regnemester og tog det ikke saa nøje, om Vægten hældede lidt til Kundens Fordel. "Stine regner bedre end jeg", oplyste han altid, "men jeg er mere durkdriven end hun. Se nu, jeg er den eneste, der her paa Øen forhandler 16 Graders Brændevin". Kunden var dybt duperede. "Se, jeg køber altid to Ankre 8 Graders - og saa blander jeg dem sgu sammen". Jens lo hjerteligt over hin egen Fiffighed. "Pokker med det, bare Handelen gaar", var hans Valgsprog - men ogsaa hans Forsvar over for Stine, naar han havde faaet 12 og 8 til at blive 15. Hvert Efteraar indfandt Jens sig paa Slottet for at købe Faareskind. "35 Skilling Stykket - ingen smalle Steder her", sagde Jens med en flot Haandbevægelse. "Kan De ogsaa staa Dem ved det, Jens", spurgte Baronessen, der altid ønskede personligt at forhandle med ham. - "Hm", Jens kløede sig bag Øret og saa polisk ud. - "Det gaar an. Se, jeg giver 35 og tager igen 30. Det er ikke meget, men det er Mængden, der skal gøre det". Den Fortjeneste undte man ham gerne - og Handelen kom i Stand.

En Gang om Aaret - i Sommerens skønneste Tid - afholdt Jens Bal for Egnens unge paa et "Balgulv", han lagde mellem Træerne lige udenfor sit Hus. Da var han i sit Es. Kaffekanden placeredes mellem talrige Kaffekopper paa et lille Bord, der flankeredes af to Tønder, indeholdende henholdsvis Brændevin og Rom. Forretningen gik strygende, og Jens sang hele Tiden med til Musikkens Toner, dog altid den samme Tekst: "Og en to tre - pas paa Tappet". De overgivne Karle viste nemlig altid Lyst til at sparke ud efter den - og nu og da lykkedes Attentatet, saa de dyrebare Draaber fossedes ud. Da kastede Jens sig dybt fortvivlet ned og søgte at drikke omkap med den tørste Jord.

Det var som sagt Aarets bedste Dag for den lille Skovløber - men en Bevilling skulde der til, og Jens maatte i den Anledning til Svendborg for at andrage derom hos Politimesteren. Han glædede sig altid til Turen, men Stine var meget nervøs for, at hendes alt andet end belevne Ægtefælle skulde bære sig saa klodset ad, at Tilladelsen skulde blive nægtet. - "Vil du nu huske at tage Hatten af, naar du gaar ind derude hos den høje Herre - og husk at sige "De" - og en saadan fin Herre som Politimesteren kaldes Overaudtøren. Har du forstaaet det?". Hun børstede hans Hat med Haanden, gav ham den paa, lempede lidt paa hans Hals-tørklæde - og skubbede ham blidt ud af Døren. Jo, Jens havde forstaaet. Hele Vejen over Bregninge Bakke gik han og øvede sig paa sin "Lektie", men uheldigvis mødte han i Nyby en Bekendt, som han gav sig i Snak med. Da han stod paa "Fritz Juell"s Dæk, havde han helt glemt, hvad det var, han skulde kalde Politimesteren. Ærgerlig søgte han paa Vejen op ad Gaden at finde Ordet, men nej...

"Hvad ønsker De", spurgte en venlig Dame, da Jens stod nervøs og drejede Hatten med rystende Hænder.

"Jeg vil gerne tale med Hovedet", sagde Jens.

- Hovedet? Damen drejede smilende Ansigtet mod sine Kolleger, der fniste højlydt.

- Ja, ja, Damen forstod det godt - og Jens traadte ind til Politimesteren, der udmærket huskede ham fra hans Besøg tidligere Aar og i samme Anliggende. - Da gik der pludselig et Lys op for Jens - han smilede glad og sagde:

"Goddag, Hr. Overtraktør! Kan jeg faa Lov at holde Ballondans?"

"De mener Salondans", indskød Politimesteren.

"Det er sgu lige meget, hvad det hedder, bare vi forstaa det", sagde Jens.

"Saamænd", indrømmede Politimesteren. - "Ja, det maa De vel have Lov til - men kan De tjene noget ved det?"

- "Stine siger, det gaar godt, bare vi faar kunstigt Vejr".

"Naa, gunstigt, mener De"... Jens brummer lidt, utilfreds over Spidsfindigheden.

"Ja, ja, saa hold De bare Ballondans".

Jens blev staaende lidt. "Er der mere, De ønsker?", spurgte Politimesteren.

Jens rømmede sig. "Ja, se Stine og jeg har ingen Børn... og saa".

"Nej, se det var da kedeligt".

"Det er sgu kedeligt", bedyrede Jens - og Doktoren i Landet havde saa bestemt lovet mig eet - men..."

"Naa, det blev heller ikke til noget", lo Politimesteren.

"Nej", sagde Jens forfjamsket - "og nu var de, jeg vilde høre om De - om De mente - De kunde..."

Politimesteren flyttede sig uroligt paa Stolen. "Hvad skal jeg?"

"Skriv os et Postement, saa den, der lever længst overtager hele Ryddebænden".

"Naa, De vil oprette Testamente - ja, det maa De nok tale med en Sagfører om".

Jens takkede for Oplysningen og gik...

- En skøn Efteraarsdag var Jens gaaet i Skoven med sin gode Ven, Hunden "Sulli", en for Jens karakteristisk Udtale af Sultan. Den var en Krydsning af en Tysk Korthaar og en Pudel. Nogen Jagtinteresse havde den arvet efter den første, en vis Snuhed efter den sidste, og det var disse Anlæg, dens Ejer fandt, gjorde den til et sandt Unikum af en Hund at være. Han havde hørt Jægerne Tilraab til Hundene under de store Jagter, hvor han gjorde Tjeneste som Klapper. Disse Tilraab "oversatte" han nu paa sin særlige Facon for "Sulli".

Mens Jens "tresserede" sin Ven i Skoven holdt Baronen, der havde faaet Besøg af en Standsfælle fra Sydfyn, pludselig foran Skovløberhuset for at faa Jens i Tale. Der var opdaget en stor Buk i Skoven - og den vilde d'Herrer søge at nedlægge. De manglede en Klapper - og det skulde Jens gøre det ud for.

Skovfoged Jansen bankede paa Døren, der gik op, og Stines Ansigt kom til Syne i Sprækken. Hun spidsede Munden og bevægede

Læberne hastigt ud og ind, som blæste hun i en Trompet, mens hendes store vandblaa Øjne nysgerrigt betragtede Herrerne i Vognen. Baronon lettede paa Hatten og spurgte: "Er Puggaard Hjemme?"

"Min Mand hedder Jens Clausen", raabte Stine og smækkede Døren kraftigt i.

"Behandler dine Folk dig saadan", udbroød Gæsten forfærdet, og saa maabende paa Baronon, der lo gemytligt. "Kun disse to her - og det skal de have Lov til. Tinghaven er en fredet Plet, ser du - ogsaa for Mennesker. Et Sted maa de have Lov at være, som Gud har skabt dem".

Saa kom Jens. "Hvem er han dér?", spurgte han og pegede paa Gæsten, der gjorde sig saa lille, han kunde oppe i Vognen. Det fik han at vide - og de gik ud for at fælde Bukken.

"Sulli maa med - den er nemlig tresseret", sagde Jens - og det fik den da ogsaa Lov til. Jægerne tog Opstilling, og Jansen, Jens og Sulli gik gennem "Tykningen". Da sprang Bukken op og tog Flugten ned mod Jægerne. Jansens kraftige Stemme meldte dens Komme med det obligate Raab: "Vartov!".

Jens forstod det ikke, men troede, at han ogsaa skulde stemme i med. Han raabte da: "Vortov, Sulli!". Det hørte de to Jægere - og det lød saa pudsigt i deres Øren, saa de gav sig en hjertelig Latter i Vold. Baronon vred sig som en Proptrækker, mens Vennen søgte Støtte mod en Træstamme. Og Bukken løb og redede sit Liv...

"Fanden til Hund den Sulli! Vil De sælge den?", spurgte den fynske Godsejer, hvem Lat-tertaarer stadig stod i Øjnene. "Ikke for alt", fastslog Jens - "den er klogere end et Menneske".

"Kan den staa?", spurgte Godsejeren.

"Staa - naar den først bliver sat op paa Enden, sidder den saa længe, det skal være".

- "Naa, ja - lukker den op?" (jager halsende).

"Ja, Stine kan lukke Døren saa tit hun vil, den skal nok lukke den op".

De lo hjerteligt - "Kan den holde fast?" (stabil som Støver).

"Prøv og give den en Stok - saa skal De se, hvor den kan holde".

Herrerne steg til Vogns. "Farvel - og Tak for i dag, Puggard", lo de.

"Selv Tak - jeg kommer snart ned paa Slottet og faar jeres Skind", raabte Jens til Afsked.

- "Det bliver de andres - jeg vil ikke af med mit", lo Baronon og vinkede til Afsked.

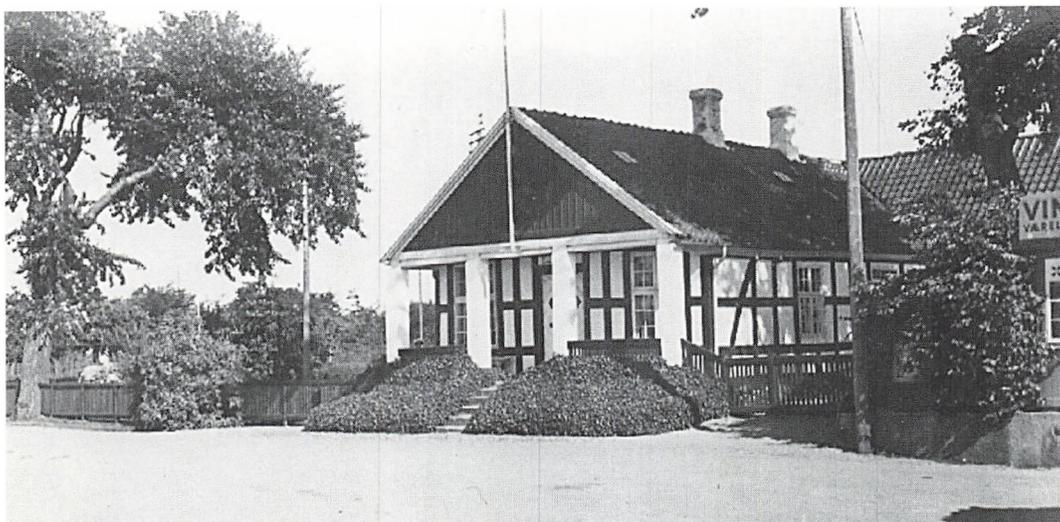
Jens saa længe efter Vognen - igen lagde Frenden sig over Tinghaven Skov - udenfor hvilken han følte, han i Grunden slet ikke hørte hjemme.

(Se oplysninger om forfatteren ved hans anden artikel her i bogen).

Ovenstående artikel har været trykt i "Svendborg Avis" d. 21. marts 1956.

Skoven Tinghaven er beliggende ud til Tinghavevej mellem Landet og Strammelse. Skovløberhuset eksisterer også, nu som Tuegyden 51.

Fra arkivets gemmer:

Det gamle tinghus i Vindeby, (nuv. Troensevej 4).

Det gamle skilt, som viste, at her havde Birketinget til huse (mål: 119 x 152 cm.). Nu er det brunmalet med sort tekst. På bagsiden af arkivets foto har Poul Fredholm skrevet d. 9. marts 1968: "Skiltet har jeg for 40 år siden fundet hos Maskinm. Petersen ("Fritz Juel") i et Hjulbørsskur". Så han har kendt til dets eksistens. Iflg. folketællingerne boede maskinm. Petersen i huset nogle år.

Luffoto af Landet by, ca. 1952.

De runde ringe på marken bag møllen og forsamlingshuset skyldes ikke landinger af UFO'er, men afgrænsninger fra røjrslaget for husm. Christian Skovmøllers køer.

Foto: Helge Heger, Svendborg.

Karle med heste og traktor på marken ved Bukkehavn Mølle, ca. 1926. Karlen længst til venstre er Christian Poulsen, som senere blev bosat Sdr. Vornæsvej 20.

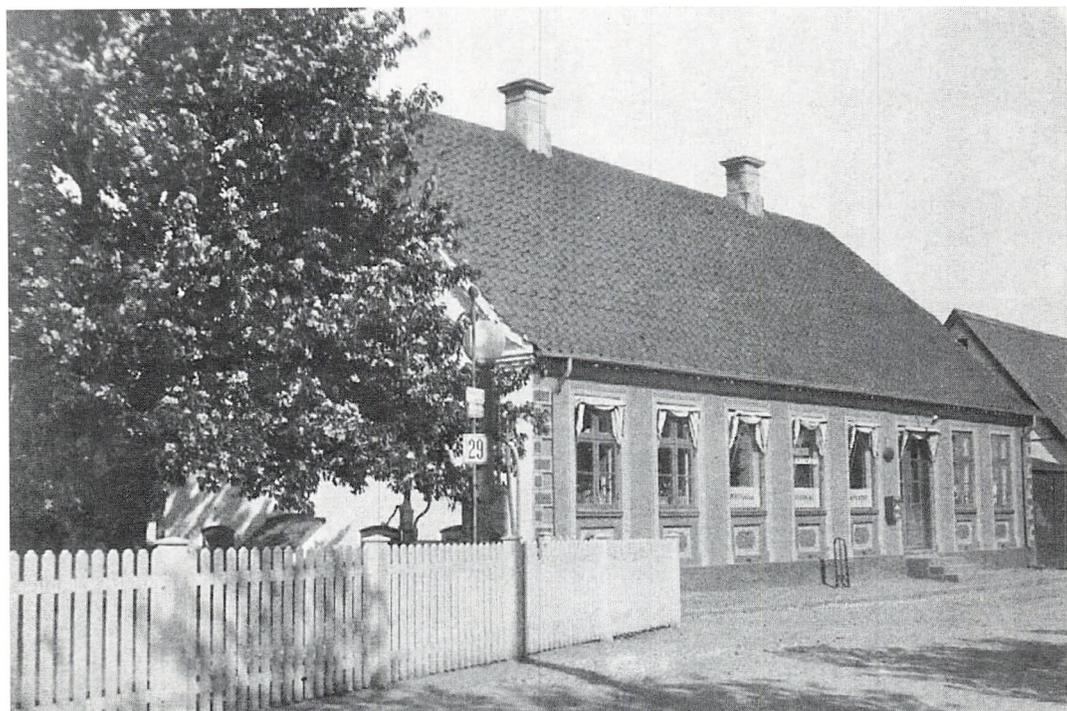

Fru dyrlæge Rasmussen i Landet bader sine 4 piger, ca. 1904/05.

Foto: Søren Lolk.

Konfirmandhold fra både Landet og Bjerreby sogne samlet i Landet præstegård foråret 1931. Da pastor H. Larsen i Bjerreby var sygemedt, måtte pastor N. L. Nielsen, Landet, tage sig af begge hold.

Købmand Niels Albrechtsens forretning i Bjerreby, (nuv. Staboltvej 5).

Købmand Niels Albrechtsen på varetur med sit hestekøretøj.

Fastelavnsryttere i Peter Nybølles gl. gård i Vindeby, 1947, (nuv. Bregningevej 40).

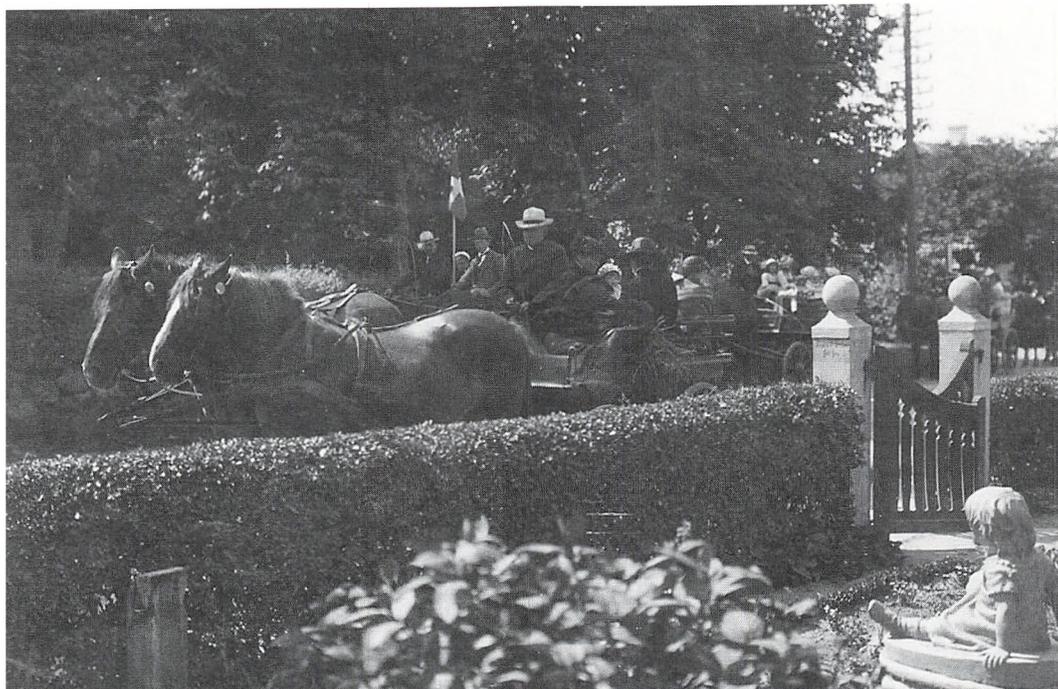
Karen og Sivert Sivertsen, Stenodden, på deres diamanbryllupsdag d. 22. februar 1921. De var da henholdsvis 86 og 83 år gl. På bagsiden af fotografiet står skrevet: at de også nåede at fejre krondiamant- og jernbryllup, plus 3 år mere, ialt 78 års ægteskab!

Fra Kolds gamle gård i Strammelse, (nuv. Strammelse Gade 11).

Tærsefolk m.fl. samlet foran lokomobilet hos forpagter Aksel Vejbæk i Landet præstegård, ca. år 1930.

Hestevogne holder parat ved Bregninge gl. skole, d. 7. juli 1921, til den årlige udflugt. Den forreste vogn var gdr. Hans Kolds i Bregninge, som kørte for Lærer C. G. Høgstrøm med familie.

Musiker Rasmus Lakkendrup's sangkor ved Tåsinge Forsamlingshus, ca. 1912. Rasmus Lakkendrup ses midt i billedet.

Et usædvanligt forspand! - Fodermester Einar Skovmølle (senere kgl. operasanger) har spændt tyren for jumpen i "Dinesgaarden", Landet.

Foreløbig et ukendt motiv! Kan det mon være her fra Tåsinge - og i så fald hvor og hvem?

Christian Larsen (nr. 2 fra venstre), skytte og skovfoged i Horse Skov, ses her med familien foran hjemmet. Huset var beliggende lige inden for hegnet i skovens sydlige side ved enden af Horseskovvej. Det blev nedbrudt ca. 1935. Foto fra før 1913.

Nyt fra arkivet

Med anledning af Vindeby Grundejerforenings 60-års jubilæum i 1996 blev der af et udvalg i dens bestyrelse gjort en stor indsats for at få etableret en udstilling af gamle billeder fra foreningens virkeområde i Vindeby, Kaldets Mose og Sundhøj. Ved en henvendelse fra foreningen blev det naturligt for arkivet at medvirke til at finde så mange og varierede motiver frem som muligt. Et arbejde, som kom til at strække sig gennem en god del af året 1996. Men også med hjælp fra foreningens medlemmer og andre lykkedes det at få skabt en interessant udstilling til jubilæumsreceptionen i Tåsinge Hallens cafeteria d. 7. december 1996. De mange gæster fik sig en god snak ved gensynet med motiver og hændelser fra en svunden tid.

Billeder er altid en god anledning til samtale og genkendelse. Ved synet af arkivets foto af skiltet med teksten: "Thorseng Land Birke-thing", fra det gamle tinghus i Vindeby, kunne husets nuværende ejer fortælle, at skiltet stadig befandt sig dér. Han ville med glæde overlade det til Tåsinge Skipperhjem og Folke-mindesamling, så her bliver det nu bevaret for eftertiden. Husets ejere har passet godt på det igennem de mange år, siden Birketinget i 1882 blev flyttet til Svendborg og sammenlagt med Svendborg Byret. Igen en tilfældighed hvor noget pludselig dukker frem af glemselen ved en bestemt anledning. Her blev det udstillingen, så det var godt, at den kom til!

Det var naturligt at udstillingen skulle arrangeres inden for foreningens virkeområde, men det kan nok beklages, at det ikke er muligt at disponere over et lokale i flere dage til formålet. så endnu flere kunne få glæde af at se den. For eksempel i lighed med luftfotografierne i Strammelse Brugs.

Alle udstillingens kopi-forstørrelser er nu deponeret her i arkivet, så hvem ved - måske kan de komme frem igen en anden gang.

I årene 1868-1914 udvandrede 287.000 mennesker fra Danmark, hovedsagelig til U.S.A. Fra 1868 har Københavns politi ført protokol over alle udvandrere, der købte billet til den nye verden gennem en godkendt dansk udvandrereagent. Her finder man personlige oplysninger om hver enkelt udvandrer: Alder, sidste bopæl, erhverv, og ikke mindst hvortil og hvornår udvandrerens rejse. Protokollerne er ført både for direkte og indirekte udvandring (over dansk eller udenlandsk havn). Ved nogle er der også noteret bogstavkode for, hvilken dampskibslinie man rejste med (ex. th. = Thingvalla-linien).

I en eventuel søgen kan det være yderst svært at finde et navn, hvis ikke tidspunktet for udvandringen kendes. Ved Udvandrerarkivet i Ålborg arbejdes der med at få alle i disse protokoller overført til en database, så der kan søges via denne, foreløbig for årene 1868-1903. Det er også meningen, at materialet inden længe skal kunne købes på CD-rom, og en sådan er bestilt til vort arkiv.

Det er et stort fremskridt for den, der vil søge sin slægt "over there", eller slægtninge derfra vil finde sine "rødder" herhjemme i det gamle Land.

Efter nedlæggelsen af A/M "Thorskilde" i Landet år 1978 blev alle protokoller m.v. opbevaret på betryggende vis hos mejeriets sidste formand. Gennem årene har arkivet enkelte gange haft brug for at søge svar på spørgsmål i disse arkivalier og har hver gang velvilligt fået åbnet adgang dertil. Et righoldigt materiale, som bl.a. rummer alle mejeriets forhandlingsprotokoller fra 1888-1978. I dette forår blev det besluttet, at det hele skulle overgives til arkivet, og det er vi glade for. Her befinder det sig nu og kan studeres af de besøgende, der måtte ønske det.

Slægten Feldthusen har været kendt på Tåsinge, siden Christian Diderik Feldthusen

kom til øen og blev møller i Staus Mølle. Herfra har efterkommere forgrenet sig ud, blandt andet til Høve på Vestsjælland, hvor en søn, Johannes Feldthusen, blev gårdmand. En sønnesøn af denne, også en Johannes Feldthusen, bosat i Mogenstrup ved Næstved, har tidligere både skriftligt og ved besøg i arkivet, søgt oplysninger om slægtens data og færden på Tåsinge. Dette har nu resulteret i en bog om hans slægt, og et eksemplar af denne har han velvilligt givet her til arkivet som tak for den hjælp, der er ydet ham herfra.

Christian Diderik Feldthusens kone, Maren Petronelle Møllers slægt vidste vi ikke så meget om. Men næsten i tråd hermed kom der samtidig henvendelse og et besøg fra Svanninge, hvor en slægtsforsker ønskede oplysninger om Feldthusen-navnet på Tåsinge. Det viste sig, at hans egne aner var af Maren Petronelles slægt fra "Østerbygaard" i Millinge, og at det var på grund af hendes ægteskab med møller Feldthusen, at han ville vide noget om dette navn. Igen et sammentræf af omstændigheder! Derved fik arkivet så oplysninger om hendes slægt i tilgift. Hun var født på Frederiksgave Mølle ved Assens.

I januar måned modtog arkivet kopier af A. Lolks arbejde: "Hovedkirkebog for Bregninge sogn 1814-1891", en bog på ialt 955 sider. Hertil kom så i marts måned: "Bregninge sogn 1813-1871, tilnavn/stilling". Med dette er kirkebøgerne for alle øens 3 sogne nu gennemarbejdet frem til og med år 1891.

Også i dette års sommerferie har A. Lolk velvilligt udlånt en række af sine originale bøger til os for kopiering og komplettering af arkivets samling, denne gang af bøger med døbte, trolovede, viede og begravede i Landet og Bregninge sogne, ialt godt 1600 kopier.

Her i september måned genoptog han arbejdet med transskriberingen af "Taasinge Birks Tingbog", nu fra årsskiftet 1813/1814 og fremefter. Det er beundringsværdigt!

I afsnittet med billederne "Fra arkivets gemmer" er alle disse hentet i såvel nye som ældre

afleveringer til arkivet. Luftfotografiet over Landet by havde vi fra tidligere, i størrelsen 18 x 24 cm., men i april måned blev det samme motiv givet til arkivet i en meget stort format på 96 x 120 cm. Et foto, vi er meget glade for.

Da nogle af fotografierne i serien rummer mange personer, vil det være for pladskrævende her at redegøre for alle disse, for eksempel på fotografiet af konfirmanderne fra Landet præstegård. Vi har en liste med navnene på alle, men det kan knibe med at få placeret dem rigtigt. Vi beder derfor om at I, hvis I genkender nogen, vil komme til arkivet og hjælpe med at kæde navne og personer rigtigt sammen. Og vi har flere billeder end disse!

Skoleudflugter har vi næsten ingen billeder fra, og der er heller ingen, der har fortalt om disse, skoleårets store begivenhed, når alle hestetovgnene kørte, enten til Vemmenæs Kro eller Skovballe Kro. Mon ikke der skulle være nogen, der stadig erindrer det?

Da vi heldigvis får mange arkivalier ind, trænger en indretning af et arkivrum på loftet over det bestående sig mere og mere på. Med en bevilling fra kulturudvalget på 15.000 kr. i foråret, blev der åbnet op for at der skulle kunne begyndes så småt.

Opgørelsen i boet efter Strammelse Brugsforening blev til en glædelig overraskelse, også for arkivet. Med de 40.000 kr. derfra kan der nok skabes nogle gode forhold, som vi må kunne fortælle mere om til næste år. Vi vil gøre, hvad vi kan for, at pengene bliver brugt på bedste vis.

Når brugsforeningen ikke skulle virke som forretning længere, var det en smuk tanke af de personer, der har bestemt, at de resterende midler skulle anvendes til lokale formål. Og at Tåsinge Lokalhistoriske Arkiv derved blev til-delt en så stor andel, er vi særlig glade for.

Hermed vor allerbedste tak til jer, der har udvirket dette!

Nyt fra museet

Det år, der er forløbet, siden sidste udgave af "Nyt fra museet", har på den ene side været præget af det stadige arbejde, der kræves for at vedligeholde vore bygninger og samlinger og holde dem åbne for offentligheden i sæsonen. På den anden side har året været optaget af planlægning og gennemførelse af en række aktiviteter for medlemmer og andre interesserede med det mål at styrke interessen for Tåsinges kulturhistorie og opslutningen om vort museum og Tåsinge Museumslaug.

Tåsinge Museumslaugs medlemstal er et godt udtryk for den lokale interesse i museet og dets virksomhed. Det ligger fortsat højt og ret stabilt omkring 615. I skrivende stund ser det derimod ud til, at sæsonens besøgstal er faldet en smule i forhold til sidste år til nu lidt under 3.500. Det er jo ærgerligt, men trods alt er det en trøst, at indtægten alligevel er en smule højere p.gr.a. en højere entrépris.

Vort begrænsede budget levner ikke plads til store reklamefremstød, men bestyrelsen arbejder med planer om mere målrettet indsats over for de lokale campister og turistvognmænd over det ganske land. I foråret blev der lavet en reklamefinansieret folder med et Tåsinge kort og en planskitse af museet til gratis udlevering i alle forretninger m.v. på øen. Fremstillingen af en bedre og mere informativ skiltning er endnu ikke blevet færdig, men den skal være på plads til næste sæson.

Stor og stadig hjælp fra museets mange venner til det praktiske arbejde både inden- og udendørs har også i år gjort det muligt at holde bygningerne rimeligt vedlige og omgivelserne præsentable uden at belaste vort snævre budget. Det skylder vi dem stor tak for. Men den frivillige indsats er ikke kun et spørgsmål om at spare penge. Den er mindst - om ikke mere - et vigtigt udtryk for museets lokale forankring og betydning. De frivillige yder deres til at værne om Tåsinges kulturarv, og samtidig får de fornøjelsen af det sociale og interessebetonede fællesskab, der eksisterer omkring museet. At være

frivillig på museet er derfor ikke bare et åbent, men også et godt tilbud til alle med lyst til at tage bare nogen del i museets anliggender.

I museet har Svendborg & Omegns Museum lavet en nyopstilling af vore oldsager, så de fremtræder overskueligt og med klare beskrivelser. Også snedkerværktøjet i den nye bygning er blevet systematisk opstillet og forsynet med numre og en forklaring. Hen ad vejen er det meningen, at indholdet af andre montrer ligeledes skal nyordnes efter lignende principper.

Vi arbejder i øjeblikket på at komplettere vort sikringsanlæg, ikke mindst for at kunne sikre vore mange værdifulde skibsbilleder og andre enkeltgenstande effektivt. Som et kuriosum kan det oplyses, at museet nu er i besiddelse af en våbentilladelse. En sådan blev vi nødt til at have, hvis vi ville have maskingeværet fra den britiske bombeflyver, der blev skudt ned ved Vemmenæs april 1944. Kast et blik på det næste gang, du besøger museet, og du vil få et billigt grin.

Sommerens særudstilling var inspireret af Tåsinge Folkedanseres 60 års jubilæum. I den anledning udstillede vi egnsklæder mv. fra vore rige gemmer. Under åbent hus arrangementet i oktober havde nogle bestyrelsesmedlemmer og frivillige arrangeret to små særudstillinger. Den ene udstillede husflidsgenstande, udført af lærer Høgstrøm, som vil være mest kendt for sit lokalhistoriske arbejde. Den anden lille særudstilling bestod af eksempler på de dåbsgaver, som det tidligere var skik at skænke ved denne vigtige begivenhed.

Kort før sæsonstart ønskede et nabomuseum at benytte amtets glasmontrer, som vi havde lånt til Bent Niensens musiksamling. Nu var gode råd dyre, men vi blev reddet på strengen af Niels Juel-Brockdorff, der beredvilligt lånte os et par montrer fra Valdemars Slot.

Museumsbutikken har fået en del nye varer at sælge, bl. a. kan vi nu som de eneste sælge et nyoptryk af Møller Petersens bog om Elvira og Sixten Sparre. Den går som varmt brød. Desu-

den har vi fået fremstillet nogle nye postkort og et par småting med museets navn eller billede til erindring.

Midt i november sidste år udsendte vi 1996-udgaven af Tåsinge Årbog. Det var den 10. årgang. Vi tillægger årbogen stor betydning og vil gøre meget for at fortsætte udgivelsen af dette lokalhistoriske samlingsmærke og publikationsmedium efter de hidtil gældende retningslinjer.

I december deltog vi med en stand på julestuen i Strammelse Brugs. Der var fint besøg og fint salg.

Godt 30 deltog i Museumslaugets generalforsamling i marts, der blev afholdt i Strammelse Brugs. Efter den officielle del viste vi en række dias af luftfotos fra flyfoto-udstillingen i februar 1996 og lod mødedeltagerne gætte, hvad billederne viste.

Museets fødselsdag den 4. juli blev traditionen tro fejret med folkedans og sang på festpladsen foran museet. Årets festtaler var kulturudvalgets forkvinde, Laila Hansen, som talte fint, personligt engageret og indtrængende om ikke mindst mediealderens trusler mod de personlige bånd og kulturelle netværk, der binder vores verden sammen og giver den fornuft og sammenhæng. Perspektiverne er skræmmende og må bekæmpes ved bevidst at arbejde på at styrke båndene mellem mennesker gennem små og større fællesskaber og på alle planer.

I august deltog vi med en stand på Torvedagen i Svendborg. Standens praktiske håndværk: træsnit og trædrejning på museets gamle drejebænk gjorde lykke hos publikum.

Museumsudflugten til Forhistorisk Museum på Moesgård ved Århus søndag den 7. september samlede 48 deltagere. Dagen var en pragtfuld sensommerdag med strålende sol. Efter rundvisning i den forhistoriske afdeling var der lejlighed til at udforske det vidtstrakte museumsområde, specialudstillingerne om østjysk klosterliv før reformationen og om bjergfolk i Hindukush nøjere. Den udflugt vil blive husket som en af de bedste, vi har stået for.

I begyndelsen af oktober var Tåsinge Museumsauktion medarrangør af et borgermøde i Tåsinge Hallens cafeteria med det formål at igang-

sætte arbejdet på at få udarbejdet en bevarende kulturhistorisk lokalplan for Nordtåsinge. En kulturhistoriker fra Fyns Amt fortalte om kulturspor i landskaberne og bevaringsmulighederne. Mødet samlede ca. 75 deltagere og førte til tilsagn fra bl. a. formanden for teknisk udvalg om at gå ind i arbejdet. Ikke mindre end 8 beboere skrev sig på en liste over interesserede, som sammen med repræsentanter fra foreningerne bag mødet ville indgå i en arbejdsgruppe, der skal lave oplæg til Kommunen. Går det som tænkt, vil selve arbejdet og dets endelige resultat til sin tid uden tvivl øge bevidstheden om vore landskabelige og bygningsmæssige værdier væsentligt og samtidig give os bedre muligheder for at værne dem mod tankeløse overgreb.

Nogle timer hver dag den første weekend i skolernes efterårsferie var der åbent hus på museet. Det benyttede over 150 tøsinger og fremmede sig af. Der var måttefletning, rebslagning og loppemarked med ting og sager fra Strammelse Brugs. Desuden var der selvfølgelig salg af kaffe, vafler og kage.

En stor del af bestyrelsens tid og kræfter er blevet viet opbygningen af et aktivitetshus i Strammelse Brugs. Ombygningen til de nye funktioner er nær ved at være fuldenendt takket være indsatsen fra en god snes frivillige, donationer forskellige steder fra og økonomisk støtte fra Svendborg Kommune, S.F.D.S., Unibank. Vi er nu nået så langt, at vi i dagene den 11.-12.-13. november laver en indsamlingskampagne af værktøj m.m. for at kunne udstyre de færdige værkstedlokaler. Sammen med de foreninger på øen, som vi har inviteret til at være med til at skabe et være- og samlingssted her, har vi dannet en styregruppe, som skal stå for planlægning og administration af de aktiviteter, der allerede foregår og skal foregå i huset i fremtiden.

Som det fremgår af ovenstående beretning om årets arbejde, er det mangesidigt. Men alt peger i den samme retning, nemlig i retning af vort mål, som er, at tage initiativer, der kan styrke bevidstheden om den lokale kulturhistorie i den sikre overbevisning, at det vil være til gavn for såvel vores ø som for dens beboere.

Hvordan får du kontakt til Tåsinge Museumslaug?

Drejer det sig om museet, arkivet, medlemskab, spørgsmål om eller forslag til:
Foreningsarbejdet, udflugt m.m. – kontakt da en af nedenstående!

Bestyrelsen:

Knud Helles, Grønnegade 24 a, Troense
(formand) tlf. 6222 5827

Anne Lise Fredholm, Eskærvej 4, Troense
(næstformand) tlf. 6222 6173

Hans Marquardsen, Skovballevej 122, Søby
(kasserer) tlf. 6254 1124

Arne Rask, Stjoulvej 7, Bjerreby
tlf. 6254 1590

Mogens Hansen, Parcelvej 6,
Bjerreby tlf. 6254 1306

Bent E. Pytlick, Sangdrosselvej 14,
Landet tlf. 6254 1631

Ole Kruse, Madsegyden 23,
Strammelse tlf. 6254 1657

Jens Højte Jensen, Bjerrebyvej 21,
Helluf tlf. 6254 1578

Villiam M. Jensen, Elvira Madigansvej 13,
Lundby tlf. 6254 1105

Regnskabsfører:

Gitte Rasmussen, Wandallsparken 31,
Svendborg

Museumsforvalter:

Arne Rask, Stjoulvej 7, Bjerreby
tlf. 6254 1590

Arkivet:

Erik Hansen, Bellisvej 9, Sundhøj
(arkivleder) tlf. 6222 5002

Kis og John Frikke, Grønnevænget 18,
Thurø tlf. 6220 5835

Hans Eriksen, Skovballevej 31,
Landet tlf. 6254 1019

(Post-nr. for alle adresser er: 5700 Svendborg).

Smør madpakken og tag med museumslauget på udflugt søndag den 6. september 1998

Målet er endnu ukendt, men reservér dagen allerede nu.

Vi opfordrer alle interesserede til at melde sig til bestyrelsen i god tid. Vi har haft mange gode og indholdsrige ture, og med jeres hjælp bliver denne sikkert også en af dem.

Tag gode venner og bekendte med – alle er velkomne!

Praktiske oplysninger:

TÅSINGE SKIPPERHJEM OG FOLKEMINDESAMLING

Kirkebakken 1, Bregninge, 5700 Svendborg
Tlf. 6222 7144

Åbent:

15. maj - 15. juni:

Dagligt kl. 13 - 16, lukket mandag

16. juni - 15. august:

Alle dage kl. 10 - 17

16. august - 31. august:

Dagligt kl. 13 - 16, lukket mandag

TÅSINGE LOKALHISTORISKE ARKIV

Biblioteksvej 1, Landet, 5700 Svendborg

Åbent:

Tirsdag kl. 19 - 21, eller efter aftale
(I jule- og sommerferien kun efter aftale)

Leder:

Erik Hansen, Bellisvej 9, 5700 Svendborg
Tlf. 6222 5002

Følgende publikationer haves til salg:

Valdemar Jensen:

Tåsinge rundt - en lokalhistorisk sejltur (1982). 98,- kr.
Søren Lolk – den mærkelige tåsingebonde (1985). 190,- kr.
Min læretid 1922 - 1926 hos »Langes« i Svendborg (1988). 30,- kr.

Peter Henningsen:

Niels Juul og almuen på Tåsinge 1714-66 (1993). 190,- kr.

Gunnar Kjær Mortensen:

Vemmenæs 23. april 1994 (1994). 20,- kr.

<i>Tåsinge Årbog</i> 1987,	80,- kr. (60)	<i>Tåsinge Årbog</i> 1993,	100,- kr. (75)
<i>Tåsinge Årbog</i> 1988,	85,- kr. (64)	<i>Tåsinge Årbog</i> 1994,	110,- kr. (83)
<i>Tåsinge Årbog</i> 1989,	85,- kr. (64)	<i>Tåsinge Årbog</i> 1995,	110,- kr. (83)
<i>Tåsinge Årbog</i> 1990,	90,- kr. (68)	<i>Tåsinge Årbog</i> 1996,	110,- kr. (83)
<i>Tåsinge Årbog</i> 1991,	100,- kr. (udsolgt) (75)	<i>Gl. Tåsinge-kort</i> 1822,	25,- kr.
<i>Tåsinge Årbog</i> 1992,	100,- kr. (75)		

Priserne i parentes gælder for medlemmer af Tåsinge Museumslaug

